

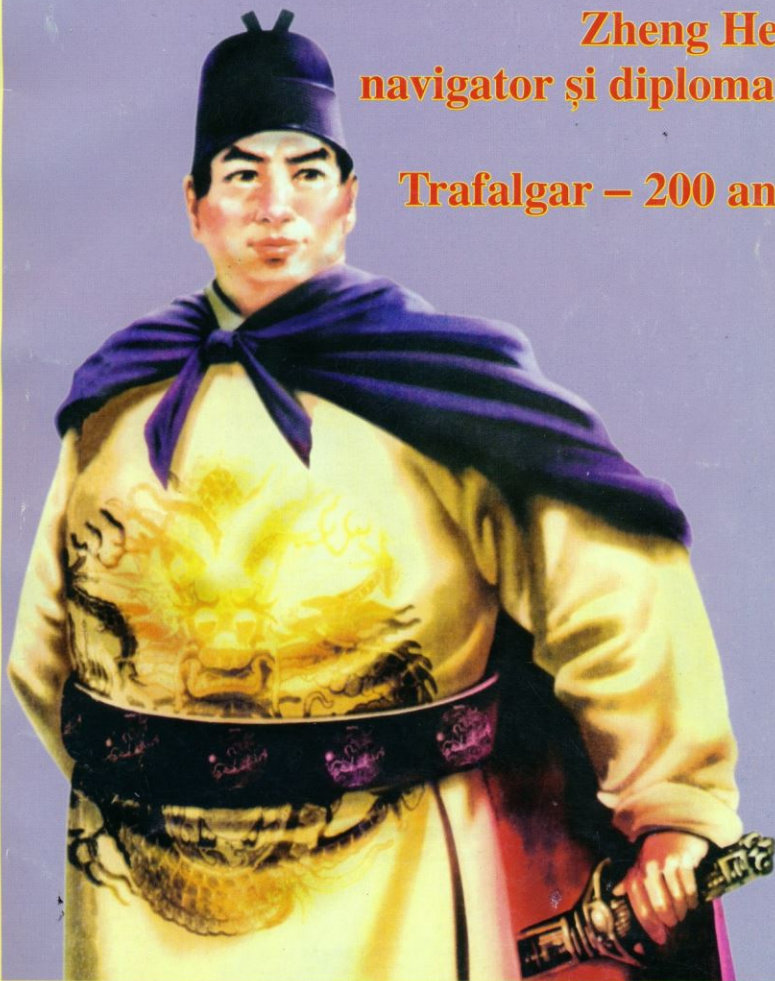
magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2005

Zheng He,
navigator și diplomat

Trafalgar – 200 ani

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 10 (463)
octombrie 2005

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 China dinastiei Ming trimitea în lume, cu misiuni de cunoaștere și de bunăvoință, un călător care străbătea, în cele șapte călătorii ale sale, 30 de țări. Se numea Zheng He și era înzestrat cu un talent diplomatic pe care împăratul ceresc a știut să-l exploateze

2 Lady Mary Wortley Montagu se declara încântată de condiția femeii otomane. Mai târziu, scrierile ei au fost invocate de cei care se opuneau modificării statutului femeii în societatea turcă. Miniatură dintr-un manuscris de la jumătatea secolului XVI, aflat la Istanbul

4 Tânăr fiind și convins că omul este o oglindire a divinului, Albrecht Dürer pictează un autoportret îndrăzneț (1500), sugerând înfățișarea lui Iisus. În viața de zi cu zi însă, marele gravor a fost un bărbat iubitor de bani și de afaceri, de o existență mercantilă, totul pus în slujba harului cu care același Dumnezeu îl răsfățase

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Irina Țăranu

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic
Dăna Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,
Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas

București, Piața Valter Măărăceanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

octombrie

2005

4 De ce fabricăm
atâtea legi?

V. SLĂVESCU

5 Cele șapte călătorii
ale trimisului
dinastiei Ming

A.E. BUDURA

10 Dictaturi
paralele

În spatele gratiilor,
în România
și în Portugalia

M. GHÎȚESCU,
J.A. SEABRA

13 Doctor de minți
Alexandru Brăescu,
cîștorul Socolei

C.D. ZELETIN

16 Vișinski
dă cu pumnul în masă
La Riga

F. ANGHEL

20 Turcul cel bun -
*Călătoria lui Lady Mary
Wortley Montagu
la Istanbul*

A. STĂNCULESCU

24 44 de zile
premier
*Octavian Goga,
politicianul*

I. SCURTU

**DASCĂLI
SLUJITORI
AI MUZEI CLIO**

30 Un agent
consular controversat
Émile-Claude Gaudin

A. SPĂȚAN

EVENTIMENT

32 Polonia în al
doilea război mondial

47 Litografii.
Jean Al. Steriadi

I. ȚĂRANU

82 China, 60 ani
de la război

85 Centrul istoric
al Bucureștilor reînvie

33 Țs domnesc,
os, de... bastard
*Balada ciobanului
Dobrișan*

S. ISPAS

38 Waterloo
pe mare
*Înfrângerea flotei
franceze la Trafalgar*
AL.V. ȘTEFĂNESCU

43 Primar de altădată

Gheorghe Fotino
la Balcic

L.P. NIȚU,
I.G. ANDREI

48 Un gravor german în stil italian

Albrecht Dürer

L. DAN

PE VREMURI
OAMENII ÎȘI
TRIMITEAU
SCRISORI

51 Ca între prinți

G. FILITTI

PROIECTE
ISTORIOGRAFICE

55 Moștenirea arheoastronomică

M. STAVINSCHI

58 Pe țarm străin Pagini de jurnal

G. GAFENCU

62 Transfug de forță majoră

GR. ALDESCU-
ALDEA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

67 Nuca tare din Balcani

Muntenegru

AL. DAVIER

72 Povestea vieții mele

Din nou acasă

E. CHELE

78 A doua călătorie în viață, cu Iorgu Iordan

Peripeții la Madrid
și Paris

M. SALA

83 Copiați, copiați, copiați...!

Din Magazin istoric

84 Un aviator centenar

Mihail Pavlovski

C. IORDACHE

HOOVER
INSTITUTION

86 România Mare, în 1942

87 Un condotier al secolului XX

Junio Valerio Borghese
schimbă stăpânul

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

RUBRICI

66 Pentru biblioteca dumneavoastră

76 Telex

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

29; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

LEGIFEROMANIA

În ultimii ani s-a abătut asupra țării un adevărat potop de legi, datorit dorinței împinse până la manie de a se modifica și reorganiza din temelie toate legiurile ce stau la baza organizației noastre de stat.

Ce a putut ieși dintr-o asemenea politică de guvernământ nu este greu de precizat. Este de ajuns să observăm ce se petrece astăzi în toate instituțiile și așezămintele noastre publice pentru a ne încredința de cruda realitate ce ne înconjoară.

Cine poate contesta necesitatea legiferării în genere? Ea este desigur indispensabilă, mai ales în împrejurări excepționale ca cele de astăzi. Dar a legifera nu înseamnă a schimba din temelie la fiecare 2-3 ani întreaga structură organică a statului și nici nu înseamnă a face din *instabilitatea legală* un adevărat principiu de guvernare.

Dacă legile se schimbă așa cum se întâmplă în țara noastră, nu pot provoca decât haos și zăpăceală între cei însărcinați cu aplicarea lor, deosebit de cheltuielile inutile ce se fac la fiecare schimbare. Iar urmarea generală a unei astfel de situațiuni este că în locul unui progres normal, constatăm pretutindeni regres și dezorganizare, deosebit de risipa cu banul contribuabilului.

Cum se explică această legiferomanie?

Mai întâi, orice om politic care ajunge în fruntea unui departament se simte obligat să se transforme într-un reformator. Este ușor de înțeles această mentalitate. În al doilea rând, trebuie să constatăm că legiuitorii noștri nu se conduc mai niciodată, în acțiunea lor de reformatori, de interese de stat, ci de interese

VICTOR SLĂVESCU

de partid. Ideile sunt mai puțin interesante decât oamenii, partizanii politici care urmează a fi plasați în diferite situații.

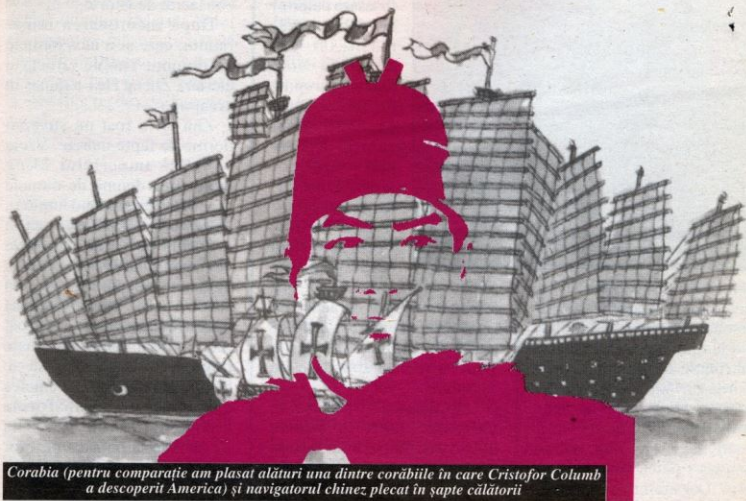
Iată de ce, ca principal obiectiv al legiferării domină mereu preocuparea de a dărâma ceea ce există, pentru a crea ceva nou, cu oameni noi, aduși în fruntea treburilor obștești după criterii subiective și interesante. Rezultatul aplicării legilor, alcătuite de altfel și cu anumite resentimente, nu poate fi decât adânc păgubitor pentru interesele generale.

Ne putem o clipă închipui că țara aceasta poate merge înainte într-un astfel de regim? Mai putem spera să inspirăm încredere în afară, când noi înșine ne temem de continua schimbare a regimului legal?

Niciodată nu am înțeles cum s-a putut da preferință legiferării, când ceea ce ne trebuie nouă este gospodărie strânsă și administrație onestă. Dacă conducătorii vremelnici ai țării sunt cu adevărat preocupați să-și lege numele lor de opere trainice, să facă administrație strânsă, să supravegheze viața zilnică a departamentelor, să aducă un spirit de dreptate și omenie în raporturile lor cu cetățenii anonimi cari le solicită lucruri drepte. Și cât ar avea de lucrat.

Mai puține legi noi. Mai bună aplicare a celor existente. Și, în același timp, spirit de gospodărie și grijă de a mângâia după putere marile suferințe ale celor mulți.

(*Legiferomania*, în *Democrația*, an XX, nr. 11, noiembrie 1932; fragmente)

Corabia (pentru comparație am plasat alături una dintre corăbiile în care Cristofor Columb a descoperit America) și navigatorul chinez plecat în șapte călătorii

ZHENG HE, NAVIGATOR ȘI DIPLOMAT

Dr. ANNA EVA BUDURA

1431. În Templul Zeiței Mărilor, lucrările de restaurare erau pe terminate. Lucrătorii făceau ultimele eforturi pentru a consolida fundația unei stele mari de marmură, fixată pe spatele unei broaște testoase sculptate. În fața stelei se afla un înalt funcționar al Curții imperiale, care citea cu atenție cele gravate: „Am traversat apele oceanelor pe o întindere de 100.000 li (40.000 mile marine). Am fost prinși de valuri cât munții ce se înalță spre cer. Departe, ascunse în ceața diafană, am zărit pământuri ale altor neamuri. În timp ce velele noastre, asemenea norilor din țării, falnic se umflau, noi, întrecând aștrii, pe crestele valurilor sălbătice, zburam zi și noapte... Șapte călătorii a făcut Zheng He și cei care l-au însoțit, după ce la începutul erei Yongle (1402-1424) a fost numit, prin decret imperial, sol al țării sale pe pământurile unor neamuri străine. De atunci, de fiecare dată a comandat zeci de mii de ostași și sute de corăbii. A pornit din Caichang [portul Liujiahe din provincia Jiangsu] și a navigat pe mări ancorând în Zhancheng [Champa], Xianluo [Siam], Zhuawa [Java], Kechi [Cochin] și Guli [Calicut]; a ajuns în Hulumsu [Ormuz] și în alte țări din vest, în total în 3.000 de țări mari și mici... Țările dincolo de orizont și cele de la capătul pământului, precum și cele din vestul cel mai îndepărtat și cele nordice din nordul cel mai îndepărtat, indiferent cât de departe s-ar fi aflat, toate au devenit supuse (ale împăratului dinastiei Ming).“

Mulțumit, demnitarul a dat din cap. Apoi s-a îndreptat spre interiorul templului, pentru a se ruga zeiței, implorându-i protecția. Amiralul și diplomatul Zheng He se pregătea de ultima sa călătorie și dorise ca faptele să-i rămână înscrise în memoria generațiilor viitoare.

Monument memorial ridicat la Kunming, Yunnan, locul de naștere a lui Zheng He

Am găsit înscris numele lui Zheng He pe lista celor 100 de personalități din China, care de-a lungul istoriei au adus o contribuție de seamă la propășirea ei. *Istoria oficială a dinastiei Ming* a reținut doar câteva date esențiale ale vieții și activității sale, prea puține pentru a-i putea contura portretul. Dar amintiri, memorii, texte gravate pe stele, hărți păstrate ca prin minune îl întregesc. Anul acesta, când se împlinesc 600 de ani de la începerea activității sale de diplomat și navigator, personalitatea lui primește noi dimensiuni și o nouă înțelegere. Recent, postul de televiziune *National Geographic* a prezentat în serial călătoria lui Zheng He.

Eunucul Ma Sanbao

Zheng He a văzut lumina zilei în 1371, la trei ani după răsturnarea dinastiei mongole Yuan (1271-1368), și a crescut în anii tulburi marcați de luptele împăratului Zhu Yuanzhang, cîtorul dinastiei Ming, pentru preluarea și consolidarea puterii. S-a născut în sud-vestul Chinei, în provincia Yunnan, într-o familie musulmană cu ascendență nobiliară, ce-și avea originea în Xiyu (azi Regiunea autonomă uigură Xinjiang). Străbunicul,

plănat din familie și-au pus amprenta asupra caracterului tânărului. Talentul îi era potențat de sînguință, modestie și de o mare capacitate de asimilare.

Copilăria i-a fost scurtă. În vâltoarea luptelor pentru unificarea imperiului Ming, purtate chiar în provincia Yunnan, adolescentul Ma Sanbao cum se numea atunci a fost înrolat cu forța în armată și, conform obiceiurilor vremii, castrat. În anul 1385, unitatea i-a fost transferată în nordul Chinei și pusă la dispoziția prințului Zhu Di, cel de al patrulea fiu al împăratului cîtor al dinastiei Ming, pe atunci rege al statului Yan, cu capitala la Beiping – Pacificarea Nordului (Beijing de azi). Acesta avea misiunea dificilă de a apăra granițele de nord ale imperiului de incursiunile armatelor mongole, retrase în nordul Zidului Mare. Ma Sanbao s-a distins ca un soldat curajos și priceput în luptele pentru consolidarea puterii noii dinastii, apoi în cele duse pentru ocuparea tronului Chinei de către Zhu Di. În 1402, drept recunoaștere a meritelor sale, suveranul i-a conferit cea mai înaltă distincție, pe lângă rangul nobiliar, un nou nume de familie Zheng, denumirea localității unde se distinsese prin acte de vitejie, și un nou prenume He

bunicul și tatăl fuseseră pelerini la Mecca. Strămoșii lui excelau prin curaj, dărzenie și spirit explorator. După naștere, a primit numele de Sanbao – Trei comori. Descendența, viața într-o zonă mirifică, atmosfera caldă și disciplinată din familie și-au pus

(armonie, pace). Așa a și fost consacrat de istorie.

După încoronarea împăratului, care și-a ales numele de domnie Yongle (Bucuria eternă), Zheng He i-a rămas în preajmă.

Zhu Di a fost un suveran dornic de fapte mărețe. Vroia să redea imperiului Ming strălucirea demnă de numele său (Ming însemnând lumină). Năzuia să refacă puterea și influența țării sale în statele vecine și chiar să le extindă în cele mai îndepărtate. Visa ca roadele civilizației chineze să devină cunoscute pe o arie cât mai extinsă, pentru ca „toate popoarele de sub cer să se bucure de pace”. El a înțeles că pentru a-și transforma aspirațiile în realitate trebuia să renunțe la politica porților închise, practică de tatăl său, ctitorul dinastiei. A hotărât, așadar, să trimită solii care să aducă la cunoștința diferitelor state înscăunarea noii dinastii în China și dorința ei de a primi omagiul și tributul regilor sau solilor acestora la Curtea sa. Solii chinezi urma să înmăneze darurile trimise de suveran, în semn de bunăvoință și generozitate, căpeteniilor celorlalte state. În anul 1405, prima flotă încărcată cu comorile imperiului era gata să navigheze spre țărilor Asiei de sud-est și chiar mai departe.

Înainte de a fi luat decizia definitivă de numire a lui Zheng He în fruntea flotei, împăratul a cerut părerea expertului imperial în citirea fizionomiei. Iată constatarea acestuia: „Este înalt de 9 chi (peste 2 m), are o talie impresionantă, pomeții obrazilor sunt înalți, nasul mic. Are într-adevăr o fizionomie ieșită din comun. Ochii îi sunt mari și luminoși, urechile albe și transparente, dinții precum perlele. Mersu-i e cel al tigrlui, vocea-i e cea a tunetului. În-

treaga lui înfățișare dovedește inteligență și talent. Nici unul dintre eunucii [Măriei Sale] nu-i sunt pe măsură. Cred că datorită aptitudinilor sale el este cea mai bună alegere pentru funcția de comandant."

Spectacolul debarcării

Confirmat în alegerea sa, împăratul Zhu Di l-a numit în fruntea flotei și a soliei ce urma să întreprindă călătoriile istorice. Zheng He a ajuns astfel la comanda celei mai mari și celei mai înzestrate flote a acelor timpuri.

Corabia-amiral, un adevărat palat plutitor, construit din lemn de tec și santal, era lungă de 150 m, lată de 60, înaltă de 4 etaje și avea 10 catarge cu vele din mătase. La bord, erau instalate tunuri. Calele compartimentate erau încărcate cu piese valoroase, ce urma a fi oferite din partea împăratului Chinei regilor și căpeteniilor statelor vizitate, precum și cu alte produse destinate schimburilor comerciale, ca și cu toate cele necesare traiului pe durata călătoriei. Puntea de comandă avea, pe lângă busolă, astrolab, instrumente pentru măsurarea vitezei de deplasare, a adâncimii apei, a timpului, clepsidre de apă și de nisip, hărți ale cerului și ale regiunilor pe care le par-

curgeau cu paralelele și longitudinile marcate, planuri de navigație, în funcție de starea vremii, și un itinerar. Funcționari imperiali, un corp de tehnicieni însărcinați cu manevrarea și repararea corăbiilor, 180 de medici-botaniciști, zeci de meteorologi și sute de mateloți-ostași pricepuți erau gata de drum.

Dacă în ce privește navigația pe mări, Zheng He era încrezător, solii diplomatice îl frământau: va reuși să deschidă calea soliilor pașnice în mările bănuite de pirății chinezi? Cum va înfrânge rezistența oponenților noii dinastii (în mijlocul cărora se afla, probabil, chiar împăratul detronat), care alimentau în țările în care locuiau o atmosferă de suspiciune și, în unele cazuri, chiar de ostilitate față de țara lor de baștină? Va putea recăștiga respectul și atașamentul multor state față de China și cât de departe va ajunge în căutarea de noi prieteni pentru țara lui?

Între anii 1405 și 1411, Zheng He a întreprins trei călătorii. A ancorat în porturile unor state ca Champa (sudul

Vietnamului de azi), Siam (azi Thailanda), Malacca (azi în Malayezia), în cele de pe insulele Java, Sumatra, Borneo, Ceylon, de pe coastele estice și din sudul și sud-vestul Indiei. Nu a reușit să ajungă până în Marea Arabiei,

Vechea fortăreață din fața palatului sultanului Muscat din Oman, vizitat de Zheng He

cum îi indicase suveranul, din cauza situației extrem de complexe din Mările Sudului, creată de conflictele locale, acțiunile pirăților și ale forțelor opoziționiste chineze. Zheng He s-a văzut nevoit să riposteze cu mijloace militare, atunci când regele Ceylonului a ordonat atacarea corăbiilor încărcate cu comori. Pentru a-l constrânge să renunțe, a ocupat palatul regal, i-a făcut prizonieri pe rege și familia sa, i-a îmbarcat și i-a transportat la Beijing. Acolo împăratul Zhu Di l-a primit pe rege, i-a acceptat scuzele și i-a permis întoarcerea în Ceylon pe o corăbie chineză.

În cursul călătoriilor a vizitat 30 de țări. Ceremonia sosirii în fiecare dintre ele a fost concepută în așa fel încât să impresioneze. După ancorarea corăbiilor într-o anumită formațiune, începea debarcarea. Coborau marinarii-ostași, îmbrăcați în uniforme strălucitoare, apoi orchestra, urmau purtătorii de daruri. În sunetele muzicii, apărea Zheng He, înconjurat de viceamirali. Se apropia de regele local, îl saluta și își exprima dorința de a prezenta ofrande zeilor protectori ai țării. După acest gest simbolic, dădea citire scrisorii împăratului Chinei, în care acesta aducea la cunoștința regelui înscăunarea dinastiei Ming și

Sosirea flotei lui Zheng He pe coasta estică a Africii

Inscripții pe piatră cu rugăciuni pentru întoarcerea cu bine a marinarilor, pe Muntele Jiuri, în nordul Quanzhou

dorința de a-l avea printre cei care îi prezintă periodic omagii.

Apoi Zheng He înmâna regilor locali darurile suveranului chinez constând, de obicei, din zeci de baloturi de mătăsuri scumpe, zeci de mii de piese de porțelan, bani de argint și aramă, marcând prin aceasta stabilirea unor relații de bunăvoință reciprocă. Pentru pecetluirea înțelegerii, Zheng He adresa suveranului invitația ca el sau o solie a sa să facă o călătorie pe corăbiile de sub comandă sa la Beijing. După încheierea ceremoniei, erau aduse pe mal mărfurile destinate comercializării și se trecea la tranzații și schimburi de mărfuri.

O girafă africană în curtea împăratului

Printre numeroasele solii care au răspuns invitației au fost cele conduse de suveranul statului Boni (Brunei de azi) și Malacca (în Malayezia de azi), care s-au deplasat cu toți membrii familiilor și cu suite de sute de persoane. Ei s-au bucurat de o primire fastuoasă și un tratament de excepție. Dăruirile lor în semn de tribut, constând din produse locale și animale specifice zonei, au

fost primite cu bunăvoință de suveranul chinez, ca un simbol al atașamentului țării respective față de China. După fiecare călătorie Zheng He a fost primit de împăratul Zhu Di și copleșit cu onoruri.

În 1412, Zheng He a pornit din

nou pe mări. A patra oară. Până în anul 1419 a făcut alte două călătorii. Sunt cele mai importante din cele șapte câte a făcut în 28 de ani. Acum și-a putut concentra atenția asupra misiunii sale principale: soliile diplomatice, precum și asupra schimburilor comerciale, cercetărilor științifice și geografice. A vizitat țară după țară, începând cu cele din Peninsula Indochina, ajungând la cele de pe insulele Indoneziei de astăzi și Filipinelor. A trecut strămoarea Malacca, a poposit în marile porturi comerciale ale Indiei, Calicut și Cochin, a străbătut Marea Arabiei și Golful Persic. De acolo a trimis corăbieri spre Mecca și Medina pe Marea Roșie și a navigat mai departe spre coastele estice ale Africii, acostând în marile porturi ale Somaliei și Kenyei de azi, la gurile râurilor Zambezi și Limpopo.

La întoarcere a traversat Oceanul Indian, poposind în insulele Maldive. Cu corăbiile pline de soli din Africa, Arabia, India etc., toți dornici să ajungă în imperiul Ming, și încărcate cu darurile pe care aceștia le pregătiseră pentru împăratul Zhu Di, s-a îndreptat spre porturile Chinei. Se presupune că nici Arca lui Noe nu putea concura în privința numărului de specii

de animale și păsări care se adunaseră pe punțile și calele ambarcațiunilor comandate de Zheng He în aceste două călătorii.

În timpul celor două deplasări, Zheng He a notat în jurnalele sale de bord numele a zeci și zeci de țări, unele doar de întinderea unor orașe sau insule, însoțindu-le cu descrierea faunei și florei, a climatului, obiceiurilor, a modului de trai și de muncă, a produselor agricole și altor produse ce pot fi schimbate cu cele din China. Botaniștii flotei au cercetat pădurile și plajele țărilor vizitate, căutând noi plante și vietăți pentru farmacia lor. Cu această ocazie a fost, de pildă, testată și inclusă printre substanțele tonice „cuibul de rândunică”, descoperit în dieta popoarelor insulare. Sute de plante au fost colectate cu grijă pentru a fi cultivate în China, lăsându-se în schimb altele chinezești, pentru a fi plantate acolo.

Întors din călătorii, Zheng He a participat, în palatul imperial proaspăt construit în Beijing, la marea recepție pe care a oferit-o împăratul Zhu Di în cinstea solilor sosiți. Într-una dintre curți au fost expuse toate animalele primite de suveran, între care o girafă africană. Animalul, necunoscut până atunci în China, a fost identificat a fi *qilin*-ul mitic, a cărui apariție prevestea o epocă de glorie și împlinire. Ceea ce l-a făcut fericit pe împărat.

În anul 1421, Zheng He a fost însărcinat cu a șasea călătorie. Poate cea mai importantă, dacă nu ar fi învăluită în mister. Știm că la plecare, la bordul corăbiilor se aflau membrii soliilor din 28 de țări în drum spre casă. De asemenea, că la Aceh flota s-a împărțit. Viceamiralii Hong Bao, Zhou Wen, Zhou

Man și Yang Qing s-au îndreptat spre țările solilor aflați la bordul corăbiilor lor. Mai apoi, așa cum le-a poruncit Zheng He, au plecat în direcții diferite, pentru a îndeplini porunca imperială de „a purcede departe, până la capătul lumii, pentru a aduce de dincolo de mări solii cu tribut”.

Presimțirile ultimei călătorii

Zheng He a revenit în China în anul 1422, viceamiralii săi cu doi-trei ani întârziere. În anul 1424, la scurt timp după întoarcerea lui Zheng He din a șasea călătorie, a murit împăratul Zhu Di. Odată cu el au căzut în dizgrație și planurile sale. Urmașul lui, impresionat de sumele care s-au cheltuit cu acele călătorii, la sfatul dregătorului care se ocupa de finanțe, a hotărât suspendarea lor. Zheng He a fost numit inspector imperial al unor construcții de temple magnifice din Nanjing. S-a resemnat că nu va mai vedea niciodată marea și și-a făcut datoria cu conștiință.

Foarte curând însă noul împărat, nepotul lui Zhu Di, înscăunat în anul 1426, a aflat de înrăutățirea relațiilor Chinei cu țările din apele Mărilor Sudului și de

înăsprirea relațiilor dintre statele din acea zonă. Ascultând rapoartele, și-a amintit de marile recepții și ceremonii pe care le văzuse în copilărie, cu ocazia sosirii solilor străini, și a ajuns la concluzia că numai dacă „văluri diafane de mătase flutură la banchete, va fi unitate pe pământ și soarele și luna vor străluci pe cer”. În anul 1431, a hotărât să trimită o nouă solie spre acele zări și l-a numit pe Zheng He comandantul flotei.

Deși în pragul senectuții (împlinise 60 de ani), Zheng He a acceptat numirea și a organizat flota. Înainte de plecare, parcă presimțind că va fi ultima sa călătorie, a ridicat stele în templele Zeiței Mărilor din portul Taicang Liuhe, locul unde se ruga de fiecare dată împreună cu mateloții înainte de a porni în expediție, și în Changle, ultimul port de pe pământul Chinei. Apoi a coborât în Mările Sudului și aici a mediat timp de o lună, cu succes, în conflictul dintre Siam și Malacca. După care și-a continuat călătoria spre vest.

Potrivit unor surse, Zheng

He, marele navigator și diplomat chinez, a decedat în anul 1433, în portul Calicut din sudul Indiei. Alte surse indică alți ani și alte locații. Memoria lui este păstrată vie de descendenții familiei, care îngrijesc până azi un mor-

O girafă considerată gilinul mitic, prevestitor de epocă de glorie și împliniri trimisă dintr-o țară africană drept tribut împăratului Chinei

mânt din apropierea orașului Nanjing, unde se spune că s-ar afla o suviță din părul său și câteva obiecte de îmbrăcăminte. Coloniștii chinezi și populația locală din Indonezia îi aduc ofrande într-o localitate care îi poartă numele și unde se află și un presupus mormânt al lui. În Malayezia și numeroase porturi în care a ancorat, localnicii au ridicat temple prin care îi cinstesc memoria.

În anul 1480, împăratul a ordonat distrugerea întregii arhive referitoare la aceste călătorii, „pentru ca nimănui, niciodată să nu-i vină vreodată ideea să le repete”. China și-a închis porțile spre lume, în dauna sa și a lumii întregi.

Au rămas să vorbească despre meritele lui Zheng He vestigiile istorice și arheologice de pe plajele continentelor, însemnările persoanelor care au călătorit cu el, hărțile după care au călătorit Columb, Magellan, Diaz, Vasco de Gama, Cook și alți navigatori și exploratori, acreditați drept descoperitori de continente, și împătimitii istoriei. ■

Mormântul lui Zheng He, de la poalele dealului Niushou, în Nanjing, provincia Jiangsu

„Despre această conspirație tainică
depun poemele acum mărturie...”

UN AMBASADOR

La începutul misiunii sale în România (1997), José Augusto Seabra (1937-2004), diplomat, om politic, profesor universitar, dar în primul rând poet și eseist, știa despre țara noastră ceva mai mult decât obișnuiește să știe un intelectual occidental familiarizat superficial cu avatarurile Estului și Centrului european în ultima jumătate a secolului XX: citise din poezii nostri clasici și contemporani (ce putuse găsi în traducere franceză), iar ochiul său avizat și spiritul său lucid se străduiseră să sondeze în adâncime spiritualitatea românească.

O spune el însuși în tulburătoarea prefață la volumul de poeme *Conspirația zăpezii* (Cartea Românească, 1999), de inspirație românească, prefață din care reproducem mai jos:
„Pe când zburam spre Bucureștiul cel alb, zăpada îmi băntuia deja viziunile fantomatice ale infernului și purgatoriului unei Dacii mitice [...]

Purtam asupra mea, clandestin, doar câteva epigrafe desprinse din niște poeți români care, în anii ciumei, îmi căzuseră în mână sub mantia disidenților și exilurilor. Ele aveau să-mi servească drept parolă pentru a pătrunde treptat în meandrele memoriei concentraționare și a recunoaște geografia indelebilă a teroarei tentaculare: Jilava, Pitești, Sighet...

Am parcurs, pas cu pas, chip cu chip, umbrele supraviețuitoare ale carcerelor și osemintelor, lespezile de mormânt și deșerturile tăcerii albe, stând la pândă ca să descopăr, unul câte unul, semnele arhivelor rușinii, îngropate printre cutele timpului congelat.

Iar poemele au apărut, în interstițiile din zăpada rarefiată, ca să conspire în timpul lungilor nopți bucurestene, atârând în zdrențe pe copacii răstigniți, șiroind sânge negru. Despre această conspirație tainică depun ele acum mărturie, discret, prin băguieli care se pierd în muzica mută a unui reviem sau a unei resurrecții“.

Exilat în Franța din motive politice ca opozant, încă din adolescență, al regimului salazarist reprezentant, în străinătate, al studenției portugheze democratice, José Augusto Seabra și-a început cariera politică și diplomatică în țara sa după „revoluția garoafelor“ din 25 aprilie 1974 (Magazin istoric, nr. 7/1999). A fost deputat în Adunarea Constituantă, ministru al Educației, iar apoi ambasador al Portugaliei la UNESCO, ambasador în India, România și

COȘMARUL DE LA CAPĂTUL LABIRINTULUI

JOSÉ AUGUSTO SEABRA

Cărările memoriei sunt adesea lungi și sinuoase, mai ales când trebuie să facă ocoluri neprevăzute prin labirinturile confuze ale spațiului și timpului, depășind frontierele și calendarele, măsurând deșerturile cu pasul, trăversând hățișuri și văgăuni primejdioase, până ce-și sapă căi subterane, înainte de a ne readuce în locurile și la orele

exacte ale răni originare, acolo unde amintirile mai sănerează încă într-o hemoragie discretă.

Nimic nu lăsa să se prevadă că, de la o extremă la alta a geografiei și a latinității, doi prizonieri ai unor dictaturi simetrice, opuse la origine, dar care se întâlneau la intersecțiile infame ale istoriei, aveau să se apropie într-o zi, parcă

pierduți în rătăcirile lor viitoare, când în același moment, acum aproape o jumătate de secol, erau îngropați în carcerile întunecoase și uitate, fără ieșire. Și totuși, asta trebuia să se întâmple, prin forța îndurării și a răbdării, atunci când zidurile ticăloșiei s-au năruit și tiranii aveau să fie aruncați în groapa comună, pe vecie.

PORTUGHEZ ÎN ROMÂNIA

Republica Moldova, în fine, în 2002, ambasador în Argentina. A murit în 2004 la Paris, în urma unei boli fulgerătoare și necrutătoare, la câteva zile după apariția, în capitala Franței, a primului său volum de memorii, *Din exil în exil: Rezistențe și răscăiri* (1953-1963) și la doar trei zile după ce eu însămi, neștiind de cumplita sa suferință, îl omagiasem la Facultatea de Litere din Lisabona în cursul unei „Săptămâni a culturii române” organizate de Ambasada României în capitala lusitană.

În timpul sederii sale în România, uimit de unele coincidențe în biografiile noastre (fuseserăm amândoi deținuți politici în adolescență, victime, în aceeași perioadă, ale unor regimuri „de semn opus, dar nu mai puțin opresive”, cum obișnuia să spună), mi-a propus să scriem, în capitole alternative, o carte de memorii „la patru mâini”. Textele le-am scris de la bun început în limba franceză, el fiind convins că, publicată în Franța, cartea ar avea un mai mare impact. „N-ar fi nici o problemă s-o traducem apoi în portugheză și română”, spunea. Am apucat să scriem patru capitole, câte două fiecare dintre noi. Eram în așteptarea celui de-al cincilea care-i revenea; nu știu și nu am să știu niciodată dacă îl redactase deja sau, cel puțin, îl proiectase. Moartea l-a secerat în plină activitate și, după cum l-am cunoscut, sunt convinsă că i-a decapitat nemărate proiecte. Dovadă, volumul întâi al memoriilor menționat mai sus, abia apărut la Paris.

Pentru ca aceste gânduri ale lui José Augusto Seabra ale mele mai puțin, deoarece, din 1989 încolo, le-am mai spus de multe ori cu diverse ocazii să nu rămână pierdute în uitare, am acceptat propunerea revistei *Magazin istoric* să le dau publicității. Unică stăpână a lor acum sper, din tot sufletul ca, acolo unde se află, Domnul Ambasador Seabra să privească binevoitor îndrăzneala mea.

Micaela GHITESCU

Efigia dictatorului distrusă

S-a întâmplat la București, într-una dintre acele seri diplomatice oarecare, pe care le-am crede protocolare sau blazate, dar unde brusc ceva trece între priviri și cuvinte, prin mijlocirea unei prezentări aparent mondene, chiar în toiul petrecerii înconjurătoare.

Abia sosisem în acel „mic Paris” din Est, ca ambasador al unei mici țări din Vest, avid să cunosc ce mai supraviețuia din infernul totalitar din care chipul buimăcit al lui Ceaușescu îmi rămăsese imprimat pe retină ca un soi de obsesie. Necunoscând româna, mă mulțumeam cu franceza, vorbind

în dreapta și în stânga, când deodată colegul meu brazilian, amfitrionul, mi-a semnalat o persoană pe care trebuia s-o fi cunoscut deja: o lusofilă pasionată, traducătoare literară, fost deținut politic, rezistentă la comunism, de la începuturi persecutată și supraviețuită după eliberare, care găsisse în limba portugheză un refugiu și un mijloc de a supraviețui, un recurs contra șomajului și marginalizării culturale și profesionale în acea tristă Românie de atunci.

Într-adevăr, o întâlnisem la Paris, pe când eram amba-

sador la UNESCO, dar în prea mare viteză, doar în trecere. Era, îmi aminteam, o disidentă, al cărei ecou îmi parvenise, dintre rari intelectualii români legați de Portugalia, care și reușise să depășească barierele și suspiciunile reciproce, în lumina relațiilor diplomatice restabilite după 25 aprilie 1974.

Micaela Ghițescu!, s-a identificat ea.

Acest nume eufonic, auzindu-l, mi-a sunat imediat oarecum familiar, evocând atâtea alte nume pe care imaginarul meu le atribuia celor scăpați de sub Ceaușescu.

Euforia victoriei garoafelor asupra armelor

Și conversația noastră s-a axat, imediat, asupra condiției sale în timpul dictaturii:

Arestată în 1952, condamnată la 4 ani de închisoare, suspectată pe viață... sau pe moarte!

Coincidența m-a izbit, ca un bici:

Am fost în închisoare în același timp, în Portugalia..., am băguit.

Ne-am privit atunci cu un aer straniu, complice. Cufundându-ne în acel trecut duros, ceva se trezea în amintirile noastre, cu o evidență paradoxală: convenția metodelor totalitare, oricare ar fi semnul sau gradul lor de ferocitate, ale căror lovituri și contralovituri le suferise tinerețea noastră. Și toate acestea într-o epocă încălțată: cea a maniheismelor reciproce ale războiului rece, în care până la urmă fascismul și comunismul semănau, oricare ar fi fost variantele și avatarurile lor.

Un fel de pact secret de solidaritate avea să ne lege de

atunci înainte în întâlnirile noastre, în convorbirile noastre, subiectul revenind tot timpul, ca un leitmotiv: cum era edificat acest sistem concentrator înspăimântător pe care mi-ar fi fost greu să mi-l închipui atunci când eram eu însumi torturat în numele contrariului său?

O imagine a Micaelei mă obseda: aceea când, în celulă, auzise într-o zi *Marseiza* pe străzile Bucureștiului, cântată de tineri francezi care nu veneau s-o elibereze, ci să parti-

cipe la Festivalul Mondial al Tineretului, organizat de comuniști în acea capitală-martir [Magazin istoric, nr. 4-6/2003]. Îmi aminteam perfect de propaganda euforică a nefericitului festival, al echivocului pe care comuniștii voiau să ni-l inculce în Portugalia, când ei erau de fapt colaboratorii acelei colosale întreprinderi a minciunii, care era vândută tinerilor din Occident și din lumea întreagă.

Am aflat, încetul cu încetul, detalii din universul de cosmar în care rezistenții români erau aruncați fără milă nici apel, torturați uneori până la moarte. Era îmbibat de episoade tragice, pe care le povestește Micaela într-o relatare emoționantă despre experiența sa carcerală. Cum să nu fii tulburat de istoria celui deținut care, eliberat și îndreptându-se spre București sub zăpadă, a fost asaltat de aceasta într-atât, încât s-a întors și a căutat adăpost în

închisoarea pe care tocmai o părăsise? Să o fi încorporat într-atât, încât să-i devină o casă ocrotitoare? Sub impresia acelei povești, am scris un poem, plecând de la un epigraful al Micaelei Ghițescu: „Zăpada-n București mai sângerează încă/ șuvoi pe dinăuntru. Ea încă mai înecă/ ale frigii pleoape. Cu biciuirea sa/ de fulgere oarbe. Tășuri/ tocite/între piele/și suflet.”

Mulțumită sensibilității traducerii Micaelei, acest epigraful și alte câteva, care m-au impresionat după sosirea mea la București, s-au putut impregna de o sensibilitate nouă cea a frumoasei limbi române, cu dulceața sa rănită de sângele totalitar.

Un dialog în același timp intim și deschis poetic, politic poate continua în felul acesta între două versante ale libertății: memoria și uitarea. Luând succesiv cuvântul, ne vom angaja într-o căutare comună și personală a reminiscențelor îngropate sub tăcere și timp: la infinit.

Poate că, între ecurile celor două voci, cititorul va capta, în interstii, vaierile tăcute ale atâtor altora care nu mai pot vorbi de dincolo de istorie, dar care vor găsi încă aici câteva urme a ceea ce a fost înghițit sub ruinele zidurilor și zăbrelelor, dar poate oricând să renască, în acea chemare îndepărtată la învierea care va fi a noastră, în silabele scrise ca niște bătaie de inimă, în alternanța acestor dialoguri la București.

Micaela are acum cuvântul. ■

(Va urma)

Centenar Socola

Spitalul Socola la începutul secolului trecut

DOCTORUL ALEXANDRU BRĂESCU

C.D. ZELETIN

Întemeietor al învățământului universitar de psihiatrie din Moldova, ctitor al așezămintelor Socola din Iași, dr. Alexandru Brăescu (1860-1917) a fost uitat mai bine de o jumătate de veac. Moartea lui, enigmatică, venită prin surprindere, a trecut ușor, eclipsată de evenimentele primului război mondial, de viața amestecată din Iași refugiuului, iar după încheierea războiului, de noile orizonturi ale României Mari. Singur, necăsătorit, dezolat de respingerea de către marea actriță Marioara Voiculescu, pe care a iubit-o, a propunerii lui de căsătorie, urmele trecerii sale prin viață s-au risipit repede. Corespondența i s-a pierdut cu desăvârșire. După venirea la putere a comuniștilor și, în fruntea Republicii Populare Române, a rivalului său, prof. dr. C.I. Parhon, care i-a fost subaltern, de la Socola a dispărut bustul dr. Al. Brăescu și, odată cu el, „ultima imagine fizică a acestui remarcabil pionier al psihiatriei românești” (Petre Brânzei, Itinerar psihiatric).

S-a născut în satul Burdu-saci, fostul județ Tecuci, la 30 noiembrie 1860, ca primul dintre cei 12 copii ai lui Neculai Brăescu și ai Saftei, născută Ciocină. Dinspre tată, cobora din neamul marilor boieri Brăescu din Bucovina, din care o spiță a fost silită să plece în surghiun, în urma cruzimilor lui Duca Vodă (1665-1666; 1668-1672; 1678-1683), și să se refugieze pe Valea Zeletinului din Moldova de mijloc. Stabiliți aici încă din secolul XVII, ei s-au topit cu vremea, și prin

numărul mare de descendenți, în lumea răzăsească. Primele două clase liceale le-a urmat la Liceul „Gheorghe Roșca Codreanu” din Bârlad, iar celelalte la Liceul Național din Iași (al cărui director era V.M. Burlă, generosul prieten al lui Eminescu), arătând „o delegență specială la studii și o conduită exemplară”.

La Ospiciul Golia, ca în Scoția

Intern prin concurs al spitalelor din Iași, preparator la

Catedra de Chimie Medicală a profesorului E. Riegler, în 1892 își susține teza de doctorat în medicină și chirurgie, intitulată *Nefritele palude-ene*, obținând nota 10 *cum laude*. Epitropia Spitalelor „Sfântul Spiridon” îl trimite îndată la studii în străinătate, mai întâi în Franța. Astfel, se specializează în cardiologie cu profesorul Charles Potain de la Clinica *Charité* din Paris, apoi cu marele neurolog Jean-Martin Charcot, la Salpêtrière, iar după moartea acestuia, cu ilustrii neurologi Edouard

Brissaud, Jules Joseph Déjérine, Pierre Marie și cu marele fiziolog Jacques Arsène d'Arsonval.

În anii 1893, 1894, 1896, 1898 și 1900 face călătorii de studii în străinătate, efectuând cercetări științifice și vizitând numeroase așezăminte de asistență psihiatrică din Scoția, Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția și Austria. Cercează catagrafiile azilurilor, urmărește cu interes științific viu evoluția alienațiilor în mănăstiri, în aziluri, în familii și chiar cazuri de nebuni vagabonzi. Îl preocupă în egală măsură toate problemele de organizare a așezămintelor de asistență psihiatrică. Rezultatul acestor investigații se va concretiza în studiul monografic *Asistența alienațiilor în Scoția*, tipărit în 1902.

Revenit în țară, organizează Ospiciul Golia din Iași, trezind din inerție organele de resort, solicitând reparații, îmbunătățiri, dotare. Cere numirea unui intern care să-l ajute la îngrijirea celor 81 de pacienți. Introduce, pentru întâia oară la noi, *pecula*, mijloc modern de tratare a psihopatiilor, care constă în remunerarea bolnavilor pentru munca prestată. *Pecula* era privită de doctorul Alexandru Brăescu, gânditor de o remarcabilă modernitate, ca un prim pas spre adaptarea și integrarea acestor suferinzi.

Asistența de specialitate a bolnavilor mintali era dezastruoasă la noi. Medicina nu cunoștea decât vagi paleative, empirice de cele mai multe ori. Dezolarea și lipsa de speranță făceau din categoria acestor suferinzi o turmă risipită prin bolnițele mănăstirilor, fie prin odăile cele mai dosnice ale familiilor rușinate, fie pe drumuri.

Profesorul Gheorghe Marinescu, creatorul școlii românești de neurologie

El atacă frontal această situație inacceptabilă, în filipice care pot fi luate drept model: „Trebuie oare lăsat să moară fără ajutor sau în închisoare cel ce și-a pierdut adesea numai temporar judecata care-l face să fie ceea ce este, adică om? Trebuie oare ca acel ce suferă de turburările spiritului (inteligenta, sentimentele, voința), care a adus lumea la gradul de civilizație actual și care lumea o dirige, să fie schingiuit, bătut și lăsat fără nici o îngrijire? Cum bolnavul care are o pneumonie, o fractură, o boală de piele etc. să fie căutat în spitale-palate cu un lux de instalații, îngrijire medicală continuă, și acela ce e bolnav de creier, creierul care a făcut planul acestor palate și a produs această bogăție, acel bolnav să nu fie îngrijit, să moară în închisoare sau să fie aruncat într-un azil, care e un fel de Gheena, sau într-un ospiciu de infirmi? Nu, aceasta nu mai e posibil; în numele umanității și al gradului de civilizație în care trăim, aceasta nu trebuie să mai continue.”

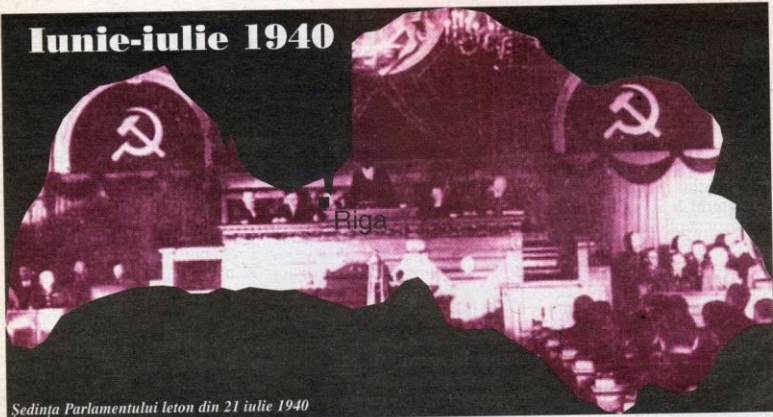
Marea sensibilitate, temperamentul aprig, seriozitatea și simțul de dreptate ale doctorului Alexandru Brăescu

receptau ca pe o jignire nepăsarea societății și fuga ei de răspundere în fața tragediei acestor suferinzi. Conștiința sa nu-și putea găsi liniște. El își va asuma cu de la sine putere sarcina întemeierii și organizării științifice a unui ospiciu central, unde acești blestemați de destin să-și găsească dacă nu vindecarea, cel puțin alinarea cumplitei lor suferințe și reintegrarea în sânul marii familii omenești.

Cult, sensibil, generos

Cu ajutorul prietenului său, doctorul Alexandru Obregia (1860-1937), pe atunci directorul Serviciului sanitar din Ministerul de Interne, începe în 1897 construirea Spitalului Socola, în sistem pavilionar, cu o capacitate de 400 de paturi. Construcția va fi gata în 1899, cu șapte ani înainte de a fi votată legea pentru construirea unui ospiciu similar lângă București. Deschiderea spitalului va târâgăna însă, din cauza indifferenței forurilor tutelare, până în 1905. Glasul doctorului se va ridica iarăși, veștejind starea deplorabilă în care era abandonat azilul: „Camerile acestor atenanse [...] sunt, în anul 1903, niște vechi *chilii călugărești în ruină*, joase, murdare, umede, întunecoase, fără aer, cari nici pentru animale n-ar putea servi. Aceste chilii sunt atât de încăpătoare, încât adesea se pun câte doi bolnavi într-un pat. *Da, doi nebuni într-un singur pat!*... Mobilierul din aceste chilii este același ce era și în azilele de la finea secolului al XVIII-lea, adică... paiele, cari acum, ca modernizare, sunt puse în un coș mare numit mindir și în altul mai mic numit pernă și care,

Iunie-iulie 1940

Sediința Parlamentului leton din 21 iulie 1940

ULTIMELE ZILE ALE LETONIEI

FLORIN ANGHEL

Decizia lui Stalin de a ajunge la o înțelegere cu Hitler pentru împărțirea Europei Centrale, în august 1939, este îndeobște percepută drept rezultatul unei constante politici neprietenoase promovate de către Franța și Marea Britanie la adresa U.R.S.S. Mărturii tot mai dese, provenind îndeosebi din spațiul statelor agresate și (sau) desființate de urmările practice ale prevederilor Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, dovedesc consecvența politicii sovietice în direcția recuperării totale și necondiționate a teritoriilor pierdute în 1917-1918 (statele baltice, Finlanda, Polonia răsăriteană, Basarabia).

Câteva zile după anexarea portului lituanian Klaipeda (Memel) de către Germania (martie 1939), noul comisar al poporului pentru Afaceri Externe, V.M. Molotov, îi confirma ministrului lituanian la Moscova, Jurgis Baltrušaitis (poet, tatăl criticului de artă care a purtat același nume, a ocupat acest post în perioada 1921-1939), acceptul Kremlinului pentru această acțiune. Opinia „sinceră” a sovieticilor, continua Molotov, era aceea că neutralitatea celor trei republici baltice chiar dacă probată în mod repetat reprezenta o formulă „prea vagă” pentru U.R.S.S. „Siguranța statelor

mici [adică a celor trei state baltice] în fața unui pericol de război între marile puteri este aproape nulă” a explicat șeful diplomației sovietice. „Are Moscova vreo soluție?” a întrebat, direct, Baltrušaitis. Și, fără să clipească, Molotov a rostit, lapidar și sentențios: „Da, Uniunea Sovietică.”

Puțin timp după această convorbire, diplomatul lituanian care în 1934 și 1938 nu a pregetat nici un efort personal în apărarea lui Osip Mandelștam (poetul care a îndrăznit să scrie o epigramă despre Stalin și a murit în Gulag în 1938) a cerut și a obținut eliberarea din funcție și retragerea, în pensie, la Paris.

Spre sfârșitul lunii mai 1939, ministrul de Externe al Letoniei, Vilhelms Munters, era invitat în saloanele Kremlinului de același comisar al poporului, V.M. Molotov. Munters venea de la Riga cu refuzul curajos și categoric al guvernului leton în ceea ce privește încheierea unui pact de neagresiune cu Sovietele prin care s-ar fi acceptat prezența trupelor armatei roșii. Enervat, Molotov l-a catalogat pe președintele Letoniei, Karlis Ulmanis, drept „un obraznic” și i-a replicat ministrului de Externe că neutralitatea letonă, declarată în orice împrejurare de către guvernul

de la Riga, este nimic altceva decât „nenadiojnost” („insecuritate”, ceva fără speranțe). Comisarul poporului pentru Afaceri Externe îl invita pe interlocutorul său la o mai bună „reflecție” și îi solicita un nou răspuns „spre începutul toamnei” anului 1939.

Semnarea Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, la 23 august 1939, a marcat, în practică, sfârșitul independenței reale a Lituaniei, Letoniei și Estoniei. La 5 octombrie 1939, guvernul de la Riga era obligat în urma unor presiuni diplomatice și amenințări armate din partea Moscovei fără precedent să admită încheierea unui tratat de neagresiune cu U.R.S.S. Documentul invocat fixa un plafon maxim de 25.000 de soldați și ofițeri, dar istoricii letoni, pe baza unor recente cercetări arhivistice, converg spre ipoteza intrării în țară a nu mai puțin de 100.000 de militari. La o populație totală de 2,5 milioane locuitori, trupele sovietice existente în Letonia depășeau, numeric, de aproape 10 ori efectivele armatei naționale letone.

Explicația gestului Kremlinului de a obliga Riga să accepte „tratatul” și pe solda-

Vilhelms Munters

ții și ofițerii sovietici se regăsește, între altele, la 31 octombrie 1939, în scrisoarea lui V.M. Molotov către președintele Letoniei. Karlis Ulmanis era înștiințat, pe această cale, de faptul că țara sa, până în octombrie 1939, se dovedise un „pion al politicii britanice”, al „dușmanilor Sovietelor și provocatorilor anti-comuniști”. „Noul curs” al relațiilor bilaterale stabilea un „contract” pe baza „înțelegerii mutuale”, „avantajului reciproc” și a unor „raporturi corecte”.

Ocuparea Europei nordice și campania victorioasă din Franța, succese obținute de armata germană în numai două

luni (mai-iunie 1940), au decis Kremlinul să declanșeze procesul de aplicare a prevederilor secrete din pactul sovieto-german. Președintele Karlis Ulmanis a obținut, din diferite surse, informații veridice referitoare la viitorul rezervat țării sale. Era la curent, spre exemplu, chiar cu Ordinul nr. 001223 emis de NKVD la 11 octombrie 1939, prin care întreaga populație a Letoniei era împărțită în nu mai puțin de 23 de categorii de „dușmani ai poporului”. Aceste categorii – oameni politici, toți membrii parlamentelor interbelice, toți primarii, ofițerii de armată și de poliție, toți proprietarii de întreprinderi sau exploatare agricole, intelectualii, tot corpul universitar și gazetăresc, întregul cler, toți membrii guvernelor – urma să fie deportate în U.R.S.S.: în acest sens, Ordinul NKVD solicita pregătirea „neîntârziată” a acestor locuri și a „condițiilor necesare”.

La începutul lunii iunie 1940, președintele Karlis Ulmanis a dat imputerniciri depline ambadorului său la Londra, Karlis Zanis, pentru a reprezenta Letonia în cazul în care guvernul de la Riga ar fi încetat

*Moscova nu a acceptat
vreo clipă
pierderile teritoriale
suferite în 1918
și a acționat, constant,
până în 1940,
pentru recucerirea
țărilor baltice,
a Basarabiei
și a Poloniei răsăritene*

Baltrušaitis (în dreapta) alături de scriitorii ruși Balmont și Poliakov, în 1900

să dețină libertatea de acțiune. Zanis a început, imediat, să coordoneze transportul tezaurului Băncii Naționale în Marea Britanie. Tot lui i-a revenit misiunea de a convinge Londra și Washingtonul să refuze acceptarea anexării țării sale la U.R.S.S. și să păstreze legațiile și ambasadele letone. Sub pretextul că Antanta Baltică (creată în 1934 de către cele trei republici baltice, după modelul Miciei Înțelegeri) ar fi „complotat” la adresa securității U.R.S.S., în urma unor note ultimative formale, care invocau „cererile oamenilor muncii”, armata roșie a ocupat Letonia (la 16-17 iunie 1940), în paralel cu Lituania (15 iunie 1940) și Estonia (19 iunie 1940). Celor aproape 100.000 de soldați sovietici prezenți deja în Letonia li s-au mai adăugat, imediat, alți 200.000: orice rezistență, inclusiv armată, devenea imposibilă. În seara zilei de 17 iunie 1940, cu un avion special, sosea la Riga trimisul lui Stalin, Andrei Ianuarevici Vișinski. Misiunea lui: în mai puțin de două luni să formeze un guvern comunist și să anexeze Letonia la U.R.S.S.

Fără a pierde vremea, la 19 iunie 1940 Vișinski a cerut și a obținut o audiență la președintele leton, Karlis

Ulmanis. Șeful statului i s-a adus la cunoștință că armata roșie a preluat interesele de securitate și de apărare ale Letoniei, la solicitarea poporului, și că, de a doua zi (20 iunie), la Riga va funcționa un nou guvern, constituit la Moscova, dar compus din letoni. Noul premier, continua Vișinski, fusese desemnat în persoana lui Augusts Kirchenšteins, reputat profesor de microbiologie la Universitatea din Riga. Președintelui Ulmanis i se ofereau, totodată, 48 de ore de „gândire” pentru a-și alege propriul destin: demisia imediată sau acceptarea necondiționată a noilor realități politice.

In prima parte a întrevederii, Ulmanis a întrebat pe oaspetele său în ce calitate oferă soluții politice într-o țară străină. Vișinski i-a răspuns, calm și surăzător, că nu îl interesează opiniile „liderilor burghezi” și că lista noului guvern a fost alcătuită la Moscova. Mai mult, emisarul sovietic a recunoscut că el personal i-a nominalizat pe membrii cabinetului și că, la frontiera statului baltic, „mai așteaptă 600.000 de soldați ai armatei roșii”. „Respingerea listei guvernamentale ar provoca mari complicații a continuat Vișinski, iar părerea

Dumneavoastră este, oricum, formală. Eu v-am informat, doar, nu v-am cerut și o soluție”, a rostit emisarul sovietic în încheiere.

La 21 iunie 1940, „guvernul popular” (instalat cu o zi înaintea), condus de A. Kirchenšteins, dădea publicității prima sa Declarație. Textul anunța „zorii unei noi ere”, aceea a „solidarității populare”. „Vechiul regim exploatare” puteam citi mai departe a fost răsturnat de masele largi pentru că nu a înțeles interesele poporului, nu a fost onest în ceea ce privește pactul de asistență mutuală încheiat cu U.R.S.S.” (din octombrie 1939). „Vechiul regim a complotat în vederea realizării unei uniuni militare secrete cu Lituania și Estonia, menită să atace U.R.S.S. [...] Noi, guvernul impus de masele largi, populare, suntem pentru o uniune deschisă și necondiționată între Letonia și U.R.S.S. și considerăm, ca toți oamenii de bună credință, că sosirea și staționarea trupelor armatei roșii în Letonia sunt acțiuni generatoare de bucurie și sinceritate.”

În aceeași zi, primul ministru Kirchenšteins anunța convocarea alegerilor parlamentare pentru zilele de 14 și 15 iulie 1940, în vreme ce A.I. Vișinski ordona constituirea

Președintele Letoniei, Karlis Ulmanis, vorbește la microfon

*Printr-un
ordin al NKVD,
întreaga elită
politică și culturală
a Letoniei
devenea „dușman
al poporului”*

*Dacă serviciile secrete
și clasa politică
românească
ar fi urmărit și înțeles
ce s-a întâmplat
în Letonia în 1939-1940,
ar fi priceput imediat
ce căuta Vișinski
la București,
în 1945*

Trupele sovietice au intrat în Riga

Uniunii Muncitorești, singura formațiune politică admisă pe liste, interzicerea tuturor partidelor și grupărilor „fasciste” și „burgheze”, a presei „antipopulare” și a candidaților cu trecut „antisovietic”. De altfel, Vișinski era de acord că o soluție „excelentă” ar fi fost aceea în care el, personal, ar fi alcătuit listele de candidați. Cum primul ministru nu a avut nici o obiecție la această propunere, alegerile au fost reduse la un amplu spectacol propagandistic și politic: Comitetul Electoral raporta victoria Uniunii Muncitorești cu 97,90% din opțiuni (față, însă, de 99,19% în Lituania, unde acțiunea, ca trimis, Andrei Jdanov).

Interessant este, totuși, că rezultatele oficiale ale votului din Letonia au fost publicate în ziarul sovietic la 16 iulie 1940, înainte ca organismul electoral abilitat să anunțe încheierea acțiunii sale. Mai mult, cu trei zile înainte de scrutin, la 11 iulie 1940, comisarul poporului pentru Apărare, S. Timoșenko, a semnat ordinul de înființare a Regiunii Militare Baltice a armatei roșii, cu cartierul general la Riga, sub conducerea generalului A.D. Loktionov (noua instituție

cuprindea teritoriile Lituaniei și Letoniei).

Se putea face ceva? Am încercat să găsim un răspuns; nici unul nu pare a fi mai consistent și mai coerent decât acela pe care l-a primit, la 2 iulie 1940 (după alegerile din Lituania), ministrul de Externe al Lituaniei, Kreve Mickevicius, din partea lui V.M. Molotov. „Hai să vorbim deschis și fără sentimentalisme îndemna comisarul poporului pentru Afaceri Externe. Până la urmă, trebuie să coborâți în realitate și să înțelegeți că statele astea mici ale voastre vor dispărea și vor fi incluse în glorioasa familie a Uniunii Sovietice. Ar fi bine deci, să pregătiți deja poporul lituanian în vederea instaurării imediate a sistemului sovietic, care mai devreme sau mai târziu va prevala în toată Europa.”

Cum și în Letonia, după alegerile pentru „Parlamentul poporului”, chestiunea anexării devenea iminentă, la 20 iulie 1940, în urma cererii fără echivoc a lui A.I. Vișinski, președintele Karlis Ulmanis era obligat să-și semneze demisia din funcția de conducere a statului. Ministerul de Externe de la Riga solicita, în aceeași zi, reprezentanțelor diplomatice ale Lituaniei,

Germaniei și Elveției să acorde fostului președinte vize de tranzit. Călătoria nu a mai avut loc, deoarece Vișinski s-a răzgândit și, la 22 iulie 1940, a ordonat arestarea și deportarea lui Ulmanis la Vorosilovgrad. Președintele a murit în 1942, într-un loc ce nu a fost încă stabilit.

Parlamentul, a cărei singură menire era aceea de a proclama R.S.S. Letonă și „unirea” cu U.R.S.S., s-a reunit, în unică sesiune, la 21 iulie 1940, în sala Teatrului Național din Riga; acolo unde, la 18 noiembrie 1918, se proclamase independența țării. În discursul de deschidere, Zigmonds Spure, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Letonia (parte componentă a Uniunii Muncitorești), arăta că „doar puterea sovietică este o putere adevărată și democratică”, celelalte forme de organizare, „conform unei amare experiențe”, nereprezentând altceva decât o „trădare a poporului, cu toate sloganurile burgheze privind libertatea și egalitatea”.

La 5 august 1940, Sovietul Suprem al U.R.S.S. aproba, în unanimitate, cererea R.S.S. Letone de a intra, cu drepturi și obligații depline, în componența Uniunii Sovietice. ■

Mary Montagu, un fel de George Sand a englezilor, și câteva personaje din mediul otoman pe care l-a admirat atât

TURCII LUI MARY WORTLEY MONTAGU

ALINA STĂNCULESCU

Pe Mary Wortley Montagu literatura feministă o revendică drept o deschizătoare de drumuri. Contemporanii, într-un glas cu posteritatea, au numit-o „femeia secolului XVIII“, un fel de George Sand a englezilor. Dar, dincolo de formulele acestora pompoase, ce aflăm? O femeie foarte cultivată, deșteaptă, spirituală, curajoasă, întreprinzătoare. O alăturare de calități care au făcut-o să fie, ca femeie, înaintea secolului său.

Ca poetă și prozatoare, a fost obiectul mai multor studii britanice; noi ne-am propus însă să ne aplecăm asupra literaturii sale epistolare, relative la călătoria pe care a întreprins-o în anii 1717 și 1718 în Imperiul otoman.

Motivul călătoriei lui M.W. Montagu este numirea soțului, Edward Montagu, ambasador din partea Coroanei în Imperiu. De la bun început călătoria se vedește deosebită. Puțini o făceau pe uscat (cu excepția

drumului din Anglia în Olanda). Cu atât mai mult cu cât era vorba despre o familie cu un copil, fiul, Edward, născut în 1714 și o soție tânără (Lady Mary se născuse în 1689), care parcurge o bună bucată din drum printr-un

teatru de război (războiul austro-otoman din anii 1716-1718). „O călătorie pe care nu a mai făcut-o nici un creștin de câteva sute de ani“, își notează Lady Mary. Călătoria durează câteva luni grele de iarnă, până la primul

popas mai îndelungat, la Edirne, reședința de atunci a sultanului Ahmed III (1703-1730), îndreptându-se apoi spre Constantinopol, unde stau un an, din mai 1717 până în mai 1718.

In toată această perioadă, Lady Mary ține o corespondență cu șase persoane din elita engleză, patru femei, aristocrate, și doi bărbați, un abate și prietenul său la acea vreme, poetul și favoritul cercurilor literare, Alexander Pope. Această distincție este necesară, fiindcă și conținutul, și stilul scrisorilor diferă în funcție de sexul destinatarului. Astfel, lui Pope îi trimite scrisori pline de erudiție, cam în stilul relatărilor de călătorie cărturărești, cu referințe mitologice, analogii cu Antichitatea greacă, citate în latină, realitatea actuală fiind obiect de introspecție în trecut (asemănări, deosebiri). Autoarea se orientează după gusturile fiecăruia, povestind o serie de „curiozități” despre care bănuiește că atrag. Realitatea obiectivă suferă, astfel, două filtrări distincte: aceea, involuntară, a observatorului, și aceea a scriitorului, care trebuie să nu plictisească, ci, din contră, să uimească, să stârnească surpriza.

Observațiile lui Lady Mary se circumscriu unui cerc foarte larg, anume: societate (cu predilecție, înalta societate), aspect exterior (înfățișare, ritual, arhitectură), obiceiuri, literatură (poezie), medicină, istorie (mult mai puțină, cauzată de lipsa de interes a femeilor), topografie

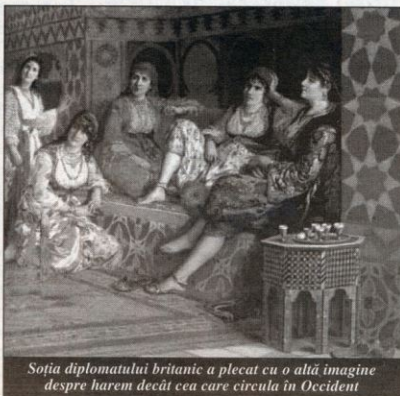
● O călătorie pe care n-a mai făcut-o vreun creștin de sute de ani ● Distruge imaginea Haremului, așa cum se formase în Occident ● Soțul aduce banii, femeia otomană îi cheltuie ● Grecii scornesc numai minciuni, ca să-i denigreze pe turci ● De la Răpirea din Serai, la Frumoasa și bestia ● Decât Isaac Newton, mai bine un effendi bogat

(descrierea locurilor prin care trece, a orașelor), anecdote (răzlețe), limbă (Lady Mary va învăța limba osmană cât stă în Imperiu, un fapt cu totul ieșit din comun). Ne vom găsi chestiuni politice, și e un lucru de mirare, doar era soție de ambasador... Ne putem explica aceasta prin faptul că scrisorile sunt adresate unor persoane private, ale căror preocupări politice se limitau la insula

britanică (dacă existau aceste preocupări), și nu unui ministru.

Perspectiva ei este una dintre cele mai bune la acea perioadă. S-a spus că savoearea relatărilor o dau incursiunile în harem și întâlnirile cu femeile din înalta societate, o premieră absolută. Pentru epocă a însemnat un mare câștig documentar, știindu-se câte zvonuri și falsuri circulau în această privință în jurnalele de călătorie ale bărbaților. Acelea care dăduseră ghes unei literaturi fanteziste și unor prejudecăți pe măsură: turcul stăpân absolut al femeii, care prin acte umilitoare își ilustrează starea jalnică, de obiect al plăcerii.

Toate acestea erau alimentate de o imaginație aprinsă de curiozitate și de un public la fel de însetat să pătrundă dincolo de zidurile înalte ale seraiului. Lady Mary spulberă prin scrisorile ei minciunile ce planau asupra acestui subiect și este, de altfel, foarte conștientă de acest fapt: „Vei fi probabil surprinsă de o poveste așa de diferită de cele cu care te desfată de obicei jurnalele de călătorie, care au o plăcere deosebită să vorbească despre lucruri pe care nu le cunosc.” Nu este atitudinea unui autor dornic de succes, ci mai degrabă a unui om ce caută adevărul în spusele sale. S-a afirmat că ea urmărea să-și publice scrisorile, ceea ce s-a și întâmplat în acel secol. Este adevărat. Dar când a avut inițiativa aceasta, în ultimul an de viață, 1762, câte strădanii

Soția diplomatului britanic a plecat cu o altă imagine despre harem decât cea care circula în Occident

n-a depus pentru a păcăli vigilenta fiicei, îngrozită că operele mamei i-ar putea periclitiza cariera soțului, contele de Bute, mâna dreaptă a regelui George III!? Este o speculație a noastră că tânăra lady nu avea intenția clară să le publice, deși revine mereu sub pana ei laimotivul veridicității relatărilor, în raport cu ale altora, de până la ea. Lady Mary are conștiința că este originală și, deși cunoaștem că aceasta era și o vanitate a epocii, nu putem să nu-i dăm dreptate.

Mary Wortley Montagu vrea să nu-și plictisească corespondenții, dar nu-i poate minți decât în măsura în care ea însăși se înșală. Și se înșală. Greșeala ei va fi mai târziu folosită de adversarii mișcării feministe din Imperiu. Este vorba despre entuziasmul față de viața pe care o duc femeile otomane, o viață liberă, zice ea, femeia fiind camuflată într-o costume care o ascunde de toate privirile, inclusiv ale soțului, la adăpostul căreia poate avea mici și discrete relații extraconjugale, fără a fi știută. Este încântată să vadă că femeile otomane nu își consumă viața în eforturi și-n frământări, precum suratele

lor din Vest, ci duc o viață de desfătări în harem, susținute de averea soțului: „el aduce banii, ea îi cheltuie“. Din păcate, cum spuneam, ea supraestimează situația acestora, neputând trece dincolo de o relație de complezență cu ele și poate și din cauza timpului scurt cât a stat la Edirne și apoi la Constantinopol.

Lady Mary este însă un observator obiectiv și pasionat, care nu se dă înapoi de la a îmbrăca costumul otoman pentru a putea merge nestingherită prin oraș, ca să vadă monumentele istorice. Și, sub acest aspect, este unică, fiind singura dintre europencele rezidente în Pera care se încumetă să meargă în Capitală. Cu prilejul unei astfel de preumblări, are ocazia să spulbere un alt fals, legat de figurile în basorelief de pe soclul obeliscului de pe Hipodrom, care, spunea ea, sunt întregi, nu așa cum afirmă călătorii în jurnalele lor că n-ar avea capetele, retezate de turci. Ei nici nu le-au văzut, ci s-au luat după greci, care scornesc numai minciuni ca să-i denigreze pe turci.

Locurile, monumentele pe care le vede nu sunt privite

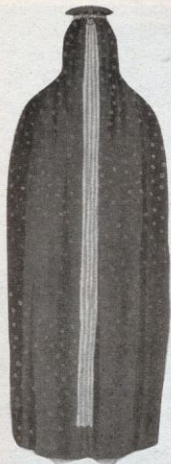
paseist, ci documentat istoric, dar orientat spre prezent, cu ochii atenți la orice fapt contemporan. Scopul său nu este de a stabili ce este moștenire romană sau grecească (bizantină), aceasta este pasiunea bărbaților, ci de a descrie ce vede și cum vede.

Însă, de departe, după opinia mea, cea mai mare noutate pe care o aduce Lady Mary este un alt mod de a evalua turcul, orientul. Secolul XVIII, mai tolerant, mai deschis, mai lucid, dornic de îmbunătățire spirituală și intelectuală, descoperă Orientul islamic în altă lumină decât fusese văzut până atunci. Nu mai este Orientul necredincios, Orientul de infidei care mârșăluiesc amenințător, spărgând obstacol după obstacol, spre Europa. Occidentul se destinde după spaima de veacuri. Ofensiva otomană încetase odată cu asediul Vienei din 1683. Imperiul trăia ultimele pulsații militare revanșarde, înainte de-a deveni „chestiunea orientală“. În acest context apare *turqueria*, o artă care focalizează pe teme orientalo-turcești, care nu urmărește însă să se conformeze cu realitatea. Nu vom găsi elemente autentice decât solitare și după 1750.

O motivație ar fi că turcul nu este obiect de studiu, el este un mijlocitor al unor idei, al unor pilde de urmat, termen în comparația cu europeanul secolului. Rămâne un exotism, ceea ce este ilustrat de piesele care-și trăgeau substanța din niște neadevăruri, foarte picante, ce-i drept: cele legate de harem sau de cruzimea turcului; dar apare o nouă tipologie, a turcului din *Răpirea din serai*, turcul generos, care este capabil să renunțe la persoana iubită pentru un altul, pe care aceasta

Drum în Balcani, în vremea călătoriei misiunii engleze la Constantinopol

Costum de stradă purtat de femeile întâlnite de Lady Mary Montagu

il iubește. Temă care face vâlvă în epocă și care este reluată în seria de povești de tip *Frumoasa și bestia*. Arătat în acest fel neașteptat, ca bun, tolerant (iată dezideratul secolului), capabil de iubire și de sacrificiu, turcul devine, în lipsa unor detalii concrete și reale, care să-l materializeze în mintea publicului european și să-l scoată din ceața în care plutea, într-o lumină favorabilă sau nu, o abstracție, un model de imitat. Cu care, cum spuneam, preconcepțiile despre el făceau casă bună.

Pentru Lady Mary, turcii erau cât se poate de concreți, chiar dacă ea nu pătrunde până la nivelurile de jos ale societății, pentru că nici nu-i trece prin cap așa ceva, și va aduce argumente pentru aprecierea acestora. Face comparație cu frații ei, europenii. În inima ei, această comparație nu mai este ca înainte în defavoarea turcului.

Vorbește despre legea turcească, cea care pedepsește pe mincinos cu înfierarea, și comentează că o asemenea lege ar înroși multe frunzi albe și acasă, în îndepărtata Anglie. Repetă de nenumărate ori și-n diverse scrisori că turcii (de vază, firește) nu sunt oameni ignorați, niște necivilizați habotnici, care tronează peste bogății minunate. Dar că acest lucru nu putea fi constatat de niște călători, cu care un turc de rang nu se coboară să aibă o conversație.

S-a străduit să arate în scrisorile sale că femeile turce sunt la fel de pline de rafinement și de maniere frumoase ca și cele din Occident, ba încă, poate chiar mai bine crescute. Descrierile de interioare și veșminte sumptuoase și foarte scumpe nu sunt niște fantezii la *l'opovestire persane* sau *O mie și una de nopți*, făcute ca să șocheze, sunt niște realități. De asemenea, comportamentul

față de robi nu este unul opresiv, de exploatare, cu care era familiarizat vesticul și pe care îl practica, ci, mai degrabă, unul uman. Robul era considerat om (nu animal de povară), care trebuia educat, învățat să cânte și să danseze, e drept, pentru desfătarea stăpânului.

Față de Vest, spune Lady Mary cu o undă de tristețe, „orientalul ție să-și trăiască viața, înconjurat de o frumusețe aproape ireală și într-o lipsă de griji perpetuă [aparentă – n.a.]”, în „ignorantă”, cum precizează ea cu subtilitate: „[...] Dvs. știți să deosebiți ideea de plăcere de cea de viciu, idei care se găsesc amestecate numai în mintea proștilor. Dar vă dau prilejul să rădeți de mine pentru declarația lumească că aș prefera să fiu un effendi bogat, cu toată ignoranța sa, unui Sir Isaac Newton, cu toată știința sa.” ■

EDITURILE ALL
vă recomandă

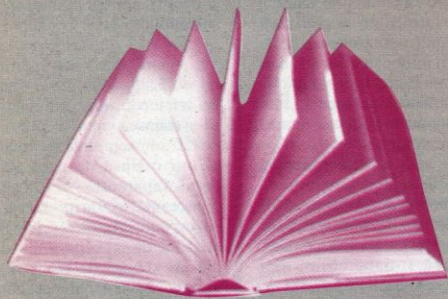
Oxford. Dicționar de istorie universală contemporană de la 1900 până astăzi

Jan Palmowski

59,90 lei

Comandați aceste cărți și alte apariții ale Editurilor ALL cu 10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite. Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317, București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00; fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

OCTAVIAN GOGA, UN CUGET NEÎMPĂCAT

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

S-a născut la Rășinari (Sibiu) în 1881 și a intrat în viața politică la sfârșitul veacului XIX, devenind unul dintre fruntașii Partidului Național Român din Transilvania. În primul deceniu după Marea Unire s-a manifestat ca susținător al regimului parlamentar și a sfârșit ca partizan și instrument al guvernării autoritare. A pornit de la aprecierea că România trebuia să se bazeze pe alianța cu marile democrații occidentale și pe Liga Națiunilor și a devenit simpatizant al lui Hitler și Mussolini.

Temperament coleric, veșnic nemulțumit și în căutare de nou, a părăsit două formațiuni politice Partidul Național Român și Partidul Poporului. A fost în două rânduri ministru, și-a creat un partid propriu (Partidul Național-Agrar) și, pentru numai 44 de zile, a ocupat postul de președinte al Consiliului de Miniștri.

Întreaga sa viață cum singur recunoștea trăise „cu pumnii strânși”. Dar dacă literatul a lăsat în urmă o operă de excepție, omul politic Octavian Goga n-a putut rezista himerelor periculoase care bântuiau Europa acelor ani și a sfârșit profund dezamăgit, răpus de propria-i ambiție.

Intolerantul manipulat

Ca fost minoritar în cadrul monarhiei austro-ungare, Goga a avut, inițial, o atitudine pozitivă față de minoritățile naționale. Curând însă, poziția

sa a suferit importante modificări ce și-au pus amprenta pe tot ce a gândit și făcut.

Încă de la începutul anilor 20, și-a manifestat simpatia și chiar sprijinul pentru mișcările studențești, deși acestea aveau un evident caracter antisemit. Afirma că lozinca „numerus clausus” (proportionalitate pe criterii etnice a celor care urmau cursurile universitare) era „străină de mentalitatea noastră”; „neagra sărăcie” în care trăia studențimea nu putea fi trecută însă cu vederea, așa cum făceau cei mai mulți oameni politici și gazetari. El cita în mod special pe cei de la ziarul *Adevărul*,

condus de evreii Rosenthal și Honingann, „fericiții latifundiaari ai tiparului românesc”, care nu găseau nici un cuvânt de înțelegere pentru mișcările studențești, în timp ce se dovedeau extrem de preocupați de soarta lui Max Goldstein, anarhistul care pusese o bombă în sala Senatului României, omorând și răniind mai mulți parlamentari (*Magazin istoric*, nr. 6/2004). Goga a primit cu satisfacție vestea potrivit căreia Corneliu Zelea Codreanu, asasinul prefectului poliției din Iași, fusese achitat în urma procesului desfășurat la Turnu Severin în 1925. El spunea că

„un formidabil vifor subteran cu descărcări vulcanice bănuite împrejurul nostru, că fierberea se întetește și surprizele se înmulțesc”.

Deși era angajat într-o campanie energetică împotriva „presei din Sărindar” (*Adevărul* și *Dimineața*), acuzată că ar fi acaparat domeniul mediatic, promovând „idei iudeo-masonice”, ostile statului național unitar român, Goga nu ezita să colaboreze cu mulți evrei pe linie politică, economică și culturală. El făcea parte din mai multe consilii de administrație alături de evrei, avea prieteni din rândul acestei minorități. Mai mult, anunța, cu multă satisfacție, că din Partidul Național-Agrar făceau parte și evrei. La banchetul dat în mai 1932 de organizația din Capitală a Partidului Național-Agrar au fost prezenți și 36 de evrei (comercianți, industriași, proprietari, avocați, medici, ingineri, studenți etc.).

Din 1933, Octavian Goga a început să se pronunțe și pentru proporționalitate numerică pe criterii etnice în ocuparea funcțiilor publice. Treptat, a început să conteste regimul democratic. Într-un discurs din februarie 1934 aprecia că: „așa-zisa democrație instalată la baza noului stat [România Mare] ne-a prăvălit într-o *dislocare haotică [...]; votul universal în forma lui actuală, exercitat de o populație fără pregătire, a devenit un obstacol pentru dezvoltarea și întărirea țării”. În opinia lui, Parlamentul devenise „o caricatură costisitoare, o mașină de legi grăbite, unele fără consistență și fără efect”. El cerea modificarea Constituției în vederea organizării statului pe principii naționale și de autoritate.

Asemenea opinii erau privite cu simpatie de Carol II și camarila sa, care urmăreau

crearea unui partid de dreapta, pe care să-l poată manevra mai ales împotriva Partidului Național-Tărănesc (P.N.Ț.), perceput ca un partid de stânga, influențat de „iudeo-masonerie”. Pe acest fond, în culisele camarilei regale s-a pus la cale fuziunea Partidului Național-Agrar cu Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.), astfel că, la 14 iulie 1935, a luat ființă Partidul Național-Creștin (P.N.C.). Octavian Goga a fost ales președintele noii formațiuni, iar A.C. Cuza a devenit președinte de onoare.

P.N.C. critica regimul democratic și se pronunța pentru o guvernare autoritară. Goga declara fără echivoc: „Partidul Național-Creștin crede în lupta pentru păstrarea neștirbită a prestigiului regalității. Noi suntem monarhici și vrem ca regele să stăpânească țara.”

Un punct important în programul noului partid se referea la revizuirea cetățeniei obținute de evrei după 1919, realizarea unui „numerus clausus” în toate funcțiile

publice. Principala lozincă vehiculată de Partidul Național-Creștin era: „România să aparțină românilor.” Criticile se îndreptau mai puțin împotriva guvernului liberal condus de Gheorghe Tătărescu și vizau mai mult P.N.Ț., aflat în opoziție. De exemplu, când P.N.Ț. a stabilit desfășurarea unei mari demonstrații împotriva guvernului Tătărescu pentru ziua de 15 noiembrie 1935, Octavian Goga, la sugestia lui Carol II, a anunțat, pentru aceeași zi și tot în București, o manifestație a P.N.C. Acest fapt a oferit guvernului pretextul de a interzice întrunirea P.N.Ț., sub motiv că voințe să evite ciocniri violente între manifestanții celor două tabere. Când P.N.Ț. a anunțat că renunță la întrunirea programată, Goga a făcut cunoscut că manifestația anunțată de el nu va mai avea loc.

Un sfat pentru rege și o vizită la Berlin

În domeniul politicii externe, Goga a combătut politica lui Nicolae Titulescu vizând încheierea unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, considerându-l periculos pentru integritatea teritorială a României. La 15 iulie 1936 a adresat o scrisoare confidențială regelui Carol II, în care aprecia că proiectele lui Nicolae Titulescu nu s-au putut pune de acord cu interesele specifice României. „De aici, din această fatală absență a unui simț al proporțiilor, derivă tragedia lui și a noastră.” Pentru redresarea situației se impunea schimbarea politicii externe a României, implicit înlăturarea lui Titulescu din guvern.

În ziua de 8 august 1936, Octavian Goga a avut o dis-

Octavian Goga l-a combătut adesea pe Nicolae Titulescu

I.Gigurtu, O.Goga, I.Petrovici,
dr. George Banu, Vasile Rădulescu-Mehedinți

cuție cu Adolf Hitler la Berlin. Nu s-a păstrat (sau nu s-a găsit) stenograma acestei întrevederi, dar Goga a declarat că el și Führerul și-au exprimat hotărârea de a lupta „împotriva bolșevismului”; de asemenea, a afirmat că Hitler se pronunțase pentru dezvoltarea relațiilor dintre Germania și România. Când Goga ridicase problema revizionismului promovat de guvernul de la Budapesta, Führerul ar fi spus că el stă pe temeliile ideii naționale și nu poate fi contra hotarelor naționale, deoarece ar fi o contradicție flagrantă, contra logicii: nu poți refuza altcuiva dreptul în virtutea căruia tu vrei să trăiești.

Octavian Goga a elogiat în repetate rânduri activitatea lui Benito Mussolini și s-a pronunțat pentru o apropiere a României de Italia. Nu a ezitat însă să-și exprime dezacordul față de declarația dictatorului italian din 1 noiembrie 1936 că pretențiile revizioniste ale Ungariei erau îndreptățite. Prompt, o săptămână mai târziu, Goga afirma că Mussolini a rănit adânc sentimentele poporului român.

În campania pentru alegerile parlamentare din decembrie 1937, P.N.C. și-a accentuat mesajul antisemit, Goga cerând chiar ca „evreii să stea acasă”, adică să nu participe la vot, să nu se amestece „în lupta politică dintre români”.

Ca și ceilalți șefi de partide, și el a primit o scrisoare din partea lui Iuliu Maniu prin care era invitat să adere la pactul de neagresiune semnat de Partidul Național-Tărănesc cu Mișcarea Legionară și cu Partidul Național-Liberal (Gheorghe Brătianu). Răspunzând, el aprecia ca fiind stranie, din punct de vedere al logicii și al moralei politice, încheierea unui pact de neagresiune între formațiuni politice diametral opuse ca doctrină, scop și mijloace. Într-un discurs ținut la Vaslui, îl critica aspru pe Corneliu Zelea Codreanu pentru că nu înțelesese că, întinzând mâna lui Iuliu Maniu, se ancora de un cadavru politic.

Codreanu a răspuns și el în termeni duri, acuzându-l pe Goga că propaga naționalismul și, concomitent, colaborează în consiliul de administrație cu evreii. În timpul campaniei electorale s-a desfășurat o acerbă confruntare

între P.N.C. și Mișcarea Legionară; extrem de virulent s-a dovedit Istrate Micescu, fost național-liberal, care în noiembrie 1937 s-a înscris în P.N.C., din interiorul căruia îl acuza pe Codreanu că induce în eroare tineretul și susține alianțe cu statele care urmăreau revizuirea granițelor României.

În urma alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937, Partidul Național-Creștin a obținut 9,15% din totalul voturilor în Adunarea Deputaților, clasându-se pe locul al patrulea. Nici un partid politic nu a obținut cel puțin 40% din totalul voturilor, pentru a putea beneficia de prima electorală, ceea ce i-ar fi permis să formeze guvernul.

Capcana

La 28 decembrie 1937, Carol II, fără a mai aștepta comunicatul oficial privind rezultatul alegerilor, a încredințat mandatul de formare a noului guvern lui Octavian Goga. Cu sprijinul direct al suveranului și al camarilei sale (mai ales al lui Ernest Urdăreanu), acesta a reușit să formeze într-un timp foarte scurt cabinetul. Nu era însă un guvern al Partidului Național-Creștin, posturile cheie fiind încredințate unor persoane care nu făceau parte din acest partid. La Interne a fost numit Armand Călinescu, iar la Justiție Vasile Rădulescu-Mehedinți, ambii plecați din P.N.Ț. pentru a putea intra în guvern; la Externe era Istrate Micescu, proaspătul membru al P.N.C. Ministerul Apărării Naționale a fost încredințat generalului Ion Antonescu, după ce acesta a primit asigurări din partea regelui și a lui Goga că nu va fi schimbată orientarea politicii ex-

terne a României, alături de Franța și Marea Britanie, și că nu se va declanșa un val de represiuni împotriva Mișcării Legionare. „Este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea declara regele presei. În ziua în care nu aș fi mulțumit de felul cum guvernează, voi cere o schimbare.”

Regele urmărise o dublă lovitură: împotriva lui Iuliu Maniu, știind că Goga era un adversar înverșunat al acestuia, și împotriva lui Codreanu, prin impunerea lui Armand Călinescu la Ministerul de Interne.

În sfârșit, Octavian Goga își realizase visul politic. În epocă a făcut mult haz afirmația sa că va ajunge la putere când „se va usca mătasea de porumb”. În prima ședință a cabinetului a declarat: „Vrem România a românilor! Acest strigăt e certificatul de naștere al guvernului național-creștin în colaborare cu fruntașii național-tărâniști dinastici și constructivi.” Cuprins de entuziasm, a ținut discursuri la radio, a dat interviuri presei, a trimis telegrame șefilor de state și amicilor politici, a fost prezent la toate festivitățile de Anul Nou, de Bobotează, de Sfântul Ioan etc.

Se pregătea de o lungă și revoluționară (în concepția sa)

Octavian Goga în mijlocul unor prieteni la Ciucea

guverna. În realitate, situația era extrem de precară, fiind nevoit să conducă un guvern neomogen, bazat pe un partid măcinat de grave fricțiuni interne. Numirea prefecților, primarilor și a altor funcționari publici a generat vii dispute între gruparea lui Goga și cea a lui A.C. Cuza. În mai multe localități s-a ajuns la confruntări de stradă, fapt ce a impus intervenția forțelor de ordine subordonate lui Armand Călinescu.

Problema care a marcat cel mai puternic activitatea guvernului Goga a fost atitudinea față de evrei. În discursul rostit la radio în ziua de 31 decembrie 1937, Goga a anunțat că

toți minoritarii care se vor integra, prin gândul și faptele lor, în ideea de stat puteau să-și exercite atât drepturile cetățenești, cât și notele distincte ale originii lor etnice în domeniile culturii, religiei, învățământului etc.

Totuși, în privința evreilor, atitudinea sa a fost alta. Cabinetul Goga a fost cel dintâi guvern al României care a promovat antisemitismul ca politică de stat. Încă din ziua de 30 decembrie 1937, guvernul a decis suprimarea ziarelor *Adevărul*, *Dimineața* și *Lupta* (considerate a fi evreiești), precum și ridicarea permiselor de circulație gratuită pe mijloacele de transport pentru 120 de ziarști evrei. La 22 ianuarie 1938 a apărut un decret-lege pentru revizuirea cetățeniei acordate evreilor care prevedea că în termen de 30 de zile primarii comunelor trebuia să alcătuiască tabele cu evreii din localitate; după 20 de zile de la afișarea listelor, aceștia erau datori să aducă acte doveditoare că au întrunit condițiile legale pentru acordarea cetățeniei române.

În țară, numeroși evrei și-au închis întreprinderile și și-au retras banii din bănci, fapt ce a provocat o criză economică.

Carol II și primul său ministru Gheorghe Tătărescu la defilarea de 10 Mai

Efectul pe plan internațional a fost devastator. Imediat după constituirea cabinetului, Wilhelm Filderman, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a plecat în străinătate, alertând organizațiile evreiești internaționale. La 13 ianuarie 1938, Alianța Israelită Internațională a înaintat o cerere secretarului general al Societății Națiunilor, prin care-i aducea la cunoștință „emoția noastră profundă la aflarea știrii privind măsurile de discriminare care amenință populația evreiască din România” și îl ruga să ceară „în procedură de urgență membrilor Consiliului Societății Națiunilor” dezbaterii acestei probleme în Consiliul de Securitate.

La rândul lor, miniștrii Franței și Marii Britanii au intervenit pe lângă regele Carol II și pe lângă Goga. Atât regele, cât și primul-ministru au dat asigurări că România va respecta tratatele de pace (inclusiv tratatul minorităților din decembrie 1919) și că revizuirea îi viza numai pe evreii care intraseră ilegal în țară. Presa evreiască internațională, dar și cea democratică

din țările occidentale au dezlănțuit o campanie extrem de zădărnă împotriva guvernului Goga.

Dar nu a fost singura problemă spinoasă cu care s-a confruntat guvernul. După preluarea funcției de președinte al Consiliului de Miniștri, Goga a trimis telegrame liderilor politici din Franța, Italia, Germania, Polonia, Iugoslavia, Grecia, exprimându-și hotărârea de a menține alianțele existente și de a dezvolta raporturi de colaborare cu toate statele. Telegramele adresate lui Adolf Hitler și Benito Mussolini au generat însă serioase suspiciuni în statele aliate României, mai ales în Franța și Cehoslovacia. Ministrul de Externe Istrate Micescu a trebuit să facă un turneu pe itinerarul Belgrad-Praga-Geneva-Paris, pentru a explica politica externă a guvernului și a da asigurări că România își va respecta angajamentele internaționale asumate. La Geneva, Istrate Micescu a obținut amânarea cu două luni a discuțiilor privind problema evreiască din România, fapt interpretat de guvern ca un adevărat succes.

Ultima audiență la rege

Parlamentul ales la 20 decembrie 1937 a fost dizolvat prin decret regal la 18 ianuarie 1938, înainte de a se fi întrunit. Au fost anunțate noi alegeri, pentru 2 martie 1938 la Adunarea Deputaților și 4-6 martie pentru Senat. Principala preocupare a lui Goga a fost ca Partidul Național-Creștin să câștige viitoarele alegeri. Pentru a obține voturile electoratului, mai ales ale țăranilor, guvernul a anunțat scăderea prețurilor la o seamă de produse de larg consum (sare, petrol lampant, chibrituri, țigări), diminuarea impozitului agricol ș.a. Dorind să aducă un număr cât mai mare de voturi listelor guvernamentale, el s-a preocupat de încheierea unor carteli electorale cu Partidul German și cu Partidul Maghiar, la perfectarea acestora contribuind și miniștrii Berlinului și ai Budapestei la București.

Campania electorală a început într-o atmosferă de tensiune, cea mai activă forță politică fiind Mișcarea Legionară. Ministrul de Interne Armand Călinescu, la sugestia lui Carol II, a luat măsuri de împiedicare a propagandei legionare, ajungându-se la ciocniri violente între forțele de ordine și legionari, soldate cu morți și răniți. În timp ce doi legionari uciși se aflau depuși la Casa Verde (sediul central al Mișcării Legionare), fruntașul legionar Mihail Sturdza l-a vizitat pe Octavian Goga, declarând: „Ar fi tragic și comic ca două mișcări naționaliste să se încaiere și să se distrugă una pe alta, spre bucuria adversarului comun.” Mihail Sturdza i-a propus primului ministru să aibă o discuție cu Corneliu Zelea Codreanu. Întâlnirea secretă a avut loc în ziua de 9 februarie.

Ernest Urdăreanu (în centru) cu o delegație de militari bulgari

„Căpitanul“ a decis retragerea Partidului Totul pentru Tară (titlatură sub care candida Mișcarea Legionară) din campania electorală, urmând ca legionarii să voteze listele P.N.C.

Regele Carol II, care din februarie 1937 intrase într-un conflict deschis cu Codreanu, a aflat despre acord și a considerat că Octavian Goga își îngăduia prea mult, alinându-se cu legionarii. Chemat în audiență, în ziua de 10 februarie 1938, la orele prânzului, Goga i-a prezentat suveranului măsurile luate pentru ca guvernul să câștige alegerile, exprimându-și convingerea că va obține o victorie deplină. După ce l-a ascultat, regele l-a luat prin surprindere, declarând că era nevoie de un nou guvern, la care să participe toți foștii prim-miniștri, să fie adoptată o nouă Constituție și să fie dizolvate partidele politice. Uluit de cele auzite, Goga și-a depus mandatul (*Magazin istoric*, nr. 7/2004).

A urmat, în seara aceleiași zile, lovitura de stat prin care regele a pus capăt regimului democratic întemeiat pe partide politice. Noul guvern era prezidat de patriarhul

Octavian Goga și Veturia Goga, în ziua căsătoriei

Miron Cristea; s-au instituit starea de asediu și cenzura pe întreg cuprinsul țării. Deși fusese solicitat, Goga nu a acceptat să facă parte din guvern. În ședința Marelui Consiliu al Partidului Național-Creștin din 15 februarie 1938 declara că noul guvern i se pare o „grupare amorală, fiindcă adună la un loc tocmai pe cei răspunzători de starea în care se găsește țara“. Deși era profund mâhnit, a cerut susținătorilor săi să nu se împotrivescă noului regim.

S-a retras la Ciucea, unde la 7 mai 1938 a încetat din viață,

în urma unei congestii cerebrale. Ultimele sale versuri erau o adevărată spovedanie: „Și cum, sub tâmpla mea fierbinte/ O lume veche-mi reînvie/ Nu câte-au fost îmi vin în minte/ Ci câte-ar fi putut să fie.“

Corpul neînsuflit a fost adus la București, unde regele i-a organizat funeralii naționale, după care a fost înmormântat în cimitirul Bellu. Ulterior, a fost transportat la Ciucea și depus în mausoleul ridicat prin grija soției sale, Veturia Goga. ■

BLITZ... CONCURS

Trimițeti, până la 15 noiembrie 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concurul nu are talon.

Cui i-a cerut părerea împăratul Zhu Di înainte de a-l numi pe Zheng He în fruntea flotei imperiale?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2005 este:

Bancherul emigrant rus John Julius Angerstein

Premiul de, un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Mihai Florin Diaconescu**, din Galați.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2006.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, sect. 1, București

Dascăli slujitori ai muzei Clio

Târgul Moșilor din București, desen de Preziosi (1869)

UN PRIETEN AL ROMÂNILOR PUTIN CUNOSCUȚ ÉMILE-CLAUDE GAUDIN

ADRIANA SPĂȚAN,
Grupul școlar „Gh. Asachi”, București

În 1795, când a sosit la București, avea 25 de ani. Fusese locotenent într-un regiment din Alsacia și în mai sau iunie 1790 renunțase la cariera militară. După mai multe ezitări, ca și alți conaționali, a încercat să evite gravele confruntări generate de revoluția burgheză din Franța, apucând calea străinătății.

În martie 1791, a ajuns la Constantinopol. Aici a găsit o comunitate franceză pestriță și bizară, în care ideile revoluției pătrundeau cu repeziciune. El însuși este un partizan al revoluției și îl găsim în compania unor republicani zeloși, precum Descorches și Thainville. Reușește să ocupe postul de al doilea secretar al Ambasadei franceze din capitala Imperiului otoman, al cărei titular era Choiseul-Gouffier.

Ambasadorul Gouffier nu se împăca însă prea ușor cu noile idei și spre a evita un conflict deschis și-a părăsit postul. Înlocuitorul său, Raymond Verninac, nu-l agreează pe Gaudin, principalul motiv fiind, se pare, tot de natură politică. „Este un spirit cultivat, dar fără personalitate și siguranță scrie ambasadorul despre subalternul său; aparține acelei școli de revoluționari care înțeleg

libertatea drept independență absolută și care, datorită ușurinței cu care scriu sau declamă câteva vorbe despre ordine socială sau răzvrătire, își făuresc treptele pentru ascensiunea socială, mânați de ambiție.” Prudent, Verninac îi recomandă mai multă sobrietate și adoptă o atitudine ceva mai tolerantă. În 1795, când s-a pus în discuție problema ridicării agenției consulare de la București la gradul de

consulat, trei persoane au fost nominalizate spre a ocupa funcția de consul: Constantin Stamaty, Cado de Lille și Émile Gaudin. A câștigat cel din urmă, sprijinit se pare și de ambasadorul Verninac, interesat să îndepărteze din personalul ambasadei un personaj incomod.

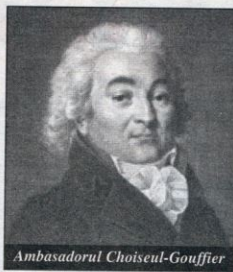
În acest fel, Gaudin a devenit primul agent consular al Franței în Principatele române.

La București a găsit o situație extrem de tensionată. Țara era bântuită de foamete. Și cum niciodată o nenorocire nu vine singură, lumea trebuise să facă față unei invazii de lăcuste și epidemiei de ciumă. Profitând de situație, domnitorul Alexandru Moruzi făcea speculă cu cereale, vânzând grâu și porumbul la prețuri mult mai mari decât cele de achiziție.

Si aici se afla o mică comunitate de francezi ce foia în jurul lui Hortalan, sosit pe malurile Dâmboviței în 1793, ca reprezentant al unei firme comerciale ce-i purta numele. În oraș trăiau și alte grupuri de străini armeni, evrei, greci etc., îndeletnicindu-se îndeosebi cu negoțul. Striviți de nevoi, cei aproximativ 80.000 de bucureșteni îi priveau cu multă curiozitate pe acești străini, dar mai ales pe francezii care cântau cu înfocare *Marseieza*, a cărei semnificație le scăpa, și pe care-i calificau drept filfizoni, adică ușuratici, oameni pe care nu te puteai bizui.

Împreună cu soția sa, Ana Sommaripa, și mama acesteia, Gaudin s-a instalat în casele Hortalan. Era foarte îndrăgostit de soție și preocupat s-o ferească de tentațiile cam libertine pe care le putea oferi capitala valahă. Pentru început, și-a cumpărat trăsură, indispensabilă pe atunci într-un oraș ca București, și prin dineuri, la care invita reprezentanți ai protipendadei (n-a fost uitat nici mitropolitul!), și-a creat repede relații utile.

Era agent confidențial al domnului, dar misiunea sa principală îi cerea să pro-

Ambasadorul Choiseul-Gouffier

moveze interesele politice și economice ale Franței în Principate. S-a și grăbit să acționeze în acest sens și, împreună cu secretarul său, Montal, și spătarul N. Manu, devenit un colaborator apropiat, a întocmit un nou tarif vamal pentru negustorii francezi, datat 12 iunie 1795. În principiu, deși mărfurile franceze, date fiind capitalațiile franco-otomane, erau supuse unei taxe de numai 3%, Gaudin propunea liberalizarea comerțului prin desființarea oricărei taxe.

Dușmanii săi, unii foarte periculoși, creează în jurul lui o atmosferă de intrigi și suspiciuni. Cei mai înverșunați adversari se aflau la Constantinopol: Henin unul dintre secretarii ambasadei, Stamaty cel care răvnise și el postul de la București și mai ales regalitul Chalgrin, acesta din urmă considerându-l pe Gaudin un „scelerat... care va infecta rezidența cu ideile revoluționare“.

Și urzilele lor au dat roade. Membrii coloniei franceze din Constantinopol, inclusiv personalul ambasadei, au început a discuta despre Gaudin ca despre un „emigrant“, care nu avea ce căuta în corpur diplomatice. În plus,

„emigrant“ era sinonim cu regalist, partizan al vechiului regim. O mână de ajutor¹ le oferă detractorilor și ambasadorul Verninac, care se grăbește să scrie la Ministerul de Justiție din Paris, rugând să fie lămurită situația lui Gaudin. Nu se știe cum, dar răspunsul ministerului a fost exact cel așteptat de adversari: „Émile Gaudin este emigrant – deci va fi rechemat.“

Pus sub semnul suspiciunii, la 19 iunie 1796, Gaudin a fost nevoit să părăsească București. După o săcătătoare criză biliară, scuturat de friguri, el și soția au ajuns la Smirna. De aici, și-a continuat drumul spre Constantinopol, apoi spre Franța. Ajuns în țară, a aflat însă cu stupeoare că totul fusese o greșală: nu era „emigrant“.

Și-a continuat cariera politică, în timpul Directoratului (1795-1799), fiind ales președinte și raportor al Comisiei Diplomatice. În perioada Consulatului (1799-1804) a făcut parte din Corpul legislativ „Tribunat“, rostind celebrul *Discurs despre Armata Orientului*, document care reflectă concepțiile sale cu privire la politica Franței în Orient.

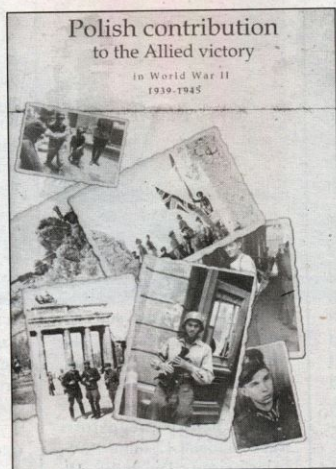
Ca un ecou al activității sale în Orient, în 1822 a publicat lucrarea *Ridicarea popoarelor creștine din Turcia europeană*, în care face dese referiri pline de simpatie și la situația românilor, a căror cauză o face cunoscută în Occident. Nu cred că exagerăm, dacă afirmăm că acest prim agent consular al Franței în Principate poate fi considerat și un prieten al românilor. ■

UN RĂZBOI ÎN IMAGINI

Soldatii polonezi nu au fost invitați să ia parte la parada victoriei din 1945 nici la Londra, nici la Moscova. Și aceasta în ciuda faptului că Polonia a fost singura țară care a luptat pe teatrul european din prima și până în ultima zi a celui de al doilea război mondial, adică de la 1 septembrie 1939 și până în mai 1945.

Polonia de la sfârșitul războiului era însă o altă țară decât cea atacată de Germania lui Hitler, la 1 septembrie, și de Uniunea Sovietică condusă de Stalin, la 17 septembrie 1939. Pierduse o parte din teritoriu, dar mai ales intrase, asemenea României, Cehoslovaciei, Ungariei și Bulgariei, în sfera sovietică de dominație. La sfârșitul războiului, exista o Polonie în exil, cu un guvern și o armată care luptaseră pe fronturile din Africa, Italia și pe cel occidental, și o Polonie cu un guvern controlat de Moscova și o armată recrutată dintre polonezii luați prizonieri de sovietici. Pentru Aliații care învinseseră Axa, a fost mai convenabil să nu invite soldați polonezi la parăzile victoriei.

După 60 ani, la expoziția organizată de Institutul Polonez la București, intitulată *Contribuția polonezilor la victoria Aliaților în cel de al doilea război mondial. 1939-1945* și deschisă la Muzeul Militar Național, fotografii, tabele, texte sugestive și piese de epocă au readus în memoria celor prezenți drama poporului polonez. Dar și determinarea și curajul cu care acesta a luptat într-un singur sens, de la început și până la sfârșitul conflagrației.

Polonia a plătit un greu tribut și pe fronturile militare, și pe cel al luptei secrete, dar și în lagărele de exterminare naziste sau în Gulag-ul sovietic. După ocuparea țării, prin România, Ungaria, Lituania și Letonia, câteva zeci de mii de combatanți au ajuns în Franța, apoi în Marea Britanie, unde au format noua armată poloneză. Unitățile acesteia au participat la Operațiunea Torch (debarcarea în nordul Africii), la operațiunea Overlord (debarcarea din Normandia) și au suferit

grele pierderi în cursul operațiunii Market Garden (încercarea de a cuceri podul de la Arnhem).

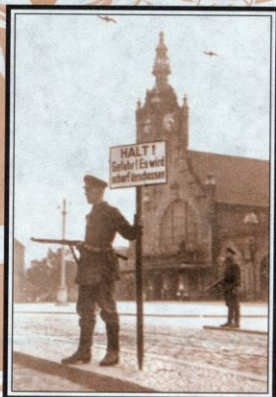
Pe frontul de Est, după ce Hitler a atacat U.R.S.S., guvernul polonez din exil a semnat un acord cu Stalin prin care cetățenilor polonezi aflați în prizonierat în U.R.S.S. li se permitea să se organizeze în unități combatante. Au fost peste 70.000 de polonezi care s-au înrolat. Dar erau încadrați ca ofițeri sovietici, iar în scurtă vreme autoritățile sovietice au limitat la 40.000 rațiile zilnice de alimente alocate.

Una dintre imaginile pe care le prezentăm pe planșe este cea a unui cuplu care s-a căsătorit în zilele insurecției din Varșovia (august 1944). Vor fi supraviețuit oare teribilei represii germane, posibilă pentru că armata roșie a oprit înaintarea către capitala poloneză, pentru a fi sigură că va putea impune un guvern care să-i fie subordonat în totalitate? ■

ALBUM ISTORIC

*O victimă inocentă
a izbucnirii războiului
la 1 septembrie 1939*

*Trupele germane au luat
în stăpânire
gara din Gdansk*

Trupele sovietice intră în Polonia, 17 septembrie 1939

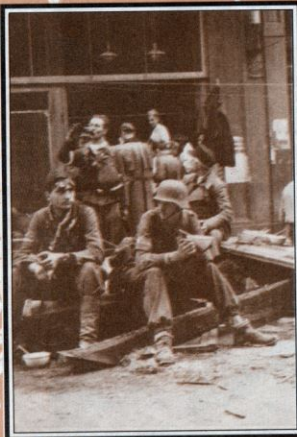

Evrei din ghetoul Varșoviei

*O clipă de liniște în timpul
insurecției din Varșovia...*

*... și o căsătorie, în pauza
dintre două lupte*

Trupe poloneze în Norvegia...

... și la Monte Cassino

Se reface granița cu Germania

Defilarea victoriei prin Varșovia distrusă de război

Trei fii nelegitimi, trei domni drepti: Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare; Mircea Ciobanul, fiul lui Radu Paisie; Neagoe Basarab, fiul lui Basarab cel Tânăr Țepeluș

CIOBANUL DOBRIȘAN SAU DESPRE BASTARD ȘI AUTORITATEA REGALĂ

SABINA ISPAS

În Țările Române, după cutuma vremii, fiii nelegitimi de domni aveau dreptul de succesiune și puteau ocupa tronul, dacă dovedeau că sunt „os domnesc“. Între personalitățile istoriei românești sunt nume proeminente care au avut statutul de fii nelegitimi și au devenit domni drepti, sprijiniți de mari familii boierești, care i-au urmat și slujit cu credință: Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, sau Neagoe Basarab, fiul lui Basarab cel Tânăr, a cărui legitimitate la tronul Țării Românești este confirmată pe linie feminină prin mărturia adusă de mama sa, Neaga, soția marelui boier Barbu Craiovescu. Chiar Mihai Viteazul, care o numește „doamnă“ pe mama sa, Tudora, mai târziu călugărița Teofana, pare a fi fiul nelegitim al lui Pătrașcu cel Bun.

Fiii nelegitimi de domn care au ocupat tronurile Țărilor Românești constituie o galerie de personalități importante pentru istoria noastră medievală, militară, culturală, juridică. Această situație justifică, neîndoios,

prezența unui cântec narativ, baladă familială, din categoria istoriilor dinastice, devenit *text exemplar* pentru definirea calităților excepționale pe care le deține un asemenea erou, în virtutea moștenirii statutului superior, de încor-

ronat și uns, pe care l-a deținut tatăl său și pe care l-a dobândit direct de la acesta, în baza legăturii de sânge. Calitatea de a fi „os domnesc“ pare a atrage după sine un tip de autoritate și superioritate „genetică“, moștenită, care îl

diferențiază pe fiul de domn de boieri și de oamenii de rând. Neagoe Basarab, în învățăturile pe care le transmite viitorului domn (*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, 1521), atrage atenția în mod special asupra acestei calități în capitolul al VI-lea adresat copiilor săi și „cătore alți unși ai lui Dumnezeu [subl. S.I.], când vor cărmui sau vor așeza pe dregătorii și pe marii boieri ori le vor lua dregătoria, după faptele lor: [...] voi, fiii mei și unșii lui Dumnezeu [subl. S.I.], iată cât am putut și eu să vă învăț, cum se cuvine domnului să-și orânduiască dregătorii, când vrea [...] pe cineva în dregătorie pe potrivă sa”.

Avea pe piept soarele și luna

Ne propunem să întreprindem o scurtă analiză a noțiunii de „bastard”, pe baza unei balade reprezentative pentru categoria tematică a „istoriilor dinastice”, o baladă cunoscută sub numele de *Dobrișan* sau *Oprișan*, în care eroul a fost identificat de unii analiști cu Mircea Ciobanul (domn al Țării Românești între anii 1545-1554 și 1558-1559). Ea a fost cercetată de profesorul Dumitru Caracostea, în cadrul unor studii publicate în urmă cu șase decenii, sub aspectul prezenței substratului istoric în cuprinsul narațiunii, substrat pe care savantul îl neagă.

În Catalogul tipologic al legendelor românești, elaborat de Tony Brill, în capitolul despre *Domnitori*, există tipul: a) *Mircea vodă cioban la oi*, atestat în Muntenia, în localitatea Velești, jud. Dolj (1914): „Mircea vodă a fost cioban la oi. Nu ședea niciodată pe jos lângă foc, ci

facea scaun din tufă. Odată i-au intrat vitele într-o vie și au mâncat din struguri. Stăpânul, vrând să-i ia vitele, Mircea a spus că-i dă rodul lor, așa cum ele au luat rodul viei. Stăpânul viei a acceptat și l-a chemat pe Mircea ori de câte ori era de făcut o judecată dreaptă”; b) *Mircea Ciobănașul*, atestat în Muntenia: „Un copil răcaci în Suseni, venind din lume. O femeie miloasă, care-l luase de suflet, nu reușea să-l facă să se dezbrace. El se spăla numai pe cap sub pretext că este curat. Odată l-a dezbrăcat, totuși, și a văzut că Mircea avea pe piept soarele, pe spate luna și pe umeri doi lufeferi. Vestea a ajuns din gură în gură până la divan și copilul a fost ales domn sub numele de Mircea vodă. Femeia nu a mai fost lăsată să pască caprele pe unde umblase înaintea copilului cu ele și ea s-a plăns la domnie fără să știe cine este domnitor. Mircea a recunoscut-o și i-a dat Domneasca, atâta pământ cât a putut umbla cu caprele într-o zi. Piscul unde a păzit Mircea caprele s-a numit *Piscul lui Mircea*”.

Puterea economică, o primejdie

Există în epocă practica seniorială a celebrării sau comemorării unor evenimente importante într-un cadru oficial, care aduna în preajma puterii domnești pe toți dregătorii și toate cinurile boierești influente. Asemenea ceremonii „oficiale” sunt practicate în toate orânduiri sociale, în toate timpurile și au o importanță deosebită pentru realizarea coeziunii de grup și crearea conștiinței apartenenței la o structură autoritară, identitară. Folclo-

riștii numesc motivul „masa mare” sau „masa domnească”. La asemenea ocazii se țeseau intrigii, se reglementau unele relații conflictuale și, nu de puține ori, cădeau capete de boieri care se dovedea că au greșit, în vreun fel, față de domn. Neagoe Basarab dedică un capitol, al VII-lea, felului în care „să cade domnilor să șază la masă și cum vor mânca și vor bea: [...] ca nu cumva să așezi pe lângă tine oameni fără minte și desfrânați [...] Și iarăși se cuvine domnului să aibă la masa sa diferite tobe și gusle și surle de veselie. Așa să faceți și voi totdeauna înaintea oștenilor voștri [...] ca să se veselească cei ce vă iubesc [...] dacă vrei să fii *unșul lui Dumnezeu* [subl. S.I.], se cuvine să cânti toate cântările și să joci toate jocurile, căci așa se cuvine domnului, să-și veselească oștenii; tu însă nu trebuie să ai mintea ta după acele cântări, dacă vrei să fii întreg [...], străduiește să împlinești voia Domnului tău, care te-a uns”.

Istoria lui Dobrișan se deschide prin prezentarea unei asemenea mese domnești, în timpul căreia unii dintre boieri atrag atenția domnului de primejdia pe care o reprezintă marea putere economică a ciobanului, care se manifestă ca un stăpân puternic, fără teamă sau obediență față de domnie: „Mare masa mi-este-ntinsă./ De mulz boieri mi-e coprinsă.../ Iar la masă cine-m șade?/ Boierii divanului./ Stălpii Taligradului./ Nădejdea-mpăratului./ Căimăcani orașului./ Bursumanii satului./ [...] Capu mesii dă la deal./ Doamne, frate, cine-m șade?/ Șade domnu Mihnea vodă./ Șade cu boieri de vorbă./ Lângă domnu Mihnea vodă./ Șade, frate, cine șade?/ Șade trei boieri dă sus./ Cu căciunile dă urs./ La domnie nesu-

puși;/ Nu dă araci la-mpără-
răție./ Doar dă Dumnezeu în
știe./ Lâng-ăi trei boieri dă
sus./ Cu căciulile dă urs./
Doamne, frate, cine-m șade?/
Șădea Resteu Azmajlău./ Fir-
ar bātu dă Dumnezeu./ Și cu
Resteu Azmaștale./ Care-și
face slujba d-a călare./ [...] Cî-
ne, doamne, că-m șădea?/
Șade-un tânăr dă moldovean./
Măi, ce căine, ce dujman/ Și
la inimă iclean./ De sara, dă
când pârăște pă Dobrișan“.

Într-o altă variantă, culeasă
în anul 1883 de la Petrea
Crețul Șolcan, cei trei care îl
avertizează pe domn despre
prezența, în hotarele sale, a
unui puternic cioban, ce riva-
lizează ca avere și atitudine cu
însuși domnul, sunt „trei
moșnegi bătrâni./ Cu barbele
pân-la brâni./ Cu căciuli la
subțioare./ Cu vâslele la spi-
nare./ Unul e din Burdușani./
Altul e de la Cegani./ Al tre-
ilea din Lupșani/ Și
pârăsc pe Dobrișan“.

Gestul lor este un
semn de loialitate față
de domnul aflat în
scaun, ei sunt îngrijo-
rați de posibila slăbire
a autorității acestuia
din cauza puterii eco-
nomice pe care o do-
bândește Dobrișan:
„Ce-ar fi cerul cu doi
sori./ Așa-i țara cu doi
domni./ Două palo-
șe-ntr-o teacă./ Doi
domni în țară săracă./
Măria-ta-n București/
Dobrișean la Stoi-
nești. [...] Casele lui
Dobrișean/ Nu-s case
ca casele./ Ci zăresc
ca soarele. [...] Căpi
boieri au pribegit/
Dobrișan că i-a oprit/
Și la el i-a poposit,
[...] Ciobanii lui Do-
brișan/ Sânt boieri ca
de divan.“

Revenind la îndru-
mările înțelepte pe

care i le dă Neagoe Basarab
fiului său, regăsim această
idee a alegerii sfătuitoarelor
drepti și loiali, care nu trebuie
să fie rude ale domnului:
„Pentru că celui ce este domn
adevărat nu i se cuvine să aibă
rude, ci numai slugi drepte
[...] Știi că nu te-au uns ei pe
tine ca domn, ci te-a uns
Dumnezeu, ca să fii drept față
de toți [...], să nu dați locul
cel mai de cinste cu părtinire
celor nevrednici, ci dați-l
celui vrednic“.

„Neam ales“, exemplu personal

Grija față de liniștea dom-
niei și echilibrul autorității de
stat este, de fapt, mesajul pe
care îl transmite ascultătorilor
cântecul despre ciobanul Do-
brișan și fratele său, Mihnea-
vodă. Autoritatea, dreptul di-
vin de a conduce destinele

țării și obligațiile care decurg
din aceasta este mesajul
principal transmis de textul
Învățăturilor și de cel poetic
al cântecului analizat. Domnii
și cei ce aveau dreptul legitim
la tron erau și beneficiarii
„grației divine“, ai unei legi-
timități a puterii pe linie
dinastică, care îi situează în-
tr-un alt registru în ierarhia
autorității statale în Țările
Românești. Recunoaștem aici
un reflex al „cezarismului“
bizantin, care s-a exprimat
concret, de-a lungul multor
secole, în tradiția preluării
succesiunii la domnie în țările
românești și care se poate
ușor descifra în textul
cântecului acestuia popular.

„În plan politic, bizanti-
nismul înseamnă autocrație.
Lui îi corespunde, în plan
religios, un creștinism care se
deosebește, sub diverse
aspecte, de biserica occiden-
tală. De erezii și de

schisme. În plan mo-
ral, idealul bizantin nu
cunoaște conceptul
elevat și, în multe ca-
zuri exagerat, al per-
sonalității terestre a
omului, concept intro-
dus în istorie de feo-
dalismul germanic.
Trebuie luate în cal-
cul, de asemenea, și
încălnația idealului
moral bizantin spre
deziluzie în tot ceea
ce este pământesc, sce-
pticismul său în
ceea ce privește feri-
cirea, atitudinea față
de atingerea perfec-
țiunii morale pe pă-
mânt“ (K. Leontiev,
*Bizantinismul și lu-
mea slavă*, București,
1999).

Dobrișan este pur-
tătorul însemnelor
puterii, pe care nu o
exercită decât simbo-
lic. Prezentarea lui ca

„Și iarăși se cuvine domnului să aibă la masa sa diferite
tobe și gusle și surle de veselie...“; detaliu din frescă
Încoronarea cu spini de la Dobrovăț, ctitoria lui
Ștefan cel Mare

cioban amintește de identitatea conducătorilor spirituali al căror model este Iisus, „bunul păstor“. Turma pe care o stăpânește și cei care îl ajută să o îndrume sunt, cel puțin formal, superiori celor care îl slujesc pe domn. Curtea lui Dobrișan este locul unde se păstrează alternativa pentru domnie, în cazul în care Mihnea ar fi pierdut acest drept. Balada pare a prezenta un model de armonizare a relațiilor în cadrul familiei domnitoare românești, care trebuia să asigure, în toate situațiile, continuarea în scaun a familiei *unșilor* lui Dumnezeu și să evite accesul la putere al unor uzurpatori. Este un model de acceptare responsabilă a sarcinilor trasate și lăsate moștenire prin voință divină, de un „neam ales“.

Este bine reliefat în textul poetic și rolul boierimii, care trebuia să-l sprijine pe domn și să vegheze ca țara să fie condusă de cel îndreptățit să o facă. Cei care îl avertizează, îngrijorați, pe domn, de ivirea noii autorități, în principal economice, care ar putea tulbura țara, prezintă o a doua curte „domnească“, în care se plămădește și se păstrează „alternativa“ domniei legitime.

Puterea economică a ciobanului este de-a dreptul impresionantă, așa cum se cade să fie cea a unui virtual candidat la domnie, care trebuie să domine boierimea țării și pe târgoveți.

Chemat la domnie să dea socoteală de atitudinea excesiv de mândră pe care o adoptase față de putere,

Dobrișan ciobanul se adresează astfel domnului aflat în scaun: „D-alei, doamne Mihneo-vodă./ Spui-ți, doamne, un cuvânt:/ Știi tu frate al cui sânt?/ Am avut un tăcuciliță/ Cu milă și cu credință./ Ce mi-l chema Pipar-crai./ Și mai am de-un frățior/ Ce mi-l cheamă Mihnea-vodă./ Numele domniei tele./ Urgia frăției mele.“

Posibilul păcat al uciderii fratelui cioban ar fi atras după sine distrugerea domniei, ar fi generat un conflict care să ducă acel „neam ales“ la pierderea dreptului de a fi conducător și, implicit, model pentru supuși, așa cum îi recomandă Neagoe Basarab fiului său: „Dar ce fel de domn vei fi tu și cum te vei numi sarea oamenilor și ca un izvor, să bea toți dintr-însul [...] Căci, dacă vor vedea și alții de la tine, ei își vor îndrepta ochii și vor privi acolo unde privești și tu, cărmuitorul. Și astfel precum îi vei învăța, așa vei da seama despre ei.“

Textul poetic ne inițiază în ceea ce înseamnă gravitatea exercitării actului puterii și al urmărilor în plan social a

oricărui gest pripit: „Dar cu ei Dumnezeu că-m vrea/ Să nu să taie frăția./ Să rămâie țara fără domn./ Ca femeia fără om.“

Mărturia călugăriței Teofana

Un păcat grav comis de domn putea atrage după sine pedeapsa dumnezeiască, retragerea protecției divine, care ar fi avut urmări nefaste asupra vieții oamenilor pe care domnul îi avea sub stăpânire. Ciobanul Dobrișan își cunoaște originea și o dezvăluie la un mod alegoric, mânduind, cu înțelepciune, terminologia care definește însemnele puterii, regalia, care îl îndreptăteau să devină domn, să exercite, în numele lui Dumnezeu, puterea te-restră, puterea în acțiune, accesibilă domnului țării: „O, Mihneo, măria-ta./ Nu sili la cap tăiat./ Că e lucru cu păcat; Nu grăbi./ Pân mi-o sosi/ Căftanul/ Și baltacul.“

Textul balade este astfel creat, încât crește tensiunea dramatică pe măsură ce se dezvăluie conflictul, având punctul culminant în ultimele două secvențe: sosirea mamei ciobanului, călugăriță, care aduce dovezi din care reiese că Dobrișan este fiu de domn și frate cu actualul voievod, și descoperirea însemnelor de domnie, care se află imprimate pe trupul lui Dobrișan. În aceste ultime secvențe se manifestă funcția denumită, recunoașterea, pe care o comentează

„Așa se cade să șază la masă domni“; Cina cea de taină, pictură murală din altarul aceleiași biserici

chiar Aristotel în *Poetica* și o caracterizează drept „o trecere de la neștiință la știință, care aduce trecerea de la ură la prietenie sau de la prietenie la ură”; ea se exprimă într-o structură de tensiune ascendentă, pornind de la firmanul pe care îl aduce călugărița și pe care „Cine, măre, că-l citea/ Drumul fugii/ Mi-apuca./ Semnul crucii/ Că-și făcea”, și sfârșește cu citirea semnelor de pe trupul ciobanului, „Semne bune de domnie./ Soție de vitejie”.

Pe trupul lui Dobrișan se pare că sunt încastrate însemnele acestea ale puterii „de drept”, ce-i revin pentru că aparține familiei celor uni: „Și pe dânsul ce găsea?/ Îi găsea, măre, la brâu/ Scris prejur un spic de grâu:/ Și la piept de se uita./ Scris pe dânsul ce găsea?/ Îi găsea domnești odoare./ Sfânta lună, sfântul soare./ Iar în cei doi umerei/ Găsea doi luceferei”; „Găsea-n pieptu-i soarele./ Lumina cu razele;/ Găsea-n spate luna./ Lumina cu lumina./ În cei doi dalbi umerei/ Lucea doi luceferei;/ Și-n creștetul capului/ Scriu-i spicul grăului;/ Și mai jos, la subțioară./ Scrisă mi-i d-o săbioară./ Semne bune de domnie./ Soție de vitejie.”

Eroul probează „cu propriul său trup că este posesorul tuturor calităților pentru a exercita, în caz de nevoie, puterea terestră, ca reprezentant al divinității pe pământ.

Spicul grăului, imagine alegorică, poetică, metaforă și simbol (variantă românească a florii care crește pe tulpina lui Iesei), a cărui frecvență în literatura populară românească nu mai trebuie demonstrată, este asociat cel mai des cu pâinea euharistică, cea care trebuia să-i hrănească

Dumitru Caracostea (1879-1965),
intemeietorul școlii istorico-
geografice în folcloristica
românească

pe supuși, după cum îl sfătuia Neagoe pe fiul său Teodosie, în paginile cărții amintite. Luna, soarele, lucefarii sunt semne ale stăpânirii divine asupra cosmosului, care sunt transmise de Dumnezeu omului ales să-l reprezinte în lume. Sabia este simbol al autorității și dreptății. Trupul lui Dobrișan este o sinteză a mărcilor de autoritate domnească.

Cealaltă secvență, legată de prezentarea la curtea domnească a mamei ciobanului Dobrișan, o asociem cu protocoale caracteristice curților europene medievale, celei bizantine în particular și, evident, celor românești: prezența reprezentanților călugărite ale familiilor domnești, în mănăstiri, atunci când rolurile lor de căpetenie, cele de soții de domn și mame de voievozi, încetau, în circumstanțe tragice, în care istoria românească este bogată. Amintim numai de călugărița Teofana, mama lui Mihai, sau de Platonida și Sofronia, soția și fiica lui Neagoe Basarab, cea din urmă și soție a lui Ștefăniță vodă, domnul Moldovei.

În textul poetic al baladei personajul feminin apare pentru a dezvălui domnului și boierilor din preajmă adevărata identitate a ciobanului; nimeni dintre cei de față nu pune la îndoială cele susținute de călugăriță, cea care are un rol de păstrătoare și supraveghetore a purității pe linie masculină a dinastiei, este o ipostază a mai vechii mame fondatoare de dinastie.

Odată descoperită identitatea ciobanului, orice fel de rivalitate între cei doi dispare. Coconii de domn, amândoi sunt conștienți de rolul grav pe care îl au în mânăirea destinului țării. Domnul vrea să cedeze tronul, dar fratele credincios nu-l primește. Fiecare este conștient de sarcina sacră și legală, din perspectivă omenească, pe care o are de îndeplinit.

În erudita analiză pe care o întreprinde în studiul amintit, intitulat *Balada zisă istorică*, D. Caracostea demonstrează cum subliniam la început că: „Arătând elementele străvechi din care s-a întruchipat balada, am învederat totodată că nimic istoric nu stă la temelia uneia din cele mai caracteristice plămuii ale epicei noastre populare.” Cu toată admirația pe care o avem față de lucrările acestui mare savant referitoare la balada populară românească, în situația acestor cântece dinastice, cum le-am numit anterior, credem că elementul istoric și referirile la momente caracteristice feudalismului românesc sunt evidente și este necesar să fie analizate. Ele țin de una dintre cele mai rafinate manifestări ale poeziei de curte medievală românească, care se cuvine a fi restituită istoriei literaturii în toată frumusețea ei. ■

Cei doi adversari: Villeneuve...

... și Nelson

BĂTĂLIA DE LA TRAFALGAR

ALEXANDRU V. ȘTEFĂNESCU

„Dumneavoastră vreți război. Noi ne-am bătut timp de 15 ani. Este deja prea mult. Dar dumneavoastră vreți încă 15 ani de război și mă forțați la aceasta!“ Erau cuvintele lui Napoleon Bonaparte adresate ambasadorului englez. În fond, întreaga sa domnie a fost un continuu război cu Anglia; cea mai spectaculoasă confruntare s-a petrecut la Trafalgar (Magazin istoric, nr. 3/1976).

La 25 martie 1802 s-a încheiat pacea de la Amiens, un fragil armistițiu între Franța și Marea Britanie, care nu a durat nici măcar 14 luni. Franța își păstra granița pe Escaut și Rin, dominând Olanda și Piemontul și excluzând comerțul britanic din teritoriile aflate sub influența sa. Industria engleză, deja cea mai activă din lume, suferise serios în timpul anilor de război. După pace, se aștepta o revitalizare a comerțului, dar, din nou, aceiași francezi mențineau tarifele

vamale foarte ridicate, pentru protecția propriei industrii. Produsele franceze concureau pe cele engleze pe piața europeană. În momentul în care Napoleon a făcut primele demersuri pentru refacerea imperiului colonial francez, protestele au devenit virulente.

În plus, se mai adăuga și problema Maltei. Pe care Anglia era nevoită să o evacueze, conform tratatului de pace. Pentru Bonaparte, insula reprezenta „un al doilea Gibraltar“, pe care

nu avea de gând să-l cedeze. Dar, la 17 mai 1803, fără nici o declarație de război prealabilă, englezii au sechestrat navele franceze și olandeze din porturile insulei: 1.200 de nave, valorând peste 200 de milioane de franci.

Replica a fost promptă: francezii au ocupat Hanovra, posesiune personală a regelui Angliei, iar în porturile din Regatul Neapolelui au fost instalate garnizoane franceze. Louisiana și Nouvelle Orléans imposibil de apărat datorită

Amiralii Collingwood...

lipsei unei flote puternice au fost vândute Statelor Unite.

Planul unei debarcări în Anglia, bazat pe ajutorul unei imense flotile de vase mici, întocmit în 1801, a fost reluat. Șantierele navale, din zona Gironde-Escut, s-au pus intens pe lucru. Trebuia construite peste 2.000 de șalupe, șleperi și alte vase mici, mai mult sau mai puțin înarmate, pentru transportul a 130.000 de oameni cu 400 de tunuri și provizii pentru 20 de zile. S-a răspândit zvonul că trecerea se baza pe factorul surpriză, fie pe o vreme cețoasă, fie în cursul unei lungi nopți de iarnă.

„Șase ore și vom stăpâni lumea!”

Planul de invazie prevedea concentrarea tuturor navelor de linie pentru obținerea supremației, chiar și temporare, în Canalul Mânecii, atât de necesară trecerii flotilei cu trupe. „Faceți-ne stăpâni pământului timp de șase ore și vom fi stăpâni lumii” i-a spus amiralului Latouche-Tréville, comandantul escadre din Toulon, însărcinat cu comanda întregii flote.

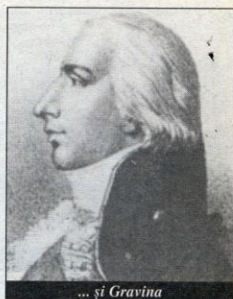
În realitate, pentru acea operațiune erau necesare cel puțin două zile. Și asta în condițiile în care neantrenatele escadre franceze erau blocate în porturile proprii de o forță navală superioară la toate capitolele.

În următorii doi ani, Napoleon a conceput o serie întreagă de planuri menite a realiza concentrarea navală dorită, fără a avea însă simțul exact al dificultăților pe care le întâmpina flota sa.

Conform primului plan, Latouche-Tréville, înșelând blocada engleză, urma să se îndrepte spre Canalul Mânecii, deblocând și raliindu-și escadrelor franceze din celelalte porturi. Moartea subită a energicului amiral și aderarea Spaniei (deținătoare a unei flote considerabile) la alianța franceză au impus unele modificări.

La începutul anului 1805, a fost pus în aplicare un alt plan: escadra din Toulon, comandată acum de Villeneuve, va face joncțiunea cu flota spaniolă din Cadiz și se va îndrepta spre insulele Antile. Acolo va întâlni escadra din Rochefort și, timp de 40 de zile, vor aștepta trupele din Brest. Profitând de faptul că englezii, îngrijorați de soarta propriilor colonii, se vor dispersa în timpul urmăririi, această forță unită (aproximativ 40 nave) trebuia să revină, prin surprindere, în Canalul Mânecii.

În martie 1805, data-cheie de demarare a planului, forțele erau dispuse astfel: amiralul Keith, cu 11 nave de linie și 150 nave mai mici, supraviețuiește flotele de la Boulogne și coasta olandeză. Cornwallis,

... și Gravina

cu aproape 20 de nave de linie, bloca portul Brest, locul unde se afla Gantaume, cu 21 de nave franceze. O mică escadră îl supraviețuiește pe Missiessy, care dispunea de 5 nave de linie, la Rochefort. La Ferrol erau 5 vase franceze și 10 spaniole; iar la Cadiz 6 sau chiar mai multe vase spaniole, ținute sub observație de forțe inferioare numerice. În fine, viceamiralul Nelson, cu 13 nave, bloca flota din Toulon, care poseda 11 nave.

La 30 martie, această ultimă escadră a părăsit portul, ajungând neobservată la Cadiz. Înșelat, Nelson a pornit spre Egipt; apoi, înștiințat de apariția lui Villeneuve în Atlantic, s-a îndreptat, în mare viteză, spre Antile. Unde a ajuns la 4 iunie, cu trei săptămâni după escadra franco-spaniolă.

Între timp, Villeneuve, care aștepta în zadar escadrelor din Rochefort și Brest, surprins de apariția flotei engleze, a hotărât să se reîntoarcă în Europa. Spera ca planul împăratului să poată fi realizat și cu navele de la Ferrol. Dar nu a putut scăpa de atenta urmărire a lui Nelson. Printr-o șansă extraordinară, un bric, trimis către Anglia, a găsit flota franceză în mijlocul

Nava Victory...

Atlanticului, dând alarma la Portsmouth. În ziua următoare, Amiralitatea îl trimitea pe Calder, cu 15 nave, spre Ferrol.

Cele două flote s-au ciocnit în ceață, în apropierea capului Finisterre. Două nave spaniole au fost capturate, iar un vas englez cu trei punți a fost grav avariat. Calder a ratat șansa de a obține o mare victorie.

Dar Villeneuve era deja înfrânt. Curajos în luptă, dar fără energie morală, el a devenit din ce în ce mai pesimist, tulburat de cel mai mic accident, deznădăjduit de inferioritatea propriilor echipaje. Croaziera în Antile fusese concepută ca un bun prilej pentru instruirea ofițerilor și mateloților flotei combinate. În fapt, la 27 iulie 1805, când aceasta intra în golful Vigo, 1.200 de oameni erau bolnavi, iar trei nave nu mai puteau naviga. Totuși, el putea conta încă pe un total de 29 de nave. Ordinele împăratului erau clare: deblocarea flotei din Brest și împreună cu aceasta să-și facă apariția în Canalul Mânecii.

Luna august i-a oferit șansa: Nelson se afla în Anglia, Calder în zona coastelor spaniole, în timp ce Cornwallis rămăsese cu 18 vase, între cele

a navigat spre nord-vest. Apoi, o navă comercială daneză i-a adus știrea (falsă!) de care se temea cel mai mult: o puternică escadră engleză se afla în apropiere. Flota combinată a făcut cale întoarsă spre Cadiz.

Napoleon explodă. Amiralul era considerat un laș și un trădător, care a dus la eșuarea mărețului său proiect. Între timp, rușii și austriecii se pregăteau să atace Franța, astfel că nu se mai putea ține armata concentrată la Boulogne. A venit și un ultim ordin adresat ministrului marinei: Villeneuve trebuie înlocuit cu Rosily, iar flota trimisă în sprijinul armatei din Italia sudică.

După 25 de zile petrecute în Anglia, Nelson se întorcea la comanda flotei din largul Cadizului. Era hotărât să termine cu franco-spaniolii, gândindu-se chiar la o distrugere a navelor, în port, cu mine sau rachete Congreve. La 9 octombrie, el prezenta căpitaniilor săi faimosul „Memorandum”, planul pentru viitoarea luptă: ordinea de croazieră devenea și cea de luptă, pentru a nu se mai pierde timp cu manevrele. Două coloane, una condusă de Nelson, cealaltă de Collingwood, plus o a treia în vânt, gata de intervenție,

trebuia să atace, perpendicular, linia inamică, dislocând-o în fracțiuni ce urmau, pe rând, a fi distruse.

Nici Villeneuve nu a pierdut timpul. Reproșurile nedrepte făcute de împărat, cât și aflarea știrii cu privire la înlocuire (din surse neoficiale) îl jigniseră profund. Nu i se mai ofereea șansa de a-și apăra onoarea. La 20 octombrie, pentru a dovedi că nu este deloc un laș, ieșea din port.

Achille îi semnala 18 nave engleze (în realitate erau 27). El deținea 33 deci, o mare șansă! În timpul nopții, s-au făcut auzite tunurile fregatelor engleze, care-i semnalau continuu poziția. Dimineța a apărut și flota lui Nelson. Părea a fi împărțită în trei grupuri. Amiralul Gravina, comandantul șef spaniol, i-a cerut să manevreze independent cu cele 12 nave ale sale. Menținându-se în vânt, el ar fi putut să intervină în sprijinul escadreii principale sau să prindă inamicul între două focuri. Aceeași opinie o împărtășea și tânărul contraamiral francez Magon. Villeneuve a refuzat, hotărând dispunerea navelor în linie de șir.

Gustul amar al victoriei

Către ora 8, intențiile inamicului au devenit clare. Navele britanice, dispuse pe două coloane, înaintau cu toate pânzele desfășurate. Prima coloană, 12 nave în frunte cu *Victory*, vasul-amiral al lui Nelson, amenința centrul liniei franco-spaniole. A doua coloană, 16 nave, condusă de

Royal Sovereign, vasul lui Collingwood, se îndrepta spre ariergardă. Pentru a veni în sprijinul acesteia și a se apropia de Cadiz, Villeneuve a ordonat tuturor navelor să vireze spre nord. Dar linia s-a dezorganizat. Unele nave au căzut sub vânt, distanța dintre ele diferind mult. Briza variabilă a condus la o aglomerare în ariergardă.

În același timp, pe *Victory* se intona *Rule, Britannia* (Stăpânește, Britania) și imnul național. Apoi, s-a ridicat semnalul, devenit de atunci celebru: „Anglia se biziue pe faptul că fiecare om își va face datoria”. Lui Nelson i s-a sugerat să-și acopere broderiile hainei cu o manta. „Nu mai am timp să-mi schimb haina”, a răspuns sec amiralul. La scurt timp, *Royal Sovereign* a intrat în focurile spaniole de pe *Santa Ana* și franceze de pe *Fougueux*, reușind însă să pătrundă printre ele. Câteva ghiulele au trecut la scurtă distanță de *Victory*. O alta l-a tăiat în două pe secretarul amiralului. Jumătate din arborele

trinchet s-a prăbușit, umplând puntea cu resturi de lemn și pânză. Un proiectil a sfărâmat roata timonei. Către ora 12.15, la 250 de metri de inamic, nava-amiral engleză trimitea prima salvă către adversar.

În fața ei, se aflau *Santissima Trinidad* (4 punți, 130 de tunuri, cea mai puternică navă din lume), *Bucentaure* (80 de tunuri, nava-amiral a lui Villeneuve), două nave căzute sub vânt, ce lăsau un gol considerabil în linia franco-spaniolă, *Redoutable* (74 de tunuri, căpitan Lucas) și alte două, din nou căzute sub vânt. Nava lui Nelson a încercat să treacă pe la pupa lui *Bucentaure*, dar *Redoutable* a acoperit imediat golul. Ciocnirea a fost atât de puternică, încât celor două vase li s-au încurcat vergile și, ca în-

... și *Santissima Trinidad*

gemănate, au fost purtate în afara liniei. Un tir violent de gloanțe și grenade de mână a măturat puntea navei engleze, în timp ce Lucas se pregătea să-și lanseze mateloții la abordaj. Operațiunea era dificilă, căci *Redoutable* avea 2 punți, iar *Victory* 3, deci, mai înaltă. Pentru a crea un gen de pasaj, au fost folosite vergile. Era 13.30. Din gabiile lui *Redoutable*, francezii trăgeau cu pușca și pistolul. Un glonț l-a lovit pe Nelson în coloana vertebrală. Amiralul englez, prăbușit, a fost dus sub punte. Mai avea să trăiască doar trei ore (*Magazin istoric*, nr. 5/1970).

Lucas și-a lansat oamenii la abordaj, dar o salvă trasă de pe *Temeraire* i-a scos din luptă aproape 200. Apoi, un al treilea vas englez, *Neptune*, l-a atacat pe *Redoutable*. Cu 522 dintre cei 640 de oameni ai echipajului scoși din luptă, a fost nevoit să coboare pavilionul.

Acceași soartă au avut și *Santissima Trinidad* și *Bucentaure*,

Nave franceze scufundate în furtuna ce a urmat bătăliei

Castelul de la pupa navei Victory, restaurat

înconjurată de nave engleze și lăsată fără ajutor de camarazii căzuți sub vânt sau prea înfricoșați de teribilul spectacol. Villeneuve a fost capturat în jurul orei 16.00, după ce nava sa rămăsese practic fără oameni în stare de luptă.

Așa cum anticipase Nelson, cele 10 nave din avangarda flotei combinate deveniseră inutile. Contraamiralul Dumanoir, comandantul lor, încercase să vireze pentru a veni în ajutorul centrului. Dar, cum acestea erau sub vânt, a trebuit manevrate cu ajutorul bărcilor lansate la apă. Doar patru nave franceze au făcut într-adevăr eforturi pentru a intra în luptă. Era prea târziu însă și Dumanoir, după ce a schimbat câteva bordece cu englezii, a părăsit definitiv confruntarea, deși ar fi putut să se alăture ariergărzii, care la ora 15 lupta încă. A fost capturat împreună cu navele sale, la 4 noiembrie, în apropiere de Finisterre.

Imediat după ce Nelson a fost rănit, i s-a semnalizat lui Collingwood să preia conducerea flotei. Acesta a reușit să captureze nava *Santa Ana*, după o rezistență eroică, dar vasul său fusese grav avariat de tirul lui *Fougueux*. Alte două

vase engleze au fost scoase din luptă de tunurile franceze. În spatele lui *Fougueux*, *Pluton* (căpitan Cosmao) scosese

din luptă un inamic și evitate atacul altuia. În apropiere, pe *Algeciras*, contraamiralul Magon dădea o luptă memorabilă contra a două nave engleze. De trei ori i-a respins pe englezi, luptând cu securea în mână în fruntea oamenilor săi. Apoi, un glonț l-a rănit la braț, însă bravul căpitan a refuzat să-și părăsească postul. Un altul i-a sfâșiat șoldul și doar atunci s-a lăsat coborât sub punte, pentru a fi pansat. Dar mitraliile erupau prin peretele distrus al navei, ucigându-l. Furioși, oamenii săi au mai continuat pentru un timp lupta.

Aigle, *Swiftsure*, *Berwick* și *Principe d'Asturias* (nava amiralului Gravina) au participat și ele, cu mult curaj, la bătălie. Ultima dintre ele a fost salvată de intervenția a două nave franceze, *Neptune* și *Pluton*. *Achille* a sărit în aer, însă tunurile sale au continuat să tragă până în ultimul moment.

Către ora 17, Gravina (și el rănit grav), devenit comandant șef, a dat ordinul de retragere spre Cadiz. Mai putea conta

pe doar 11 nave, în majoritate spaniole, rămase în afara luptei. 17 vase franceze și spaniole fuseseră capturate și aproape 7.000 de oameni uciși, răniți sau făcuți prizonieri.

Englezii au pierdut cam 2.000 de oameni. În furtuna din noaptea de 21-22 octombrie, trei vase au fost reloatate de francezi, iar alte 10 s-au scufundat.

Vestea victoriei a ajuns la Amiralitate la 5 noiembrie. Tunurile din turnul Londrei au început să bubue. Suveniruri cu amiralul decedat au umplut imediat vitrinele. Oamenii care se opreau în fața lor exclamau: „Vai, sărmanul Nelson!“.

Napoleon pierduse orice speranță de a obține supremația pe mare. Peste o lună și câteva zile, își lua revanșa, la Austerlitz. ■

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel: 222.53.16; Tel/Fax: 222.53.17
Tel: 223.76.59
E-mail: comenzi@lucman.ro

Dan Dumitrescu

MASACRUL inocenților

Beslan, Osetia de Nord,
1-3 septembrie 2004

LUCMAN

DUPĂ MODELUL ROMEI

GHEORGHE FOTINO

Elita politică românească a trăit, după cel de-al doilea război mondial, vremuri de restriște. A fost considerată, de către ocupantul sovietic și de către Partidul Comunist Român, principalul obstacol în calea edificării noii societăți după model stalinist. Din această cauză, membrii săi au cunoscut teroarea comunistă. Începând cu anul 1945, și mai ales după 1950, noile autorități române, prin abuzuri politice, juridice și morale, i-au întemnițat pe fruntașii clasei politice interbelice.

Gheorghe Fotino s-a regăsit, și el, printre victimele sistemului „democrației populare”. Apropiat colaborator al liberalului Dinu Brătianu, a fost numit de acesta ministru în guvernul Rădescu. Se făcuse remarcat pe scena politică românească ca un politician de frunte, șef al organizației județene Caliacra, parlamentar, vicepreședinte al Camerei Deputaților în perioada 1934-1937, om sobru și consecvent în concepții. Activitatea politică a fost dublată de cea profesională: profesor și decan al Facultății de Drept din cadrul Universității din București.

În ziua de 30 octombrie 1948, a fost arestat. Din 1950 a ajuns, alături de alți politicieni de marcă ai României, la penitenciarul Sighet. A fost eliberat la 25 iunie 1955, prin Hotărârea nr. 1.199 a Consiliului de Miniștri al R.P.

Române. În această perioadă, Gh. Fotino a fost anchetat de nenumărate ori de ofițerii

de Securitate, în legătură cu întreaga sa activitate politică. Dintre declarațiile sale, păstrate în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, ne oprim asupra mărturisirilor referitoare la perioada petrecută la Balcic, ca edil, dar și ca deputat al județului Caliacra.

Revitalizarea socială, economică și culturală a Balcicului, intrat între granițele României prin Pacea de la București (10 august 1913), care punea capăt celui de-al doilea război balcanic, s-a legat de personalitatea reginei Maria. Sosită din Țara Moldavei, doar ca un simplu popas în drumul spre Capul Caliacra, a fost fermecată de aceste locuri. Și-a construit aici, între anii 1924-1925, o reședință de vară. Reges-

Regina Maria pe malul mării la Balcic și castelul mult iubit

cul exemplu a fost repede urmat de o serie de politicieni și industriași, dar mai ales de oameni de artă (pictori, sculptori), care și-au înălțat case de vacanță în stil neoclasic sau tradițional, unele adevărate palate. Construcțiile se găsesc astăzi în aceeași stare cu locuințele părăsite ale istro-românilor plecați, definitiv, la muncă în Occident. Este cazul, printre altele, al vilei Cecilia Cutzescu Storck (aflată în mijlocul unui întins parc luxuriant, care, în vara anului 1940, abia apucase să fie zugrăvită); al vilei arhitect Smărăndescu (în prezent, transformată în restaurant cu specific chinezesc); al vilei ultimului primar român (1930-1932 și 1938-1940), Octavian Moșescu, cel care, din dragoste pentru oraș, și-a botezat fiica Balcica, precum și a altor numeroase clădiri ridicate de către negustori români (mocani și aromâni).

Administrația românească a contribuit, și ea, la ridicarea așezării și introducerea ei în circuitul comercial și turistic. Printre investițiile care au scos Balcicul din semi-anonimat trebuie amintite: construirea unui dig (azi cunoscut ca „digul vechi“), ce proteja riviera palatului regal, permițând astfel vaselor de mare tonaj să ajungă în port; ridicarea marelui siloz, destinat

exportului pe cale maritimă a cerealelor și plantelor tehnice; realizarea unei linii aeriene de legătură cu Bucureștiul și Constanța; ridicarea unei noi primării, funcțională și în momentul de față. Existau școli, primare și gimnaziale, cu predare în limbile română și bulgară, unde făceau și clase cu predare mixtă româno-turcă pentru localnicii turci și tătari. Comunitatea română din oraș, grupată în mahalaua românească (vlah-mahale), a primit spre folosință și două biserici ortodoxe, dintre care în cea purtând hramul „Sf. Gheorghe“ se slujește și astăzi, dar, după 1940, în limba bulgară.

Astfel că, pe bună dreptate, preluând cuvintele lui Gh. Fotino (care amintește și alte realizări edilitare), la 7 septembrie 1940, Bulgaria primea un altfel de Balcic.

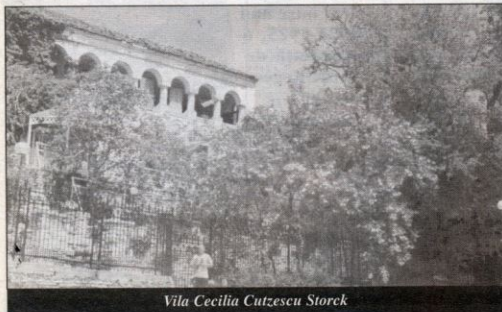
Declarațiile fostului edil, anchetat de către noua putere comunistă, păstrează imaginea aceluiași farmec care a atras-o și pe regina Maria. Din cuvintele lui, Balcicul capătă nu numai un aer proaspăt și viu, dar și, încetul cu încetul, aspectul unei urbe europene.

Liviu Petre NIȚU,
Ion Gabriel ANDREI

O altă activitate însă a reținut încă mai mult atenția mea în timpul guvernării liberale din 1934-1937, și anume aceea de primar al micului orașel Balcic din județul Caliacra, al cărui deputat eram.

Într-adevăr, am luat asupra mea în acest răstimp sarcina de a mă ocupa de nevoile acestui orașel. Și aceasta am făcut-o din două motive egal de convingătoare pentru mine: unul de ordin sufleteș, altul de ordin politic [...]

Cât în ce privește motivul de ordin politic care m-a îndemnat de asemenea să iau asupra mea funcția de primar al acestui orașel, el își are desigur adâncimea lui. Convins că cea mai bună politică pe care o poate face un stat, mai ales când e vorba de un teritoriu recent intrat în frontierele acestui stat, este de a face o operă constructivă, de a face fapte pozitive creatoare de civilizație și care să impună respect locuitorilor din acel teritoriu, convins că numai punând pecetea unei activități civilizatoare un stat poate câștiga pe noii lui cetățeni și să-i facă solidari cu destinele lui, am socotit că este o datorie pentru mine,

Vila Cecilia Cutzescu Storck

deputat al aceluia orașel, să încerc a aplica pe teren această idee și acest fel de a gândi.

Adaug că în mintea mea stăruiau cunoștințele pe care le dobândisem din lecturile mele asupra trecutului multor popoare și îndeosebi asupra Imperiului roman. Într-adevăr, dacă Imperiul roman a izbutit să aducă la cultura și la graiul lui roman atâtea popoare, el n-a făcut-o prin număr, ci prin acțiunea lui civilizatoare în provinciile care intraseră în frontierele lui [...]

În acest spirit și convins de eficiența unei atare politici, am încercat și eu foarte în mic ca în micul orașel Balcic și în ținutul înconjurător, ce fusese alipit României abia de două decenii (în 1913), să aplic această politică și astfel să câștig sufletele locuitorilor bulgari și turci pentru statul român, în hotarele căruia ei trăiau acum alături de conaționali noștri. Cu alte cuvinte, am urmărit foarte stăruitor ca statul român să se dovedească creator de civilizație prin tot felul de lucrări de interes general, care să ridice standardul de viață al locuitorilor aceluia ținut și să-i apropie tot mai mult de acest stat.

Astfel, am izbutit să determin Ministerul Comunicațiilor a construi la Balcic un mare dig, care să permită vapoarelor să încarce și să descarce direct la țarm. Cu alte cuvinte, să facă din Balcic un mic port activ prin mijlocirea căruia să se dezvolte întreaga viață economică a regiunii. Într-adevăr,

mai înainte vreme vapoarele erau obligate să ancoreze în larg, la vreo mie de metri de țarm, iar operația descărcării și încărcării mărfurilor să se facă printr-o dublă și costisitoare manevră de pe vapor în bărci și din bărci pe uscat și invers, de pe uscat în bărci și din bărci în vapor.

Și încă și aceasta nu era posibil decât când marea era liniștită. Când era agitată, operația nici nu era posibilă. Pe vremea mai veche, a navigației cu pânze, Balcicul mai putuse avea o activitate; dar acum, în vremea navigației cu aburi, Balcicul neavând un dig de acostare și un bazin destul de adânc pentru ancorarea vapoarelor la țarm, vapoarele nici nu mai veneau aici. Viața economică a orașului și a ținutului lui amorțise. Se simțea cum această viață tânjește. Construirea digului și a bazinului de acostare a dat un nou impuls vieții economice a regiunii și el se resimțea în viața locuitorilor și a muncitorilor ei. După trei ani de lucrări, vapoarele reîncepuseră a

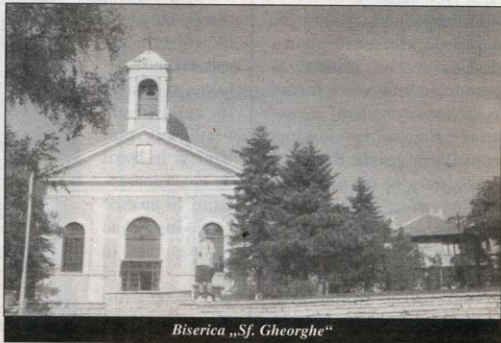
încărca și descărca în noul port și a-l face activ și prosper.

O altă lucrare de interes obștesc pe care am înfăptuit-o prin Ministerul Sănătății a fost spitalul. Un spital cu trei secții: boli interne, chirurgie și maternitate, destinat fi- rește în primul [rând – n.a.] celor cu mijloace modeste și care acum își puteau îngriji sănătatea în cele mai bune condiții.

Consolidarea malurilor mâncate de mare a fost iarăși o lucrare de proporții înfăptuită în vremea primariatului meu.

Hale comunale, o clădire de proporții și într-un frumos stil arhitectural au fost construite de primăria orașului, pentru că desfacerea alimentelor (carne, pește, legume, fructe) să se urmeze în cele mai bune condiții de igienă.

O altă lucrare căreia i-am dat de asemenea multă grijă a fost înfăptuirea unui muzeu al orașului și al regiunii; un muzeu cu trei secții: 1) o pinacotecă în care am adunat un număr important de

Biserica „Sf. Gheorghe”

tablouri ale celor mai de seamă pictori ai noștri care au zugrăvit Balcicul; 2) o secțiune etnografică în care am reconstituit, în patru încăperi, viața diferitelor populații din acest ținut: țărani români, apoi macedoneni, bulgari și turci, reconstituind pentru fiecare din aceste populații câte o cameră cu portul respectiv național, cu obiectele casnice, cu sculele, cu cusăturile și cu obiectele specifice fiecăreia dintre ele; 3) o secțiune arheologică în care am adunat, prin săpăturile făcute în subsolul acestei regiuni, urmele vechiului Balcic (inscripții în piatră, ceramică veche, basoreliefuluri, monede etc. din vremea antichității elenice, când Balcicul fusese un port la Marea Neagră sub numele de Dionysopolis.

Un local propriu, într-un stil adecvat acestei regiuni, am construit în aceeași vreme pentru primăria acestui oraș.

Un cerc literal cu o bibliotecă literară, științifică și istorică se înșiruie de asemenea printre înfăptuirile cărora mi-am consacrat activitatea și entuziasmul meu.

O deosebită stăruință am depus de asemenea pentru desăvârșirea lucrărilor aeroportului (o frumoasă aerogară și un hangar modern) și care au pus Balcicul la o distanță numai de un ceas de București (mai înainte, cu mijloace terestre, aveai nevoie de 12 ceasuri).

Începusem și o lucrare de mari proporții pentru captarea izvoarelor și alimentarea orașului, precum urma să se construiască și un hotel, dar

ceea ce a urmat a întrerupt firul acestor lucrări.

Dacă mai adaug numeroase lucrări de mai reduse proporții (străzi pavate, trotuare etc.), cum și lucrările de mare importanță pe care am izbutit să le înfăptuim sub aceeași stăruință și muncă, în aceeași vreme, în județul înconjurător (astfel s-a electricizat capitala județului, Bazargic, s-au construit numeroase școli și locuințe pentru coloniști), s-ar putea avea o modestă imagine a activității, prin lucrări de folos obștesc, pe care cu multă răvnă și pasiune am depus-o în timpul când mi-am luat asupra-mi sarcina de primar al acestui orașel, sarcină către care m-a îndemnat așa cum am spus un element de ordin sufleteșc, care mi-a vorbit și mie cum a vorbit pictorilor și scriitorilor noștri, și apoi un factor de ordin politic, și anume dorința ca punând aici pecetea civilizatoare a statului român (după modelul Romei de odinioară), să solidarizez sufletește pe localnicii din această regiune (turci, bulgari și tătari) cu acest stat, înăuntrul căruia ei să trăiască în condiții de viață cât mai bună și în spirit de egală îndreptățire. Și nu cred că mă înșel când îmi spun că în largă măsură acest scop a fost atins și, poate, continuând în

aceiași spirit, el ar fi fost deplin realizat dacă în 1940, din voința și prin presiunea lui Hitler, această regiune a Dobrogei de Sud, România nu ar fi fost obligată s-o cedeze Bulgariei, căreia astfel pot spune că i s-a dat un alt Balcic decât acela pe care în 1913 România îl alipise la teritoriul ei național.

Cu sfârșitul anului 1937, încheindu-se legislatura de patru ani a guvernului liberal Tătărescu, a luat sfârșit și funcția mea de primar al Balcicului și mandatul meu de deputat. ■

O altă imagine a reginei la Balcic

Eveniment

JEAN AL. STERIADI. LITOGRAFII

În perioada 13 aprilie-octombrie 2005, la Muzeul Național de Artă a României a fost deschisă expoziția Jean Al. Steriadi (1880-1956). Litografii. Opera de litograf a lui Jean Al. Steriadi a fost mai puțin studiată. Expoziția de față oferă publicului o selecție de 38 dintre cele circa 45 de litografii realizate de artist în perioada 1918-1955. Lucrările aparțin patrimoniului Cabinetului de Desene și Gravuri și provin, în mare parte, din fondurile fostului Muzeu Toma Stelian, din donații și achiziții.

Jean Al. Steriadi, personalitate marcantă a primei jumătăți a secolului XX, a fost președinte al Societății „Tinerimea Artistică”, director al Muzeului Kalinderu, profesor de pictură, desen și gravură, membru de onoare al Academiei Române. Jean Al. Steriadi a experimentat și tehnicile de imprimare, pe care le-a studiat la München în anii 1901-1903, cu precădere litografia. Această tehnică, inventată la 1798 de germanul Alois Senefelder, este o metodă de multiplicare bazată pe non-aderența apei la grăsimi. Datorită posibilității lucrului direct pe piatră (tuș, creion sau cretă litografică), tehnica are avantajul expresiei directe și rapide, fiind de altfel potrivită temperamentului sincer și vulcanic al autorului.

Iscusit gravor și desenator, Jean Al. Steriadi a lăsat portrete remarcabile, prin ascuțimea caracterizării psihologice. Mare admirator al lui Nicolae Grigorescu, a continuat tradiția reprezentării tipurilor pitorești de evrei pe care îi prezintă în diferite ipostaze: *Cap de evreu bătrân*, *Evreu moșăind pe o scară*, *Evreu cu umbrelă*.

Vocația de portretist a lui Jean Al. Steriadi s-a afirmat și în litografie, unde realizează lucrări memorabile: *Portretul poetului Alexandru Macedonski*, *Portretul poetului*

Alexandru Vlahuță, Portretul lui Ștefan Luchian, bolnav, în 1912, Portretul pictorului Pallady desenând, Istoricul Gheorghe Brătianu, Profesorul G. Oprescu, Dr. Mihai Ciuca în laborator, Colecționarul K. Zambaccian citind etc.

Steriadi a fost unul dintre primii artiști români care a sesizat farmecul Balcicului.

Între 1913 și intrarea României în cel de-al doilea război mondial, Balcicul a fost destinația de vară preferată a artiștilor români. Aproape că nu

a existat pictor român care să nu fi lucrat verile la Balcic. Pitorescul cu iz oriental al acestui colț de natură sălbatică, locuit de etnii amestecate, a atras sensibilitatea artiștilor.

Litografiile lui Jean Al. Steriadi inspirate de micul orașel oriental de la țărmul Mării Negre se remarcă prin efectele de lumină obținute, prin folosirea rafinată a valorilor estompate: *Osman, Turci bătrâni într-o cafenea la Balcic, Ulicioară la Balcic, Interior de cafenea la Balcic, Verandă la Balcic, Curtea Hanului „Pașalâcu” din Balcic, Geamlâc de cafenea la Balcic, Tătăroaică din Balcic, Grajd la Balcic.* ■

Irina ȚĂRANU

ALBRECHT DÜRER, GRAVORUL MELANCOLIC

LIVIANA DAN

Albrecht Dürer (1471-1528) este, fără îndoială, cea mai versatilă, creativă și importantă personalitate din arta germană. Canalizat spre gravură pe atunci, noutate revoluționară în tehnica artistică și trăind într-o lume protestantă care nu iubea imaginea, el aparține elitei intelectuale neconformiste a lumii germanice.

Se naște la 21 iunie 1471 la Nürnberg, al treilea dintre cei 18 copii ai avarului Albrecht Dürer cel Bătrân și ai Barbarei Holper, fiica cunoscutului avar Hieronymus Holper.

Epoca în care trăiește este cea a unui delir controlat. Războiul helvetic, epidemiile de ciumă, foametea, sifilisul, pericolul otoman, neliniștea frenetică din preajma anului 1500, surescitarea din preajma Reformei (*Magazin istoric*, nr.2/1976, 11/1983), marele război țărănesc condus de Thomas Münzer, metropolele prospere și cosmopolite ale finanțelor europene sunt ingredientele tragismului patetic ce caracterizează destinul expresiv al grafismului german. Dürer acceptă creditul renumiților bancheri din casa Fugger, pe Martin Luther îl privește cu cele mai calde sentimente, iar pentru împăratul Maximilian I ales în 1508, este capabil să propună un stil și să formeze o cultură vizuală luxoasă, de

Autoportret la 13 ani, desenat în creion de argint

magnificiență, într-o sintagmă fascinantă: luxul este o formă a realismului politic.

La 13 ani, își desenează în creion de argint autoportretul, care conține deja mai mult decât tensiunea modelului în fața oglinzii. În 1485 își începe ucenicia în atelierul tatălui și în cel al lui Michael Wohlgemut, pictorul cel mai înstărit din oraș, unde descoperă lucrările alsacianului Martin Schongauer (cel mai mare

gravor al timpului său) și implicat o tradiție stilistică, ce echivala cu o modă. El descoperă în grafică un domeniu de solidă tradiție germană, dar în același timp accesibil celor mai libere experimente.

**Pictorul
care
se
pricepea
la
marketing**

În 1490, începe călătoria de ucenic. În acest pelerinaj, aproape virtual, Dürer ajunge de două ori prea târziu, o dată la Colmar, unde Schongauer murise cu puțin timp înainte, și o dată la Padova, unde nu-l mai găsește în viață pe pictorul și gravorul Andrea Mantegna. Pentru el frumosul își pierde fixitatea; idealismul devine schimbător, condiționat, relativ. Ilustrând, la Basel, *Corabia nebunilor*, a lui Sebastian Brant, transferă direct în gravură spontaneitatea desenului. Ilustrația nu mai este aderență la text, ci glosează liber. Unificarea

tehnica completă dintre imagine și text produce astfel o adevărată carte de artist, cea mai cunoscută rămânând însă *Cartea de rugăciune a împăratului Maximilian*, pe care Dürer o concepe în 1511. Atenția îndreptată exclusiv spre sine suferă modificări după căsătoria, în 1494, cu Agnes Frey, fiica negustorului Hans Frey și a patricienei Anna Rummel.

Emoția se intensifică. Pozitivismul lui Dürer suferă o abisală exaltare. „Posaca” Agnes vizita frecvent marile târguri ale vremii, intrând automat în programul de promovare a artei lui Dürer. Pentru că Dürer este primul artist german care iese din anonim, conștient de valoarea sa personală. Își semnează și datează lucrările, oferă informații despre preocupările sale, își angajează un asistent să-i vândă lucrările în afara orașului Nürnberg, personal funcționează ca un editor, în călătorii își vinde cărțile cu sume impresionante, iar pentru Agnes pretinde un statut de „galeristă” bine plătită și omagiată peste tot. În 1495 își deschide propriul atelier la Nürnberg, iar un an mai târziu obține deja o comandă importantă din partea lui Frederic cel Întelept, principele Saxoniei.

Prietenia cu savantul Willibald Pirkheimer (1470-1530) îl apropie de cercurile umaniste din Nürnberg; are acces la Biblioteca Regiomontanus Walther, achiziționată de Pirkheimer, Konrad Celtis îl introduce în grupul umanist de la Viena și este tot mai aproape de curtea lui Maximilian și de cercul lui Erasmus (*Magazin istoric*, nr. 5/1984). Rămâne un mister cum l-a determinat pe Luther să se bazeze pe gravurile lui în *Testamentul din septembrie*. Zăbovind în

cercuri protestante, îl cunoaște pe reformatorul elvețian Ulrich Zwingli (*Magazin istoric*, nr. 8/1981), legătura îi provoacă însă stilistic o profundă criză emoțională. Descoperirea Americii, iraționalitatea, violența, anularea aparentă a fatalității, puterea simțurilor nude îl găsesc vulnerabil pe Dürer. Cu cele două călătorii în Italia (1495 și 1505-1507) încearcă să elimine exaltarea tehnică folosită în seria de gravuri privind *Apocalipsul*.

În prima călătorie nu este influențat de pictură; devine, în schimb, familiar cu gravurile lui Mantegna, cu primele mângâieri ale soarelui sudic, cu lumina străină și culoarea necunoscută a aerului. Dürer înmănușat (are o impresionantă colecție de mănuși), obișnuit cu distincția severă și stăruința laborioasă, devine monden, ia lecții de dans, frecventează bijutieri, librari, adoră moda italiană și obiectele de lux. Frumoasa Veneție îl face pe Dürer pictor. Așa ne dăm seama de ce nu a ales Milano, Florența sau Roma, locuri mult mai apropiate de arta lui. Satisfacția triumfului deplin, profunda seriozitate a contemplării, dar și latura extravagantă a atitudinii sunt momente nevalgice

în celebrele scrisori venețiene către Pirkheimer. Dürer vrea și nu vrea să-și pună arta în slujba unei lupte politice. *Patimile* rămân orgoliu cavaleresc și atitudine rebelă împotriva scepticismului estetic – *Melancolia*, îndurerare și neputință a creației în fața sfâșierilor interne ale poporului său. Și, mai ales, tulburătoare mărturisiri de îndoială.

Emancipat și încărcat de onoruri

Curând, furtuna și tensiunea dispar. Formulele lui Dürer sunt nonconformiste, expansive. Metafora nu mai este ca la italieni nudă și intensă, ci labirintică. Nu mai există o finalitate în sine, ci doar depărtarea nedefinită a cerului palid. Bland, frumosul poate fi cunoscut pe deplin. Rămân precise teoriile despre corpul uman, metodele perspectivei și complexitatea experimentului privind proporția. Cum artiștii italieni nu se întrebau dacă frumosul poate fi definit, Dürer devine oarecum nesigur: „Ce este frumusețea, eu nu știu, deși ea este o însușire a multor lucruri”. Seria privind *Viața Mariei* este compusă în stil italian. Plin de pietate, Dürer devine precis. Lucrările teoretice, idealul de frumusețe, sentimentul intimității, legătura nouă și proaspătă cu natura îl duc spre un stil simplu. Dürer înțelege că natura este mult prea complexă pentru a fi redusă la absolutul modelului antic, la melancolia ruinelor antice și la motivul arcului nud.

Este, se pare, cel mai interesant moment din viața lui. Între iulie 1520 și iulie 1521, călătorește în Țările de Jos, artiștii de aici având revelația Renașterii italiene prin intermediul lui. Dürer își cumpără

Tatăl, Albrecht Dürer cel Bătrân, aural

cele mai scumpe articole de lux: damascuri de mătase, stofă englezească albă, blănuri spaniole, șaluri de India, papagali, stridii, fructe exotice. Se mișcă cu nonșalanță între lumea interlopă și patriciat. Descriptivismul flamand, tendința deliberată spre realism, transfigurarea peisajului sunt supuse când unui sever autocontrol, când unei tristetii tulburătoare.

Emancipat, înconjurat de onoruri, rămâne un fenomen cu valoare simbolică. Negrul gravurilor, culoarea care absoarbe și disipează lumina, este la Dürer o proprietate. Depărtarea nedefinită a cerului palid și lăcrămioarele din vasul de argint de pe masa lui Erasmus fac ca în negreala cernelii, dragostea să poată străluci. Moare la 6 aprilie 1528; în urma lui rămân 70 de picturi, 1.000 de desene și acuarele, 100 de gravuri și 350

Cei patru călăreți apocaliptici, din seria de gravuri Apocalipsul

de xilografuri, toate cu valoare recunoscută de lumea întreagă.

La artiștii germani viața este alcătuită din aceeași materie precum visele. Măreția țării creează o servitute, pe de o parte, și o copleșire a simțului absolut al eului, pe cealaltă parte. Forma modernă, na-

ționalistă a înstrăinării germane de lume, a opoziției germane față de lume, a unei profunde stângăcii în relațiile cu lumea creează o predispoziție sufletească secretă. În atmosfera unei singurătăți de gheață, Dürer aduce mult din acel bărbătesc, prea bărbătesc scepticism. Trăsătura marii lui germanități este tocmai acest scepticism aspru, ironic, fatalist, mefistofelic. Dürer trăiește Germania vizual.

În *Autoportretul cu haină de blană* de la Alte Pinakothek din München – ostentativ, evident, datat 1500, începutul unui secol, mijlocul unui mileniu –, Dürer apare ca un al doilea Dumnezeu. Împrumutând figura creatorului suprem descendența creației sale nu poate fi decât pe măsură. Din mantia lui de blană coboară toată arta germană. ■

A PLECAT MITROPOLITUL ANTONIE...

A pornit din Stolnicenii Lăpușnei basarabene, pentru a urma chemarea Domnului întru slujirea credinței strămoșești, a limbii și istoriei neamului care l-a odrăslit. Drum lung de viață, deloc lin, de la primele trepte ale Seminarului Teologic din Chișinău și până la înalta Arhipăstorie din jilțul încărcat de răvne, jertfe și împliniri al Mitropoliei Ardealului, Crișanei și Maramureșului.

La sfârșit de gustar, drumul său s-a oprit spre veșnică odihnă. O piatră de mormânt, la Sâmbăta de Sus, ctitoria voievoadală pe care, în anii ateismului comunist, a reușit să o rezidească, redându-i nouă viață și strălucire, îi veșnicește de acum numele, alături de alți Ierarhi ai Ardealului

ANTONIE, Mitropolit.

Antonie (din botez Leonida) Plămădeală (17 noiembrie 1926-29 august 2005), Înalț Ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, Membru de Onoare al Academiei Române și al Academiei de Științe din Republica Moldova. Iasă urmașilor o impresionantă moștenire culturală și spirituală. Aceea a strălucitului teolog ortodox, a ferventului promotor al dialogului ecumenic, al apărătorului și ziditorului de credință și locașuri ale Domnului, al scriitorului cu aprins verb. Răsfirată peste toate acestea, dăruind, iubirea sa de nezdrunțat pentru Basarabia.

„Noi basarabenii, toți, mărturisera Î.P.S. Antonie, am plecat în 1944 cu gândul sigur de a ne întoarce. Nici unul dintre noi n-a plecat cu sentimentul că va rămâne definitiv. Avem și astăzi același sentiment.”

Prin plecarea Î.P.S. Antonie, Basarabia a pierdut o inimă care a bătut pentru ea cu dragostea dorului statornic. Biserica Ortodoxă Română este mai întărită cu un Înalț Ierarh chemat la Dreapta Tatălui.

Magazin istoric se desparte, cu adânc regret, de un statornic colaborator și un cald susținător. Dumnezeu să-l odihnească!

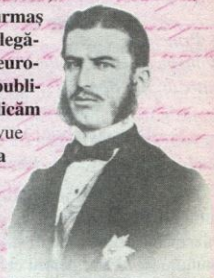

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

Mănunchiul de „scrisori princiere“ publicate mai jos are o trăsătură comună: evocă evenimente și personalități despre care s-a scris și se va scrie, pentru că subiectele sunt departe de a fi epuizate. Principele Carol de Hohenzollern, urcat de câteva luni pe tronul României, îi scrie diplomațului Iancu Bălăceanu, cel care a contribuit la aducerea lui în țară, încredințându-i o misiune pe lângă împăratul Napoleon III. Peste 60 de ani, un nepot al principelui, Wilhelm de Hohenzollern, se interesează de starea de sănătate a fratelui său, regele Ferdinand al României, bolnav de cancer. Scrisorile sunt adresate medicului curant al suveranului, dr. Edouard Romalo (Magazin istoric, nr 10/2000).

Elena Văcărescu primește o scrisoare oarecum indignată de la un urmaș al domnului fanariot Nicolae Mavrocordat, G.N. Mavrocordat, în legătură cu mănăstirea Văcărești, acest lăcaș de cultură de notorietate europeană de la mijlocul secolului XVIII. În sfârșit, Martha Bibescu dă publicității, în 1966, mai multe scrisori primite de la Vasile Pârvan. Publicăm acum doar misiva ei către Pierre Demargue, directorul lui Revue archeologique din Paris, urmând ca în viitor, poate, să punem la dispoziția cititorului român și scrisorile marelui clasicist.

Scrisorile au fost traduse de noi din limba franceză și se află, primele trei, în arhiva ing. Dan Romalo (descendent prin femei al lui Iancu Bălăceanu și nepot de fiu al dr. E. Romalo); următoarea e în arhiva noastră și ultima a fost publicată în nr. 2/1966 din Revue archeologique (Paris).

Carol I

GEORGETA FILITTI

Principele Carol de Hohenzollern către Iancu Bălăceanu

București, 18/6 aug[ust]
1866

Dragul meu, domn Bălăceanu.

Împărtășind în întregime părerea ce mi-ați exprimat în ultima dvs. depeșă, mă grăbesc să vă trimit scrisoarea pentru Împărat, care e absolut *confidențială* și pe care n-am comunicat-o nimănui. Patriotismul dvs. și devotamentul pentru mine mă îndreptătesc să contez cu totul pe discreția dvs.

Scriu Împăratului amănunte asupra situației din țară, expri-

mându-mi convingerea că voi reuși, cu energie, ordine, o bună administrație; dau detalii despre accidentul de la Sinagoga. Văzând seceta din țară, recolta proastă, Moldova amenințată de foamete, explic Împăratului că numai un împrumut poate pune guvernul în situația de a ușura suferințele populației. Spre a obține acest împrumut de la capitaliștii străini este indispensabil ca recunoașterea puterilor garante să dea guvernului român stabilitatea care, singură, poate inspira încredere capitalurilor. Îi cer deschis Împăratului să intervină ca să înfrângă reaua voință a Sublimei Porți. Aдаг

că dvs. veți fi fericit să comunicați Majestății Sale toată corespondența existentă pe această temă și că îi veți da toate informațiile pe care le-ar dori.

Nu mai noi doi cunoaștem conținutul, scrisoarea a ajuns destul de lungă, are opt pagini, dar sunt convins că va da cele mai bune roade pentru scumpa noastră patrie. În orice caz, sunt de părere să o dați și să sfătuiască, dacă M.S. nu s-a întors încă, să cereți o audiență motivată pentru a discuta despre un împrumut. Dvs. știți să vă descurcați foarte bine. Vă mulțumesc din suflet pentru afecțiunea arătată în nenorocirea

ce m-a lovit. Grijă manifestată aici față de mine îmi ușurează considerabil durerea imensă. Amabila dvs. scrisoare m-a interesat peste măsură și vă mulțumesc sincer pentru informațiile furnizate.

Primiți asigurarea sentimentelor mele cele mai recunoscătoare, cu toată bunăvoința, dragul meu domn Bălăceanu, al dvs.

Carol

Principele

*Wilhelm de Hohenzollern
cătredr. Ed. Romalo*

Sigmaringen,
18 dec[embrie] 1926

Dragă doctore,

Profit de călătoria bijuteriei noastre, Zimmerer, ca să vă transmit aceste rânduri și vă mulțumesc sincer pentru cele două scrisori și pentru veștile asupra stării de sănătate a Regelui. Din nenorocire, temerile pe care le aveți de câtva timp au sporit și confirmarea îngrozitoare a bolii ne-a emoționat profund. Urmărim evoluția bolii cu îngrijorare și nădăjduim în Dumnezeu că acea *colostomie* preventivă ce a trebuit făcută va izola tumoarea și va putea împiedica întinderea bolii. După părerea mea, doctorii nu pot face altceva decât să mențină toată vigoarea Regelui și toate facultățile sale intelectuale. Pentru asta bolnavul trebuie bine alimentat și ferit de orice iritare și emoție morală ori psihică. De asta mă tem cel mai mult. N-am nevoie să revin

la toate evenimentele anului trecut, dar iată ce apasă din greu sufletul Regelui și asta i-a luat mult din puteri. Natura nu l-a făcut pe Rege să comunice deschis celorlalți ce resimte în fundul sufletului său, ce îl afectează; adesea își biruie îngrijorările prin meditație, dar din nenorocire asta nu-i aduce nici o ușurare.

Pe moment sunt bucuros că starea de sănătate a Regelui e satisfăcătoare și că nu sunt schimbări iminente. Dacă Regele ar dori să mă vadă, n-a ezita să vin, dar dacă Regele însuși nu exprimă această dorință prefer să aștept. Întelegeți că prefer să nu vin în România fără autorizare și o invitație aluzivă (*un à propos*). Zvonurile despre o abdicare a fratelui meu, chestiunea cu totul precară a unei eventuale regente, problema penibilă a

prințului Carol ar putea părăa efectul unei intervenții nepotrivite ori chiar că așa vrea să fiu mediator în toate aceste probleme. Datorită situației politice din România și din Germania nu mă pot expune la o astfel de interpretare a călătoriei mele. S-a vorbit de o călătorie a Regelui în Italia; ar fi calea cea mai nimerită de a-l vedea pe fratele meu. Sănătatea Regelui e acum înaintea tuturor celorlalte îndatoriri și mi se pare important ca Regele să poată trăi în odihnă completă și departe de toate treburile politice.

V-aș fi foarte recunoscător să fiu ținut la curent cu sănătatea fratelui meu și să am vești despre oprirea sau evoluția bolii sale. Vă rog să primiți urările mele de Crăciun și de An Nou și să mă socotiți al dvs. mereu devotat,

Wilhelm, principe de
Hohenzollern

*Principele
Wilhelm de Hohenzollern
cătredr. Ed. Romalo*

Sigmaringen,
6 ian[uarie] 1927

Dragă Romalo,

Vă mulțumesc prietenește pentru scrisoarea transmisă prin d. Zimmerer. Veștile bune despre sănătatea Majestății Sale m-au bucurat peste măsură și sper că însănătoșirea va îngădui curând transportarea de care era vorba a Majestății Sale la Heidelberg. Consider acest plan ca foarte nimerit și sper că se va realiza curând. Cura de radium la

Dr. Eduard Romalo

Heidelberg a avut adeseori rezultate minunate și în cazul Majestății Sale nimic nu trebuie neglijat pentru a-i salva viața. Toate motivațiile politice trebuie date la o parte în fața sănătății unui suveran și aceasta cu orice preț. Intenționam să vin la București cam pe la 1 februarie, dar acum aștept noile dispoziții. Majestatea Sa Regina mi-a scris că Regele doarește să mă vadă. Dar eu cred că o revedere la Heidelberg ar fi mai lesnicioasă și mai simplă și poate că Majestatea Sa ar prefera-o la fel. Dar eu sunt cu totul la dispoziția Bucureștilor.

Vă reînnoiesc toate urările pentru Noul An, domnule doctor, și vă rog să mă credeți al dvs. foarte devotat,

Wilhelm principe de Hohenzollern

G.N. Mavrocordat
către Elena Văcărescu

18 iulie 1932

Dragă prietenă,

Am primit alaltăieri drăguța dumitale scrisoare și cea prea puțin încurajatoare a lui Boncour [Joseph Paul-Boncour, 1873-1972, om politic francez, ministru și prim ministru în 1932-1933]. Mama mi le-a trimis la Balic, unde gândesc să rămân până pe la sfârșitul lunii. Noi n-am prea înaintat, dar asta nu înseamnă să nu-ți mulțumesc călduros pentru strădaniile dumitale.

Am citit, de asemeni, în ziare scrisoarea dumitale către Popovici despre mănăstirea Văcărești și mă întreb dacă era destinată publicității. Unii membri ai familiei mele n-au apreciat-o deloc și cunoscând legăturile mele cu presa m-au îndemnat stăruitor să ridic serios chestiunea în dom public. Ar însemna a adăuga o nouă greșală la alta, dar sincer trebuie să-ți spun că felul în care prezinți lucrurile m-a șocat.

Constantin Văcărescu, spui dumneata, a dat terenul de la Văcărești. Nu cunoșteam acest amănunt, dar ca urmasă e normal să admir și azi încă gestul generos al strămoșului dumitale. Mă întristează rolul obscur pe care îl rezervi strămoșului meu.

Mănăstirea Văcărești „s-a înălțat” [în limba română în text], cum spui, dar nu singură, așa cum ies florile pe câmp și Nicolae Mavrocordat aparține Istoriei, întâi ca principe domnitor, apoi ca unul dintre oamenii cei mai cultivați ai timpului său, care a construit nu numai mănăstirea Văcărești,

dar a adunat acolo o bibliotecă de însemnătate mondială, datorită căreia numele acesta de Văcărești era deja cunoscut de Ludovic XIV (ref.: Corespondența abatelui Desfontaines și conferința lui Iorga la Academia Română de acum câțiva ani).

Marele păcat al aristocraților noștri a fost să se mănânce, de secole, unii cu alții. Au crezut adesea că se ridică pe sine, încercând să-i micșoreze pe alții. Se pare că ai comis aceeași greșală, fiindcă citindu-te s-ar putea crede că singurul titlu de glorie al lui Nicolae Mavrocordat e acela de a fi fost un modest și obscur prieten al unui Văcărescu. Iată de ce scrisoarea dumitale către Popovici m-a întristat. Dacă astăzi aristocrația noastră vrea să mai însemne ceva, ea trebuie să fie solidară.

Al dumitale devotat,
G.N. Mavrocordat

Martha Bibescu
către Pierre Demargue,
directorul lui Revue archéologique (Paris)

Paris,
1 dec[embrie] 1966

Domnule director,

În România ați fost invitatul Institutului de arheologie care lucrează azi cu mare succes pe baza cercetărilor făcute altădată de un arheolog de geniu, prof. Pârvan. Pe vremea când se lupta cu greutățile inerente

Carul mortuar al regelui Ferdinand

destinului precursorilor, el hrănea speranța că va fi înțeles de generațiile viitoare; această speranță n-a fost înșelată. Cei care v-au primit pe malul Mării Negre sunt foștii săi elevi ajunși maestri, ale căror descoperiri au umplut de lucrări minunate muzeul care poartă de acum numele lui Pârvan. De aceea m-am gândit să vă încredințez câteva scrisori pe care mi le-a scris. Fac parte dintr-o corespondență însemnată care s-a stabilit între noi în ultimii săi șase ani de viață, 1921-1927. Nu dispun decât de scrisorile ce mi-au fost adresate la Paris. Le credeam pierdute; au fost regăsite. Mi-au fost restituite când a fost descoperit, în depozitele Bibliotecii Naționale, un lot de manuscrise și de cărți ale mele. Un prieten grijuliu, Seymour de Ricci, le-a depus acolo în timpul celui de al doilea război mondial. Printr-o misterioasă coincidență, aceste scrisori s-au întors la mine ca să confirme veștile care-mi parvin acum din România. Mi-au fost transmise texte și teze, împreună cu lucrări ilustrate, care pun în valoare amploarea și frumusețea specială a descoperirilor făcute pe malurile *Mauro-Thalassei*. Sunt tot atâtea mărturii de recunoștință ale noii școli de arheologie față de memoria prof. Pârvan. Discipolii știu ce datorează lucrărilor lui, ca și suferințele îndurate de vechiul lor maestru.

Am avut prilejul să vizitez cu el primele săpă-

turi pe care le-a făcut la Histria. Era în vremea când, ignorat, nefericit, trebuia să lupte cu autoritățile care îi erau potrivnice. Profesorul Pârvan a început să-mi scrie pe când eram aproape singura să-l înțeleg și să-l ajut. Născut în Moldova, într-un cămin modest, consacrandu-și viața studiului, s-a căsătorit foarte tânăr cu o femeie pe care o adora și care a murit lăsându-l nemângăiat și fără copii. La București trăia ca un singuratic; găsind refugiu doar în munca sa. Eu locuiam la țară, într-o solitudine consimțită, preocupată să restaurez locuința strămoșească părăsită de 180 de ani: Mogoșoaia. Profesorul Pârvan m-a vizitat acolo prima dată în timpul unui viscol cumplit. Fusese numit director la *Cultura națională*, o editură unde aveau să se publice descoperirile sale cele mai re-

cente, ca și *Amințirile unui voluntar din armata română la 1877*, sub iscălitura tatălui meu, Jean Lahovari; el îmi aducea corecturile.

Venise în ajunul plecării mele. Când vremea rea mă silea să întrerup lucrările de restaurare ale palatului lui Brâncoveanu, mă întorceam la Paris. Admisă încă din tinerețe în Marea Companie a literelor franceze, îmi continuam acolo munca de scriitor. Din această pricină, scrisorile profesorului Pârvan adresate în Franța au rămas acolo până azi. Sunt confidentiale, ironice și deseori amare până la desperare; vorbesc de începuturile anevoioase a ceea ce a însemnat o adevărată vocație. Merg până la vremea când s-a întemeiat Școala Română de la Roma, al cărei director a fost numit Pârvan cu doi ani înainte de moarte. Printre aceste scrisori

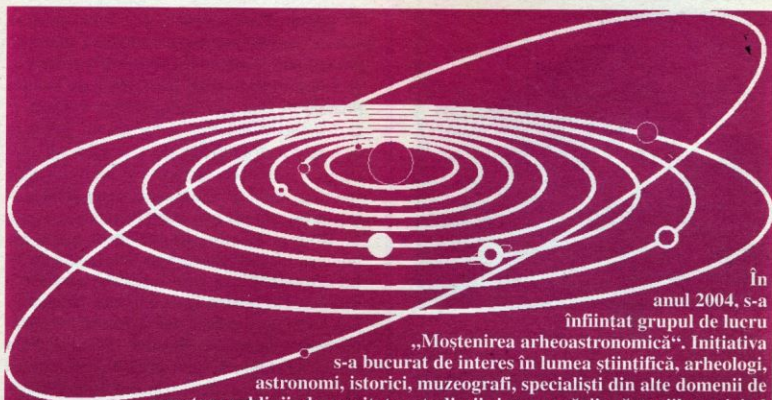
e una pe care țin în mod deosebit să v-o comunic, fiindcă face dreptate într-o campanie dusă împotriva limbii franceze. Uneori am fost, dacă nu victima, cel puțin ținta ei. Profesorul Pârvan o cunoștea când mi-a spus că de acum înainte va folosi această limbă pentru publicațiile sale de arheologie. Căutând exprimarea universală el a găsit-o: scrisorile lui scrise direct în franceză o dovedesc.

Înmânându-vi-le, domnule director, vă datoram aceste explicații, cu mulțumiri pentru publicarea pe care ați hotărât-o în *Revue archéologique*.

Marthe Bibesco ■

Ion Bălăceanu, ministru plenipotențiar

În anul 2004, s-a înființat grupul de lucru „Moștenirea arheoastronomică”. Inițiativa s-a bucurat de interes în lumea științifică, arheologi, astronomi, istorici, muzeografi, specialiști din alte domenii de cercetare subliniind necesitatea studierii și conservării mărturiilor privind moștenirea culturală și trecutul astronomiei.

Doamna Magda Stavinschi, cercetător la Institutul Astronomic al Academiei Române, președintele grupului de lucru „Moștenirea arheoastronomică” al Societății Europene „Astronomia în cultură” și membru al Comisiei de Istorie a Astronomiei, a Uniunii Astronomice Internaționale, prezintă pentru cititorii noștri câteva dintre temele aflate în atenția acestui grup de lucru științific internațional.

ASTRONOMIA ȘI MOȘTENIREA CULTURALĂ

MAGDA STAVINSCHI

Istoria astronomiei se confundă practic cu istoria civilizației umane. Din dorința de a afla cum s-au născut Cerul și Pământul, din nevoia de a data evenimentele, de a afla când urma să se producă revărsările râurilor sau când vin anotimpurile, din cultul Soarelui sau al Lunii, omul a învățat să cunoască Cerul, să se apropie de Cosmos.

La început a săpat în piatră sau a zgâriat pereții peșterilor pentru a nota ce a văzut sau pentru a închina zeilor unul dintre aștrii care-l impresionau prin mișcarea lor atât de regulată pe bolta cerească. A ridicat apoi sanctuare, piramide sau a încrustat în piatră sau pe zidurile și porțile caselor ce a văzut pe bolta înstelată.

Monumentele de la Stonehenge sau Karnak se numără printre cele mai cunoscute.

Karnak văzut dinspre Lacul Sacru

Biblioteca Bathyanem

Dar despre tezaurul științific românesc, cel care poartă urmele culturii celor care au trăit pe meleagurile noastre, ce se știe? Sunt identificate mărturiile vremurilor apuse? Cât sunt de bine conservate? Iată numai câteva motive care ne-au determinat să începem o intensă campanie, națională și internațională, pentru popularizarea, conservarea cunoștințelor astronomice, pentru valorificarea moștenirii culturale și păstrarea monumentelor de acest gen.

Evident, trebuie început cu identificarea acestora, mai exact cu selectarea celor care au cu adevărat semnificație astronomică, indiferent de epocă sau de materialul pe care s-au conservat.

Ar fi poate bine să dăm câteva exemple, în speranța că și cititorii *Magazinului istoric* ne vor ajuta la această muncă dificilă, semnându-ne astfel de obiecte sau monumente.

Sanctualele dacice și Cosmosul

Necropole din neolitic. (de exemplu, cele de la Cernica, Parța, Iclod) păstrează incrustate în piatră simboluri solare, lunare sau stelare. Cultul Soarelui poate fi regăsit și în orientarea mormintelor.

Bine studiat (din nefericire, foarte prost conservat) este Sanctuarul de la Sarmizegetusa Regia, capitala statului dac în vremea lui Decebal. Dar mai sunt încă multe altele (Costești, Piatra Roșie, Anineș) care poț fi considerate, fără prea mare exagerare, adevărate muzee de astronomie în aer liber. Cunoștințele de astronomie pe care le conservă ele în piatră sunt încă puțin cercetate.

Dar, dacă tot vorbim de piatră, să facem un salt în istorie pentru a ajunge la biserici. Oricine știe că altarul este orientat spre răsărit, și anume chiar spre locul, în care răsare Soarele în ziua patronului Bisericii. Dacă ar fi doar acest detaliu, și tot ne-am gândi la nevoia constructorilor de a urmări cât mai riguros mișcarea aparentă a Soarelui și a stabili calendarul, astfel încât să nu greșescă în a-și orienta cât mai exact lucrarea.

Bisericiile sunt împodobite de acele minunate fresce care ne-au dus renumele pe tot globul. Cele din interior păstrează calendarele bisericești care, este adevărat, încep la 1 septembrie, dar urmăresc tot ciclul mișcării Pământului în jurul Soarelui. Sunt zugrăvite chipurile unor mari filosofi care au deținut secole de-a rândul supremația concepțiilor astronomice despre Univers, precum Aristotel, Platon sau Ptolemeu. Câte astfel de chipuri găsim pe pereții mănăstirilor noastre, cine le-a zugrăvit și în ce an? Cât de util ne-ar fi astăzi un astfel de inventar pentru a înțelege modul în care au evoluat cunoștințele astronomice pe tărâm românesc?

Tot în piatră și însoțite de multe ori de o superbă grafică sunt cadranele solare. Pe biserici, catedrale sau palate princiare, pe zidurile mai modeste ale unei vechi școli sau case din vreun sat, ele constituie nu numai o operă de artă, de multe ori de o frumusețe rară, dar și o dovadă a cunoașterii mișcărilor periodice din Cosmos.

În lume există bănci întregi de date privind aceste „ceasornice“ ale trecutului. Așa ceva dorim să realizăm și noi: să avem înscris într-un astfel de „inventar electronic“ locul în care se află, cui aparține construcția pe care este amplasat, anul sau epoca realizării, poate chiar și constructorul, fotografiile actuale sau mai vechi și, nu în ultimul rând, lucrările în care este citat sau care l-au abordat. În felul acesta le-am putea alătura celorlalte cadrane solare păstrate încă pe toate meridianele lumii.

Însemne ale Cerului

În România nu au fost, din nefericire, prea multe observatoare astronomice vechi și nu s-au găsit nici prea multe instrumente de observație din secolele trecute. Câte ceva s-a mai păstrat totuși. Să nu uităm că la Oradea a existat încă în secolul XV un observator, adică

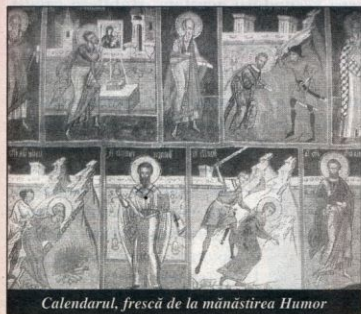
înaintea celui al lui Tycho Brahe (*Magazin istoric*, nr. 8/2000), construit de el în 1576 la Uraniborg, în Danemarca. Observatorul a fost fondat de episcopul transilvan Jan Vitez, același care va pune și bazele Universității de la Bratislava, în 1465. Observatorul nu mai e, dar nu toate instrumentele sau cărțile au dispărut. Lista lor trebuie să intre în circuitul internațional.

Mai trebuie cercetat ce a mai rămas și din observatorul de la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia sau din cel fondat la Cluj de Nicolae Ianoși în secolul XVIII.

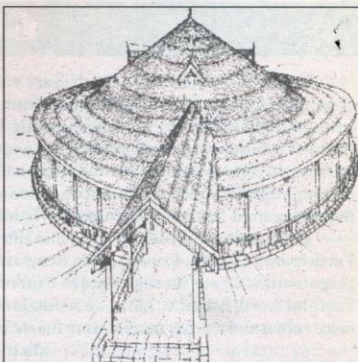
La noi pictura laică s-a dezvoltat mai puțin ca în țările apusene, dar aceasta nu înseamnă că nu se regăsesc și aici simboluri cosmice. Ca să nu mai vorbim de cele păstrate pe blazoane, armuri etc. Limbajul heraldic este extrem de bine ilustrat prin stele, Soare, Lună sau globul terestru, începând chiar din secolul XIV.

O mai bogată informație privind cultura astronomică de pe teritoriile românești este conservată însă în scrieri. Numărul acestora este foarte mare și au fost cercetate de mulți specialiști, istorici sau astronomi, deși, până acum, nu putem vorbi încă de un studiu sistematic al tuturor documentelor existente în biblioteci sau în colecții particulare. Ar trebui studiate atât lucrările originale (pergamente, manuscrise, cărți), cât și însemnările de pe cărți sau chiar și inscripțiile vechi de pe ziduri.

Nu ar trebui neglijate nici tradițiile orale privind cunoașterea Cerului, asupra cărora s-au aplecat încă prea puțini cercetători. Și pentru acestea ne-ar trebui o bancă de date informatizată care, pusă la dispoziția tuturor cercetătorilor din lume, va contribui mult la stabilirea nivelului de cunoaștere al diverselor populații în diferite epoci, chiar și a relațiilor care au existat între locuitorii diferitelor regiuni ale Europei sau chiar ale globului.

Calendarul, frescă de la mănăstirea Humor

Reconstituirea unei incinte la Sarmizegetusa

În sfârșit, un loc aparte îl au arhivele științifice, păstrate pe plăci fotografice sau chiar desenate pe hârtie, din secolele XIX și XX, care, din fericire, în cea mai mare parte, sunt deja scanate, fiind incluse în arhiva electronică mondială de specialitate.

Acesta este foarte pe scurt motivul pentru care s-a înființat anul trecut la Kecskemet, în Ungaria, în timpul celei de a XII-a Conferințe a Societății Europene „Astronomie în cultură”, grupul de lucru „Moștenirea arheoastronomică” (<http://www.archeoastro-nomy.org/>), care s-a întrunit recent în Sardinia, la Isili (28 iunie-3 iulie 2005). În colaborare cu Centrul de moștenire culturală UNESCO (<http://whc.unesco.org/>), grupul și-a propus să contribuie la implementarea inițiativei „Astronomie și moștenirea culturală”, elaborată în timpul reuniunii internaționale organizate în martie 2004 de Biroul UNESCO pentru Știință în Europa (ROSTE). Interesul acestui program a devenit atât de larg, încât chiar Ziua Soare-Pământ din acest an a avut ca temă *Vechile observatoare. Cunoaștere în afara timpului*.

Ne exprimăm speranța că vom reuși să realizăm cât mai repede această mult dorită bancă de date privind tot ce înseamnă astronomie în istoria civilizației umane, vom fi mai bogați cu câteva pagini, încă puțin scrise, din istoria culturii românești și vom reuși poate să contribuim la conservarea acestor mărturii fără de care nu ne putem înscrie nația română nici în viitorul Europei și nici măcar în cel al propriei noastre națiuni. ■

GRIGORE GAFENCU.

După 1945 proiectele de redresare europeană vizează nu numai domeniul economic, ci și pe cel politico-militar. Așa cum de teama reapariției pericolului bonapartist se încheiase tratatul de la Paris, din 1815, la 4 martie 1947 Anglia și Franța semnează la Dunkerque un tratat de alianță și asistență mutuală ce avea în vedere apărarea față de renașterea pericolului militar german. Evoluția evenimentelor internaționale va determina însă, într-o perioadă de timp relativ scurtă, o schimbare fundamentală. Fostul inamic Germania va deveni aliat împotriva unui fost aliat Uniunea Sovietică.

Deja, prin tratatul de la Bruxelles din 17 martie 1948, se pun bazele Uniunii Occidentale. Participantii (Anglia, Franța, țările Beneluxului) își asumă un angajament de asistență mutuală „erga omnes”, care nu mai vizează expres Germania. A urmat crearea, la 4 aprilie 1949, a Pactului Nord-Atlantic, văzut de semnatari, printre altele, și ca o măsură ce exclude în viitor orice reînarmare a Germaniei. Dar foarte curând, din cauza stagnării negocierilor între foștii

aliați din timpul războiului în „problema germană” și în climatul de neliniște creat de declanșarea războiului din Coreea (Magazin istoric, nr. 4, 5/1997), Consiliul Atlantic, reunit la 26 septembrie 1950, la New York, ia în considerare, pentru prima dată, posibilitatea unei contribuții a R.F. Germania la apărarea Occidentului. Opinia publică europeană nu era încă pregătită pentru acest pas. A avut câștig de cauză o inițiativă franceză, un fel de „plan Schuman” (Magazin istoric, nr. 1/2004) transpus în domeniul militar, prin crearea unei armate europene, la care să participe și Germania Federală. Acestui proiect îi dă glas premierul francez René Avenin, care îl prezintă în Adunarea Națională la 24 octombrie 1950. A urmat, la 25 mai 1952, semnarea la Bonn între S.U.A., Marea Britanie și Franța, pe de o parte, și R.F.G., pe de alta, a unei serii de documente (Tratatul de la Bonn), printre care tratatul privind relațiile dintre cele trei mari puteri și R.F.G. (Tratatul comun).

În esență, documentele semnate redau R.F.G. deplina suveranitate, puterile occidentale mențin în continuare trupe pe teritoriul țării pentru apărarea securității acesteia, stabilesc relații diplomatice normale cu R.F.G., care câștigă dreptul la înarmare.

Am lăsat în urmă America în plină campanie electorală. Președintele Truman decisese să nu se mai prezinte în fața poporului; cei șapte ani de magistatură supremă îi erau de ajuns. Presimțea el că opinia publică înclina către republicani? Era într-adevăr sătul de

onorurile la care fusese ridicat într-o manieră atât de neașteptată? Optând în mod deliberat pentru calea înțelepciunii, acest om atât de calomniat în țara sa pentru preținsa lipsă de anvergură dovedea o dată în plus un instinct politic foarte sigur și o mare putere de decizie. Am gândit

mereu, urmărind îndeaproape vreme de patru ani gesturile și vorbele sale, că istoricii din viitor îi vor face deplină dreptate pentru o operă pe care contemporanii, care nu vedeau decât latura mică a autorului, complezența față de anumiți partizani și câteva vulgarități de comportament

ALTE PAGINI DE JURNAL

Totodată, Franța obține garanția S.U.A. că „nu i se va permite R.F.G., prin înarmare, să devină o amenințare agresivă”. În faza a doua, la Paris, la 27 mai, este semnat de către reprezentanții Franței, Belgiei, Olandei, Luxemburgului, R.F.G. și Italiei tratatul privind crearea Comunității Europene de Apărare (C.E.A.), cu caracter suprastatal. Forțele C.E.A. trebuia să susțină forțele NATO, iar aceasta extindea garanțiile de securitate și asupra organizației militare occidentale. Prin votul francez din 30 august 1954, întreaga construcție a căzut, deși Franța o inițiasse. La 23 octombrie același an, s-a născut Uniunea Europei Occidentale (U.E.O.), prin modificarea tratatului de la Bruxelles, din martie 1948.

Expunerile, foarte multe, pe care Grigore Gafencu le face în această perioadă la postul de radio Europa liberă aduc multe argumente pentru necesitatea unității Occidentului. Spre deosebire de numeroși oameni politici din Occident, care s-au lăsat amăgiți de semnalele transmise de Moscova după moartea lui Stalin (5 martie 1953), Gafencu nu a crezut nici un moment în sinceritatea inițiativelor U.R.S.S. de coexistență pașnică. În ziua în care scria în jurnal rândurile pe care le reproducem în acest număr (18 februarie 1954), la Berlin tocmai se încheia conferința miniștrilor de Externe ai celor patru mari puteri: S.U.A. (J.F. Dulles), Anglia (A. Eden), Franța (G. Bidault) și U.R.S.S. (V.M. Molotov). Convocată pentru 25 ianuarie 1954, conferința de la Berlin a fost o decepție totală. Cei patru nu au reușit decât să stabilească convocarea pentru 26 aprilie 1954 a unei conferințe internaționale la Geneva, care să dezbată situația din Indochina. Conștient de pericolul atomic, Grigore Gafencu s-a pronunțat pentru „supravegherea atomilor” la numai două săptămâni după ce, la 14 iunie 1946, în cadrul primei sedințe a Conferinței pentru energia atomică, reprezentantul S.U.A., Barnard Baruch, a prezentat un plan privind instituirea unui control internațional al utilizării energiei printr-o „Autoritate internațională pentru dezvoltarea atomică”, căreia să i se încredințeze răspunderea pentru „toate faptele” dezvoltării și utilizării energiei atomice, începând cu materiile prime. Atunci încă S.U.A. deținea monopolul bombei atomice. Dar Gafencu vorbea deja despre „pericolul atomic” prin proliferarea armelor atomice și găsea limite planului Baruch.

Să urmărim în continuare noi pagini de jurnal păstrate într-o dactilogramă în limba franceză în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, text inedit, după știința noastră.

Prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU

Caricatură din presa occidentală având ca subiect eșecul conferinței de la Berlin

de toată lumea, dar și remarcabilul Dean Acheson [secretar de Stat], căruia prea puțin

*Bomba atomică
a schimbat
nu numai viitorul
războiului,
ci și pe cel al păcii*

fi apreciau la justa valoare calitățile de diplomat și de om de stat. În cursul ultimului an al mandatului, Acheson a reușit să redreseze politica americană (redresare căreia i-am semnalat meritele pe măsură ce îmi redactam notele), consolidând legăturile

și de exprimare, au avut o tendință pronunțată de a o subestima. Printre colaboratorii pe care i-a susținut întotdeauna cu cumpănit, mai multe nume vor rezista uzurii timpului și uitării. Va rămâne excelentul [Robert] Lovett, a cărui activitate la Departamentul Apărării era aprobată

dintre aliații occidentali în sânul organizației atlantice și semnând acordurile de la Bonn și Paris privitoare la armata europeană.

Prudent în gesturi și măsurat în cuvinte, grijuliu să-și refacă o reputație pe care erorile din timpul iluziilor pro-sovietice (a crezut în Moscova ca toată lumea!) o știrbiseră în mod serios, Acheson era, în mod sigur, cel mai sistematic dintre oamenii de stat americani, cel mai puțin imprezvizibil și, de asemenea, cel mai puțin dez-lănat. Este posibil ca metoda pe care și-o impunea în muncă și nevoia de a lega între ele actele și gândurile sale să-i fi atras, în egală măsură ca și vestonul negru și pantalonii cu dungii de croială engleză, o neîncredere constantă din partea concetățenilor. A lăsat în urmă o operă care putea fi ameliorată în mai multe puncte, dar care rezista. El considera că era inutil și periculos să se negocieze cu U.R.S.S. înainte de a fi cei mai puternici. Politica sa, care tindea ca prin mijloace militare și diplomatice să se creeze o forță preponderentă în Occident, avea cum spun anglo-saxonii un sens, pornise bine [...]

Am considerat întotdeauna, nu era nevoie să fii mare expert pentru asta, că fenomenul atomic avea să bulverseze nu numai caracterul unui viitor război, dar și caracterul și elementele constitutive ale păcii.

*Statele Unite au crezut
că vor deține multă
vreme monopolul
armei atomice
și nu s-au grăbit să
exploateze avantajul
supremației lor*

Îmi amintesc cum, într-o serie de conferințe ținute la începutul anului 1946 la Geneva, Zürich și Strasbourg, am susținut că datorită armamentelor moderne capabile să aducă distrugerea totală și imediată, pacea își schimbese complet natura. Ea nu mai putea fi asigurată prin mijloacele negocierilor diplomatice și ale tratatelor încheiate și semnate între state suverane... Era nevoie de acum încolo de un control internațional efectiv și de legături organice între state, mergând până la suprimarea vechilor prerogative de suveranitate națională. Eram

convins că pentru a scăpa de distrugerea completă, om-nirea trebuia să tindă către forme de unire și de federalizare, mereu extinse. Europa unită, al cărei partizan entuziast fusese înaintea și în timpul războiului (ideea revine permanent în notele și cărțile mele), câștigase pentru mine un sens nou și foarte precis, de îndată ce înțelesesem amploarea și teribila putere a noilor arme. Vedeam atunci integrarea europeană ca pe o etapă necesară în procesul la fel de necesar al unirii întregii lumi într-un sistem politic unitar. Pericolul comunismului sovietic nu mi se părea atât de grav și atât de dificil de combătut, decât pentru că Moscova urmărea calea indicată de necesitățile vremurilor noastre. Nu zăream altă salvare pentru Lumea liberă decât în voința de a opune universalismului sovietic o concepție de ordine tot universală, dar care să corespundă principiilor civilizației noastre.

Statele Unite, dacă ar fi fost deplin conștiente de posibilitățile care li se ofereau și de gravele responsabilități care le reveneau din faptul că erau posesoarele exclusive ale bombeii atomice, ar fi putut poate uza de forța lor preponderentă pentru a stabili o ordine unitară și pacifică. Dar prea puțin înclinată către speculația de ordin politic și filosofic, S.U.A. au preferat să demobilizeze

Anthony Eden, în dreapta

trupele și nu s-au servit de superioritatea atomică decât pentru a opri elanul agresiunii sovietice în inima Europei. Potrivit expresiei lor, bomba atomică trebuia să aibă un caracter defensiv, să fie un element de descurajare, un argument decisiv pentru a deturna, speria, descuraja adversarul. Faimosul plan Baruch, care avea să-i servească drept țintă lui Vișinski la Națiunile Unite timp de mai mulți ani, prevedea într-adevăr un control internațional prealabil în domeniul energiei atomice, ca o condiție esențială pentru dezarmarea generală, dar era departe de a schița un plan de colaborare universală. El corespundea, de altfel, bunelor intenții și bunei conștiințe a conducătorilor americani; hotărâți să nu arunce bomba și siguri că nimeni altcineva nu putea să facă așa ceva încă multă vreme, nu se grăbeau să reglementeze utilizarea ei.

Exploziile atomice care au avut loc în Rusia, începând cu vara anului 1950, au schimbat complet situația. Presupusul agresor avea de acum posibilitatea – se considera în tot mai multe cercuri din America – să provoace dezastre atomice când și unde dorea. Un atac neașteptat, declanșat în pripă, putea compensa inferioritatea armamentelor de care dispunea atasta și a rezervelor sale atomice. Mai mult ca orice alt gen de război, cel nuclear dădea un

*Moscova promitea
fiecărei țări occidentale
altceva, creându-i
acesteia impresia
de partener privilegiat,
și încerca să dezbină
unitatea Occidentului*

avantaj sigur, dacă nu cumva decisiv, agresorului. În privința Statelor Unite, ele pierdeau imunitatea de care beneficiaseră până atunci datorită poziției geografice; deveneau un câmp de luptă posibil, ba chiar primul câmp de luptă probabil, căci fiind puterea cea mai mare și cea mai în măsură să exercite represalii atomice, distrugerea sa imediată devenea obiectivul esențial al oricărui agresor [...]

La ora la care scriu (în această zi de 18 februarie 1954), se poate face

un prim bilanț al anului care separă venirea noului regim în Rusia de decepționanta Conferință de la Berlin, care tocmai s-a încheiat. Nu se poate nega că în acest interval de timp, politica Sovietelor făcută de Malenkov a înregistrat un progres și a produs mai multe pagube cauzei Occidentului, decât ar fi putut obține Stalin, ajuns la capătul presiunilor și amenințărilor sale. Cu o abilitate cusută cu ață albă, dar căreia i-au căzut victime numeroși occidentali – și cu câtă grabă! – Malenkov acompania asigurările pacifiste cu cuvinte de flatare pentru fiecare țară. Le vorbea englezilor despre comerț, care vedeau deja deschizându-se în fața lor piețele lumii bolșevice, de la Elba la Pacific; flutura prin fața francezilor avantajele unei mai vechi formule de echilibru european, reamintind existența alianței franco-ruse, îndepărtându-i astfel pe francezii de ger-

mani și pe americani de Europa, rezervându-și pentru el Germania mai întâi, apoi întreg continentul. Asigura de prietenia sa „marele popor american” și îi lăsa pe conducătorii acestuia să înțeleagă că U.R.S.S. trebuia să ajungă la un acord decisiv cu S.U.A., nu cu puteri intermediare... Dacă frontul occidental nu a fost încă zdruncinat printr-o astfel de stratagemă, a fost totuși serios atins. ■

Președintele S.U.A. și secretarul său de Stat
Dean Acheson

(Va urma)

Misiunea română de la Washington în alertă

CAZUL JUCU

Delegația română la O.N.U.; în rândul întâi, Gogu Rădulescu (primul) și Mircea Malița (al treilea); în rândul doi, Eugen Preda (al treilea)

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

Sesiunea O.N.U. din toamna anului 1963 adusese numele României în atenția opiniei publice. Totul se produsese aproape pe neașteptate. Între altele, în cadrul acelei sesiuni fusese adoptată o rezoluție prin care țările Americii Latine au fost declarate „zonă liberă de arme nucleare”. Reprezentantul României, Mircea Malița, votase în favoarea rezoluției. Fapt fără precedent, reprezentantul unei țări din „lagărul socialist” adopta o poziție contrară voinței Moscovei. Gestul avea o mare încărcătură emoțională, ținând seama că în urmă cu un an, în cursul „Crisei rachetelor din Marea Caraibelor”, omenirea se aflate la un pas de o catastrofă nucleară (Magazin istoric, nr. 2, 3/1995).

Presa internațională a comentat favorabil „actul de curaj” al Bucureștilor.

În sânul Misiunii Permanente a României la O.N.U. atmosfera generală era una de satisfacție, deși din când în când apăreau și temeri cu privire la posibile reacții din partea „fratelui mai mare”. Poate și din acest motiv cele întâmplate în ziua de 11 februarie 1964 ni s-au întipărit nuturor în minte.

În acea zi, primul secretar Gheorghe Jucu și familia sa urma să plece în țară. Se sta-

bilise ca dimineața, la ora 10, să fie luați de acasă (locuiau într-un apartament de pe Strada 76) și transportați în portul New York pentru a se îmbarca pe pachebotul France cu destinația Cherbourg (Franța). În jurul orei 12, la Misiune s-a dat alarma: cei trei, Jucu, soția sa Aurelia și fiul lor, dispăruseră fără urmă!

Când noi, cei de la Misiune, am ajuns în Strada 76, portarul blocului ne-a spus că

doamna Jucu, cu copilul în brațe și cu bagajele, plecase cu un microbuz, în urmă cu aproximativ o oră. Ușile erau deschise și apartamentul gol.

Ne-am deplasat în port, dar nu i-am găsit. Ce se întâmplase?

Gheorghe Jucu și soția sa veniseră la Misiune la începutul anului 1962. Erau recent căsătoriți. El fusese lector la Facultatea de Drept din București, de unde se transferase la

Ministerul de Externe. La Misiune fusese încadrat ca prim-secretar și se ocupa cu problemele Comisiei III Juri-dice din cadrul O.N.U. Soția, Aurelia, avea studii filologice, vorbea bine engleza și fran-ceza și lucra ca secretară, ocupându-se de dactilogra-fiere, protocol, deschiderea și închiderea curierului diplo-matic. Fusese angajată la Ministerul de Externe înaintea soțului și în 1961 mai fusese la New York, participând la sesiunea O.N.U. ca membră a delegației române.

Fiind o familie liniștită, cultă, soții Jucu se bucurau de considerație și respect din par-tea celorlalți membri ai Misi-unii. Prin august 1963, doam-na Jucu a născut un băiețel. Domnul Jucu, bărbat la 40 de ani, așteptase cu suflul la gură acest eveniment. Din ne-fericire însă, copilul s-a născut cu grave malformații la mâini și picioare. Se vorbea că în timpul sarcinii, doamna Jucu făcuse niște raze și luase și un medicament, la modă atunci în S.U.A., recomandat femeilor însărcinate spre a naște ușor și fără dureri. Ulterior, se con-statase că era dăunător și că cauza multor nașteri de copii cu probleme.

Nu cunosc amă-nunte, îmi amintesc însă cum bietul Jucu izbucnea deseori în plâns când venea vorba despre drama care îi lovea familia.

Cei doi soți erau profund marcați și căutau cu disperare o soluție pentru proble-mele copilului, care nu puteau fi rezolvate în România. Din păcate, în acele momente dif-ficile, n-au găsit înțe-

● În ziua în care tre-buia să revină în țară, primul secretar al Mi-siunii și familia dispar ● Cerere de ajutor res-pinsă ● Pașapoartele, cheile și banii au rămas pe biroul de la Misiune ● Partea română re-fuză condițiile impuse pentru o întrevvedere cu Jucu ● Bancuri despre Dej în New York Times

legerea necesară și familia Jucu a fost chemată în țară.

În ianuarie 1964, când ministrul român de Ex-terne Corneliu Mănescu, în-torcându-se dintr-o vizită în America Latină, s-a oprit câ-teva zile la New York, domnul Jucu i-a înmănat un fel de me-moriu scris în care îi explica situația și cerea prelungirea misiunii sale, în speranța că, în America fiind, îi va fi mai ușor să rezolve pe cale medi-cală problemele copilului său. În memoriu Jucu arăta că era dispus să lucreze și ca func-

ționar internațional al O.N.U., unde România avea câteva posturi neocupate.

Cererea i-a fost respinsă, iar Centrala s-a grăbit să și trimită un înlocuitor. I s-a dat de înțe-les că la București s-ar fi putut obține prelungirea șederii fa-miliei Jucu la New York, dar consilierul Misiunii ceruse cu insistență chemarea lui în țară, deoarece prezența lui la Misi-une menținea o stare de anxie-tate în cadrul personalului. Și ca lucrurile să fie clare, s-a co-municat că data întoarcerii în țară este 11 februarie...

Văzând că totul fusese dec-is, doamna Jucu a hotărât altfel. A contactat Departa-mentul de Stat și autoritățile de la Imigrare și a cerut azil pentru ea, pentru soț și fiul său, ceea ce s-a aprobat imediat. Mai mult, a fost și ajutată să plece din apartament la mo-mentul potrivit.

S-a dedus că soțul nu știa nimic despre demersurile soției. În dimineața de 11 februarie, la ora 8, domnul Jucu era la sediul Misiunii, solicitând administratorului o mașină cu șofer (el nu știa să conducă), pentru a merge în oraș să-și facă niște cumpă-rături înaintea ple-cării. Asupra orașului se abătuse o ploaie torențială care a durat vreo trei ore și ma-șina plecase cu copiii din cadrul Misiunii să-i ducă la școală. Administratorul i-a explicat situația și l-a sfătuit să meargă cu metroul la cumpă-rături și, în clipa în care era gata, să dea un telefon și-i va trimite mașina.

Domnul Jucu a ple-cat și n-a mai dat nici

Eleanor Roosevelt și Adlai Stevenson

un telefon. Doamna Jucu, având mașina pusă la dispoziție de autoritățile americane, l-a întâlnit pe stradă și l-a luat cu dânsa. Că așa stăteau lucrurile o demonstrează și faptul că Jucu își lăsase pe birou pașapoartele și alte acte personale, chiar și o sumă de bani ridicată atunci de la casierie, cu gândul deci că se va întoarce.

Toată Misiunea a intrat în alertă. Ce era de făcut?

Ambasadorul Mihail Hașeganu i-a convocat pe toți diplomații și s-a decis să se ceară de urgență o întrevedere la Misiunea S.U.A. de la O.N.U. cu un reprezentant al Departamentului de Stat și cu ambasadorul Adlay Stevenson, spre a le prezenta o notă verbală în legătură cu cele întâmplate și a le cere unele explicații. S-a hotărât ca, indiferent de situație, să le cerem cu insistență să nu se facă nici un fel de publicitate, presa putând comenta defavorabil pentru noi acest caz, ceea ce ar fi dăunat relațiilor dintre cele două state. (Tocmai atunci un diplomat rus de la Berna dezertase de la post și toată presa era plină de comentarii deloc măgulitoare la adresa Moscovei.)

Ambasadorul Hașeganu, însoțit de un coleg de-al nostru, a fost primit în regim de urgență. Ambasadorul american s-a arătat surprins, afirmând că nu știa nimic (poate că așa și era) și a promis că se va interesa la cei în drept și va informa în timp util partea română. Înainte de a se despărți, a promis că va atrage atenția organelor respective pentru ca evenimentul să nu fie făcut public. Diplomatul român l-a rugat pe interlocutorul său să-i faciliteze o întâlnire cu Gh. Jucu, pe care dorea să-l vadă neapărat.

Ambasadorul Mihail Hașeganu

După 24 de ore, Misiunea S.U.A. ne-a chemat pentru a ne da răspunsul. Ne-a comunicat că familia Jucu era în siguranță, că se făceau formele de rămânere în America și că se încerca oprirea oricărei publicități. În privința întrevederii cu Jucu, solicitate de ambasadorul Hașeganu, ni s-a spus că vom fi anunțați mai târziu, deoarece în acele momente Jucu era nepregătit pentru o astfel de întâlnire.

Noi am interpretat amănarea întâlnirii în sensul că Jucu încă nu voia să rămână în S.U.A. și doamna Aurelia încă nu reușise să-l convingă.

Abia după nouă zile autoritățile americane au pregătit întrevederea care urma să se desfășoare la etajul 15 al Hotelului Americana din New York (era cel mai nou și luxos din tot orașul). Practic, întâlnirea n-a avut loc, deoarece ambasadorul Hașeganu nu a acceptat condițiile propuse. Jucu era însoțit de trei reprezentanți ai autorităților americane, în timp ce lui i se cerea să fie singur, fără cei doi diplomați ai Misiunii noastre, cei mai buni prieteni ai lui Jucu.

Întors la sediul Misiunii, ambasadorul a comunicat acest ultim aspect Centralei din București și i s-a răspuns că a procedat corect.

După un timp, un diplomat român venit la New York s-a întâlnit cu Gh. Jucu. Acesta din urmă a dorit să-i vorbească, dar respectivul, conform „indicațiilor“, a evitat dialogul. Jucu a apucat însă să-i strige să comine la minister că el nu era vinovat de cele întâmplate, ci consilierul de la Misiune, care s-a opus rămânerii lui la post pentru a-și rezolva problema copilului...

Mai târziu s-a aflat că Jucu își schimbase numele în Roman și primise un post de profesor la George Town University din Washington, iar soția lucra la Secția română de la Vocea Americii, ocupându-se de probleme mai ales culturale.

Momentul a fost depășit treptat. A venit și *Declarația* din 24 aprilie, care a fost frecvent comentată de ziarele americane. Interesul stârnit de acest document în cercurile diplomatice a fost atât de mare, încât *Declarația* a fost tradusă în engleză, franceză și spaniolă și distribuită ca document O.N.U. tuturor delegațiilor.

Și cum polemica sovieto-chineză re izbucnise cu toată violența în 1964, numele României era des menționat în comentariile marilor cotidiane. Mi-amintesc, de pildă, că în acele zile marele cotidian *The New York Times* a publicat un banc, a cărui poantă mi se pare semnificativă: „Liderul României Gheorghe Gheorghiu-Dej intră într-o cafenea din București și cere un ceai. Chelnerița îl întreabă:

De care doriți, rusesc sau chinezesc?

– Dej are un moment de ezitare, după care se hotărăște:

– Dă-mi mai bine o cafea!“ ■

BRUMĂREL

6

1645. Adversar al suicidului, deși admite să-ți riști viața pentru a-ți salva un prieten, țara sau pe suveran, prudentul René Descartes mărturisește într-o scrisoare către o corespondentă a sa ce crede despre lumea cealaltă: „Este adevărat că, de fapt, cunoașterea nemuririi sufletului și a fericirii de care va fi capabil dincolo de această viață ar putea să dea celor care se plictisesc un motiv de a părăsi viața, dacă ar fi încredințați că s-ar bucura după aceea de toată această fericire; dar nici o rațiune nu le garantează acest lucru... dimpotrivă, adevărul ne învață că și printre cele mai triste accidente și cele mai apăsătoare dureri putem fi întotdeauna mulțumiți, cu condiția să știm să ne folosim rațiunea.”

16

2002. Biblioteca din Alexandria, moștenitoarea celebrei Bibliotecii Alexandrine, renaște oficial. Pentru Egipt este un eveniment, la care participă mai mulți șefi de stat, între care, cum era de așteptat, președintele Jacques Chirac al Franței, țară cu un adevărat cult pentru egiptologie. Fondată de Ptolemeu I Soter în 287 î.Hr., biblioteca trebuia să facă din orașul a cărui întemeiere o precedase cu numai 43 de ani, „o cetate a științei și a spiritului.” Și vreme de aproape trei secole chiar acesta îi va fi rolul. Între pereții săi Eratostene a demonstrat că pământul este o sferă, Euclid a pus bazele geometriei care-i poartă numele etc. A reanima în 2002 un asemenea focar de știință este o mare ambiție. Savanți din cinci continente compun Consiliul de Administrație al instituției, constituite din 5 biblioteci specializate, 3 muzee, 6 galerii de artă, 5 centre de cercetare, arhive pe internet (10 miliarde de pagini), aflate sub patronajul unei constelații de regi și șefi de state.

17

1953. Antoîne Parmentier, curajosul farmacist francez care a introdus în țara sa, în secolul XVIII, cartoful, în ciuda opoziției concetățenilor săi, se află la mare onoare în această zi la ora 15.00, când, în prezența unor miniștri, la ușa laboratorului unde a lucrat se pune o placă în memoria lui. Acest tubercul, „cărbonele motorului uman, spune decanul Facultății de Medicină din Paris, este un vegetal ideal pentru furnizarea energiei necesare omului pentru a munci.”

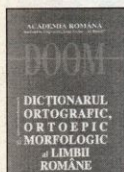
18

1944. După evacuarea armatelor germane din Grecia, guvernul grec în exil la Londra se instalează la Atena. Țara este în sfârșit liberă, dar un alt pericol se profilează la orizont: preluarea insurecțională a puterii de către comuniști. Stalin nădăjduiește să mai includă în sfera sa de influență o țară din Balcani. Despre România, Bulgaria, Albania, Iugoslavia știe că aliații occidentali vor sfârși prin a-i ceda controlul asupra lor, de aceea nu admite să-i scape tocmai Grecia. Churchill nu poate accepta o Grecie comunistă, avanpostul U.R.S.S. în Mediterana Orientală și, în felul acesta, o amenințare directă pentru imperiul colonial britanic.

22

1870. În *Times* apare o scrisoare pentru a infirma categoric zvonul că o bancă englezească, compania Baring, ar fi efectuat în contul lui Napoleon III un plasament în valoare de 28 milioane de franci: „În nici un moment nu am avut vreun plasament în contul împăratului și nu avem nici o valoare care să-i aparțină.” Cu mai bine de o lună în urmă autoritățile franceze au instituit o comisie (Bloch-Lainé) însărcinată cu adunarea, clasarea și publicarea documentelor găsite la palatul Tuileries, cu scopul vădit de a-l pune sub acuzare pe Napoleon III, împăratul alungat. Pornit pe calea exilului, acesta îi scria împărătesei: „Sunt mândru că am părăsit tronul fără să am bani plasați în străinătate.”

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”** **DICȚIONARUL ORTOGRAFIC, ORTOGRAFIC ȘI MORFOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE** (ediția a II-a revizută și adăugită)

Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, 871 pp.

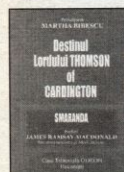
● **Fundația Europeană Titulescu – ORGANIZAREA INSTITUȚIONALĂ A MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE, ACTE ȘI DOCUMENTE, VOLUMUL I, 1859-1919** (ediție îngrijită de: Ion Mamina, Gheorghe Neacșu, George G. Potra)

Fundația Europeană Titulescu, București, 2004, 757 pp.

● **Dr. Marian Moșneagu – POLITICA NAVALĂ POSTBELICĂ A ROMÂNIEI (1944-1958)**

Editura „Mica Valahie”, București, 2005, 454 pp.

● **Principesa Martha Bibescu – DESTINUL LORDULUI THOMSON OF CARBINGTON**

Casa Editorială ODEON, București, 2004, 308 pp.

● **Mikko Heikinheimo – AMINTIRI DESPRE EUROPA. MĂRTURIE** (traducere din limba franceză de Ileana Nidelea)

Editura Humanitas, București, 2005, 226 pp.

● **ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA” STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MODERNĂ, VOLUMUL XVII**, București, 2004, 255 pp.

● **Relu Stoica – ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI BUZOIAN. REPERE CRONOLOGICE**

Editura Carminis Educațional, Pitești, 2005, 158 pp.

● **International Council of Indo-European and Thracian Studies, Free International University of Moldova, State University of Moldova, Association Syllabus – THRACIANS AND CIRCUMPONTIC WORLD, III, Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău, 2004, 258 pp.**

● **Vasile Mărculeț, Ioan Mărculeț, Cătălina Mărculeț – BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA (GRECO-CATOLICĂ) DIN REGIUNEA MEDIAȘULUI 1700-2005. STUDIU ISTORICO-DEMOGRAFIC**

București, 2005, 96 pp.

● **Carmen Bulzan – DON QUIJOTE DECODIFICAT PSIHOSOCIO-LOGIC**

Editura PRIER, Drobeta Turnu Severin, 2005, 146 pp.

● **Ion Vlădoiu – VERBELE AUXILIARE ENGLEZEȘTI**

Editura NICULESCU, București, 2005, 271 pp.

● **Valentin Lipatti – CARNET PESTRIȚ. ARTICOLE** (ediție îngrijită de dr. Liliana Pavelescu și George Corbu)

Editura Cogito, Oradea, 2005, 427 pp.

Exclusivitate

Secolele XIV-XVIII au reprezentat perioadele de luptă asiduă a sârbilor din zona Crna Gora contra Imperiului otoman, după cum am văzut în episodul anterior. Nici veacurile care au urmat nu au adus atât de așteptată tihnă pe platourile muntoase ale Muntenegrului. În secolul XIX, numele dinastiei locale Petrovici-Njegos a fost mereu strâns legat de fenomenul creării unui stat modern.

MUNTENEGRU: O FORTĂREATĂ ÎN BALCANI

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Congresul de la Viena (1815), ce punea capăt războaielor napoleoniene, a reușit să creeze un echilibru temporar în Europa, oferind, în același timp, Imperiului habsburgic o înaintare strategică în Peninsula Balcanică, atât pe linia estului Mării Adriatice, cât și cu direcție precisă spre Belgrad și chiar pătrunderea pe linia

Vardarului spre Marea Egee. Iar prevederile Tratatului de la Adrianopole (1829), la sfârșitul unui nou conflict ruso-otoman, au impulsionat procesul de emancipare al sud-estului european față de autoritatea otomană.

Imperiul otoman acordase, încă din Evul Mediu, o largă autonomie Muntenegrului. Mai mult chiar, otomanii nu se

stabiliseră decât în orașele cetăți (Podgorica, Zabljak, Spuz, Bar), iar la Cetnje nu avuseseră de gând nici să pătrundă.

Începând cu anul 1696, autoritatea supremă era exercitată de un pământean, care deținea, în același timp, și funcția de cap al bisericii, având rangul de mitropolit. În chiar ziua de Sf. Gheorghe a

acelui an 1696, în fața mănăstirii de la Cetnje, credincioșii, alături de toți reprezentanții triburilor sârbe din zona litoralului de la Tara și până la Mostar și lacul Skader, i-au jurat supunere noului conducător, Danilo, un tânăr călugăr, născut într-o familie cu vechi rădăcini în istoria locurilor Petrovici-Njegos.

Situația nu se prezenta însă prea îmbucurătoare pentru proaspăt unsul conducător. Căci teama unei posibile trădări din partea unor lideri locali, momiți de promisiunile străinilor atât de interesați de acele zone, era cu atât mai puternică, cu cât anarhia fusese cuvântul de ordine care domnise până atunci. Lupta împotriva otomanilor se vedea cu atât mai înverșunată. De numele său se leagă și încheierea primei alianțe cu Rusia, Danilo considerând că numai astfel soarta Muntenegrului poate fi salvată. Însă din nefericire pentru primul scoborător al acestei importante dinastii locale, tratatul nu le-a adus prea multe locuitorilor de la Cetnje. Mai mult chiar, țarul Petru cel Mare (1696-1725) puneă capăt războiului cu necredincioșii, muntenegrenii rămânând, încă o dată, singuri în calea valului otoman.

Un diplomat sfințit

Au urmat timpuri grele pentru locuitorii platourilor muntoase. După moartea lui Danilo, s-au instaurat confuzia și instabilitatea. Vărul său,

Câțiva eroi ai istoriei statului muntenegrean: mitropolitul Danilo I (1697-1735), aprig dușman al otomanilor...

Sava (1735-1767), căruia i s-a încredințat conducerea familiilor muntenegrene, nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor. Și, neputând face față nemulțumirilor populare, și-a asociat la domnie o altă rudă mai tânără, Vasilije, care, profitând de legătura deja stabilită cu Rusia, s-a auto-intitulat urmașul lui Petru, Petru III. Otomanii nu s-au arătat deloc fericiți de inițiativele de independență locale, hotărând să atace Muntenegrul. Din nou însă abilitatea locuitorilor, conduși de astă

...mitropolitul Sava, care i-a succedat celui din urmă...

dată de un dalmat, pe numele său Stepan Mali (Ștefan cel Mic, 1767-1773), le-a dat câștig de cauză: otomanii, lăsați fără alimente în vestita capcană de la Cevo (unde, se povestește, au fost nevoiți să-și mănânce proprii cai pentru a putea supraviețui), au fost învinși.

Odată cu dispariția lui Stepan Mali, puterea avea să revină din nou în mâna familiei Petrovici-Njegos. Iar sub conducerea mitropolitului Petar I (1784-1830), autoritatea Muntenegrului în rândul populațiilor balcanice avea să crească, mai ales datorită bogatei sale activități diplomatice. Mai mult chiar, victoria obținută în 22 septembrie 1796 de muntenegrenii conduși de Petar I împotriva armatei vizirului Kara Mahmud-pașa Bușatli, conducătorul pašalâcului de la Shkodra, care și-a și găsit moartea în timpul luptei, a marcat începutul procesului de independență.

Debutul domniei lui Petar I a fost încărcat de semnificații și gesturi pline de hotărâre. Uns vlădică de către mitropolitul sârb Moisije Putnik, proaspătul conducător a inițiat și o oarecare apropiere a Muntenegrului de Franța. Simțindu-se jignită, Rusia nu a ezitat să-l cheme la ordine. Numai că Petar nu era deloc un caracter slab. Cuvintele sale, rămase peste timp, îi demonstrează, încă o dată, curajul și determinarea: „Noi, popoarele de la Crna Gora și de pe cele șapte coline, nu vrem deloc să devenim supuși Rusiei. Preferăm să murim cu

sabia în mână, decât să cădem rușinos sub o altă stăpânire.”

Conștientă de fermitatea noului lider local, Rusia, nedorind să piardă legătura cu Balcanii, le-a promis munte-negrenilor ajutorul pentru obținerea atât de mult râvnitei zone a gurilor Kotorului. Numai că prin tratatele încheiate în urma înfrângerii celei de-a patra coaliții (Rusia, Anglia și Prusia) de către Franța, la Tilsit (7-9 iulie 1807), între Franța și Rusia, respectiv Franța-Prusia, nimeni nu a mai ținut cont de dorința lui Petar.

Moștenirea lui Petar I a fost importantă: un stat în continuă transformare, în plină eră a reformelor, cu o suprafață aproape dublată (începând cu 1720). O moștenire care a încăput, în cel mai fericit mod, după regula tradiției munte-negrene, în mâinile tânărului său nepot, de doar 17 ani la preluarea înaltei funcții, Rade Tomar, devenit Petar II Njegos (1830-1851).

Mare și la figurat, și la propriu

Noul conducător al Muntenegrului a reușit să iasă în evidență încă de la început. Mai întâi, grație atributelor sale fizice: bărbat frumos, de o talie impresionantă, însuși țarul Rusiei, la rândul său deloc scund, fiind obligat să recunoască faptul că acesta îl întrece. Dar și prin iscușimea minții, când, spiritual, viitorul Petar II ar fi replicat la constatarea mirată a conducătorului rus: „numai

...Petar I (1784-1830), un bun diplomat, sub care a început procesul de independență...

Dumnezeu poate fi mai sus decât țarul“...

În același timp, strângând în mâinile sale atât puterea spirituală, cât și pe cea pământească, Petar II a reprezentat o adevărată sumă de talente și virtuți. Nimic din educația primită încă din fragedă tinerețe la mănăstirile de la Cetnje sau Topla, nimic din sfaturile dascălilor (dintre care a păstrat un sentiment aparte pentru călugărul Tropovic, de la mănăstirea Savina, și poetul sârb Milutinovici) nu

...Petar II (1830-1851), un Petrovici înclinat spre cultură ...

au fost uitate odată ajuns la conducerea Muntenegrului.

Însă înclinarea spre cultură și scris puteau să-l coste scump pe descendentul clanului Petrovici. Neglijând oarecum viața politică, vlădica Rade s-a trezit dat la o parte de ambițiile guvernatorului Radonjic. Neliniștiți de întorsătura pe care o puteau lua lucrurile în Muntenegru, aliații ruși i-au și trimis imediat consilierii pentru a-l ajuta să organizeze afacerile de stat. Iar reformele nu au întârziat să apară.

În primul rând, conștientizând destul de repede pericolul ce-l păstrea, vlădica Rade a desființat dregătoria de guvernator, obligându-l pe Radonjic să ia calea exilului. Iar în 1832 se creează instituția Senatului, format din 12 membri, care erau, de fapt, conducătorii triburilor de pe tot cuprinsul Muntenegrului și în mâinile cărora era întreaga putere executivă, legislativă și judecătorească; în fruntea lor se afla însuși mitropolitul. Prestigiului intern i-a urmat, în 1833, și recunoașterea externă, prin încoronarea sub înaltul patronaj al țarului Rusiei, la Sankt Petersburg, sub numele de Petar II.

Noul conducător nu a putut scăpa însă de intrigile celor care, geloși pe succesul său, au căutat să-l discrediteze tocmai în ochii aliaților ruși. Caracter puternic, Petar nu s-a lăsat oprit nici de mici șicane, nici de obstacolele unei noi călătorii și a luat drumul Rusiei pentru a putea arăta, în persoană, neadevărurile care fuseseră răspândite în numele

său. Dar din acest nou voiaj la St. Petersburg, cu toate că s-a întors cu o autoritate și un prestigiu mult sporite, impresiile sale cu privire la poporul rus nu au mai fost atât de frumoase.

Venise și momentul unei reînțarceri spre cultură. Astfel, în 1834, două școli elementare au fost deschise pentru nu mai puțin de 35 de copii, iar o tipografie, achiziționată tocmai din Viena, și-a început activitatea de tipărire (activitate care a continuat până în 1852, când, pentru a opri o invazie otomană, plumbul a fost folosit la fabricarea gloanțelor). Bun cunoscător al literaturii franceze, italiene, ruse și sârbe, Petar II și-a încercat talentul, publicând, printre altele, poemul *Gornii venac*, tradus în numeroase limbi.

Moartea sa timpurie, la doar 38 de ani (în 1851), a creat din nou vid la conducerea Muntenegrului. Dar numai pentru foarte scurt timp, căci nepotul Danilo (1852-1860), luându-și titlul de kneaz, s-a hotărât să proclame principatul independent și ereditar (1852), punând astfel capăt formei de guvernământ teocratic de până atunci.

Introducerea autorității laice la conducerea statului și, mai ales, refuzul de a mai plăti tribut au trezit sentimente contradictorii în tabăra otomană. O expediție de pedepsire a nesupușilor s-a soldat cu un adevărat dezastru pentru otomani: 5.000 de răniți și 4.500 morți în rândurile soldaților sultanului. Numai acțiunea conjugată a Austriei

...kneazul Danilo I (1852-1860)
cel care a proclamat principatul
independent...

și Rusiei, celelalte părți angrenate în războiul Crimeii, a reușit să oprească vărsarea de sânge.

Danilo a prezentat toate speranțele de libertate și independență ale poporului său în fața delegaților sosiți la lucrările congresului de la Paris (1856). Le-a fost înaintat și un memorandum cu privire la recunoașterea Muntenegrului, însă doleanțele nu i-au fost auzite. Mai mult chiar, trimisul rus a declarat că legăturile pe care statul său le avusese cu principatul de la Crna Gora fuseseră „pur morale“...

...autoritarul Nikola (1860-1911)

Convins, de acum, de ineficiența ajutorului extern, Danilo și-a organizat o armată în toată regula, iar, pe fundalul înfrângerii turce de la Grahovo, a reușit să i se recunoască și statul (1858). Nu era încă o consacrare juridică în toată puterea cuvântului, dar atârna greu, era un mare pas înainte.

Eforturile sale de a impune reforme în stat i-au creat și numeroși dușmani, cu predilecție în rândurile emigrației. Unul dintre aceștia, fugarul Teodor Kadici l-a și asasinat, în urma unui complot, în 1860.

Un conducător la cumpăna dintre secole

Cu toată secularizarea puterii statale, succesiunea lui Danilo s-a făcut după același principiu tradițional, de la unchi la nepot; i-a urmat Nikola (1860-1916), fiul voievodului Mirko, învingătorul de la Grahovo, „paloșul muntenegrean“. Încă de la început, spre deosebire de unchiul său, tânărul prinț s-a dovedit din ce în ce mai aplecat spre autoritarism. Puterea, pentru a fi întreagă, nu trebuia să fie împărțită în mai multe mâini. Iar acest principiu a fost pus în aplicare odată cu suprimarea practicii alegerii conducătorilor de triburi locale. Vechea instituție a Senatului a fost înlocuită cu un Consiliu de Stat, cu ministere și un Tribunal suprem. În plus, un nou cod juridic a fost adoptat în 1888.

Nici viața culturală nu a fost dată uitării. În timpul îndelungatei sale domnii s-au deschis noi școli, dar și teatre, acțiunile culturale fiind susținute și de ambițiile literare ale cneazului muntenegrean. În odaia sa de odihnă, două portrete tronau deasupra patului: Petru cel Mare și Byron, puterea și poezia alături, embleme ale unei foarte interesante personalități.

Iar reformele nu s-au oprit aici. Poate și datorită presiunii populare, în 1905, Nikola și-a pus înaltul gir asupra unei Constituții, introducând astfel principiul parlamentarismului.

În ciuda autoritarismului, Nikola a fost unul dintre conducătorii foarte iubiți de către supuși. Legende povestesc că aproape zilnic o mulțime de oameni îl aștepta în fața palatului pentru a-l vedea sau a-și expune păsurile, iar oamenii erau ascultați și nu de puține ori Nikola le și rezolva problemele. Într-o zi însă o plângere mai ciudată i-a ajuns la urechi cneazului: un supus îl admonesta destul de hotărât pentru că mai mult timp nu se

arătase în curtea palatului și el îl așteptase în zadar. Supărat de ton, dar mai ales de reproșul adus, Nikola ar fi replicat: „Vezi ferestrele acelea, ele sunt de la camera mea de odihnă. Dacă într-adevăr cineva ar fi vrut cu toată tăria să-mi prezinte o plângere, se așeza în fața lor și-și striga păsul. Dacă însă tu nu ai avut curajul să faci astfel, înseamnă că nu ai avut nevoie de mine...”

După 40 de ani de domnie în care a acumulat glorie și prestigiu, în 1910, Nikola s-a proclamat regele Muntenegrului. Era o încununare nu numai personală, ci și a unei întregi perioade de prosperitate și reformare a statului, a vieții politice, economice, sociale și culturale.

La 13 noiembrie 1918, când Scupșcina muntenegreană a votat unirea cu Serbia, visul lui Nikola părea că se destrăma tragic. Cu toate că, încă din 1866, dar chiar și în timpul primului război mondial, el fusese cel care inițiasse discuții, la început cu omologul sârb, Mihail Obrenovici, cu privire la lupta comună și la eman-

ciparea Serbiei, schimbarea din 1918 nu-i mai trezea aceleași sentimente. Mai ales că, descoperirea, astfel pierdea poziția de arbitru al unei opere la care lucrase cu atâta încrâncenare timp de decenii bune.

Era prea mult pentru bătrânul suveran care, în noile condiții, s-a decis să se retragă de pe scena politică și a luat drumul exilului. Stabilit pe Coasta de Azur nu i-a mai rămas decât să viseze la gloria de altădată.

Mult timp istorie a unui popor oprimat, experiența muntenegreană a demonstrat că se poate păstra capul sus indiferent de cât de vitrege sunt atât condițiile de trai, cât și contextul sau dușmanii care-ți răvnesc pământurile. A demonstrat atât delicatețe față de natură, cât și violență și intransigență față de trădător sau vinovat. Ciudat însă, cutuma muntenegreană nu a conștinut niciodată pedeapsa cu moartea. ■

În românește de
Theo STĂNESCU-STANCIU

CRİPTOGRAMĂ

	I	S	T	O	R	I	A	E	S
A	T	N	I	D	A	E	C	E	T
I	C	A	R	T	E	A	U	N	E
R	T	N	I	I	I	T	A	N	I
I	N	S	A	E	A	I	S	I	V
U	T	U	C	E	R	T	E	D	E
L	P	R	E	Z	E	N	T	U	L
L	U	R	O	T	I	I	V	I	S

Pomind din colțul din stânga-sus și urmând o anumită direcție, veți afla o cugetare referitoare la istoria patriei aparținând marelui revoluționar Nicolae Bălcescu.

Gheorghe BRAȘOVEANU

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

Eroina noastră revine, după 13 ani, acasă în Basarabia, din exilul siberian. Cum a fost viața românilor dintre Prut și Nistru sub regimul sovietic?

Aflăm din amintirile ei, consemnate de fiică, LIDIA DOHOTARU, și nepoată, SILVIA POP.

In zorii zilei de 13 iunie 1941 am părăsit satul într-o mașină mare militară, toate cele șase familii care am fost ridicate, cu santinelele lângă noi. Era liniște, lumea încă dormea. După 13 ani de surghiun, la 10 iulie 1954, eu și copilul meu ne întorceam fără santinele în mult iubitul și frumosul sat natal. Era duminică pe la amiază, oamenii veneau spre casele lor, care de la biserică, care de la bazar. Parcă nu-mi venea să cred că văd iar satul meu și casa noastră de la deal de biserică. Acasă, i-am găsit pe părinți mai bătrâni cu 13 ani, mama de 64 de ani și tata de 71 ani. Cu ce emoții și-au întâmpinat bieții bătrâni nepoata pe care o petrecuseră de 11 luni, și acum o vedeau de 14 ani! Au venit rudele să ne vadă, au venit vecinii, toți ne-au adus câte o pâine, câte o găină, brânză, care ce aveau. M-am văzut iarăși în mijlocul poporului meu, ospitalier și blând.

Mi-au trebuit mai multe zile să mă obișnuiesc că în jurul meu sunt ai mei, de care nu trebuie să mă tem și cărora le pot spune totul fără frică. Îmi fugea gândul departe, acolo unde rămăsese pentru totdeauna soțul meu, dormindu-și somnul de veci în hățișurile siberiene, și al cărui mormânt nu știu nici acum unde este. Mă resemnam așa a fost să fie, „așa ne-a fost datul sorții, să nu fim unul altuia, la cap, în ceasul morții“. Mă întărea gândul că mi-am adus fata din surghiun, că va putea învăța, își va face o specialitate, ca să aibă mijloace de trai și să ajungă cineva în societate. Mă cutremuram numai când îmi aminteam îndrumările pe care tinerii noștri le primeau de la autoritățile din Siberia după ce terminau școala: „Les, pila i topor“ (pădurea, fierăstrăul și toporul).

Zbuciumul meu sufletesc continua, chiar dacă mă aflam acasă. Vroiam să mă angajez

în învățământ, dar eram o paria „deportată”... M-am adresat șefului secției raionale a învățământului public, care era un tânăr moldovean de-al nostru. El m-a întâmpinat destul de amabil, dându-mi lămuriri că locuri există, doar că numirile pe post se fac de la minister. Atunci am mers la Chișinău, la Ministerul Învățământului, unde mi s-a dat în mână ordinul de numire la Școala Nr. 1 din Sângerei. Bucuroasă, m-am întors acasă și m-am prezentat cu ordinul de numire la Secția Raională. Șeful m-a anunțat că mai trebuie să aștept aprobarea Comitetului raional de partid (C.R.P.). La data fixată, când trebuia să vin după răspuns, șeful îmi spune că încă nu s-a clarificat, să mai aștept. M-au cuprins fiori și mă gândeam: „Oare ce mai poate fi clarificat?” În cele din urmă, primesc un răspuns oficial de la C.R.P., cum că mi se anulează numirea ministerului, pe motiv că „am fost deportată și nu pot fi numită în învățământ, nu mă pot ocupa de educația copiilor”.

M-am dus în audiență la primul secretar de partid, era unul Bălan, un moldovean de peste Nistru, care locuia în casa învățătorului Dendrino, deportat și el, dar care nu se întorsese încă. Bălan m-a primit destul de amabil și m-a întrebat: „Sunteți fiica lui moș Gheorghe, vecinul meu?” „Da”, i-am răspuns eu, și m-au podidit lacrimile. „Nu plânge, îmi spuse el cu blândețe, eu cred că se va clarifica totul în bine.” M-a pus să-i povestesc totul, când și unde am fost deportată. Când am plecat, m-a asigurat încă o dată că totul va fi bine. Din câte înțelesesem eu, el nici nu știa de cazul meu, toate erau puse la cale de al treilea secretar de partid, un rus, Petrușchin, un om incult, a cărui ignoranță te uluia de fiecare dată când își rostea cuvântările lungi, și care vedea în moldoveni, și mai ales în intelectualii vechi, „de la români”, dușmani de clasă, oameni periculoși.

*Numirea în postul
de învățătoare dată
de ministerul de la
Chișinău este anulată
de vigilentul
tovarăș Petrușchin*

Ca să exemplific ce fel de om era acest Petrușchin, fac o paranteză ca să relatez o întâmplare. Într-un sat din raion, directorul școlii era un învățător cu studiile terminate la români. Era un om priceput în meseria lui, a organizat foarte bine gospodăria școlii, colecti-

vul de învățători, lucrul mergea bine. Fiind controlat o dată de la raion, s-a constatat că nici în centrul raional nu sunt școli așa de bine puse la punct ca școala unde lucra Scobioală așa îl chema pe directorul în cauză. Dar, cum „cozi de topor” au fost și vor fi întotdeauna, cineva râvnea la postul lui, și acel cineva i-a sugerat lui Petrușchin cum că Scobioală e românofil, și-a făcut studiile la români, a fost ofițer în armata română ș.a.m.d. Prin urmare, e periculos pentru societatea socialistă sovietică multilateral dezvoltată! Petrușchin, bineînțeles, s-a alarmat și a ordonat ca directorul să fie scos din post. Șeful de la secția raională, Dvornic, a fost pus în dificultate: îi era foarte greu să se coboare la asemenea mărșăvii, să scoată minciuni despre director și să-l demită, dar nici nu avea curajul să-l apere. Inspector pe învățământ era atunci Dovgher Iurii Vasilievici, de origine neamț, dar venit din Rusia, căsătorit cu o doctoriță și ea rusoaică, deci avea origini sănătoase și era om de încredere în partid. Acest Dovgher era un om cult, deștept și corect; era, ca pregătire, istoric. El și-a făcut curaj și a făcut cunoscut cazul lui Scobioală la Comitetul central de partid de la Chișinău, eu care a trimis un reprezentant să cerceteze cazul. Acesta a ajuns la concluzia că ce a fost a fost, iar Scobioală nu e vinovat, așa au fost vremurile, iar acum el lucrează corect și ar fi bine să fie lăsat omul în pace. Cazul directorului Scobioală a fost ca un noroc pentru mine: Dovgher a pus în discuție în aceeași ședință și cererea mea de numire în învățământ, care fusese refuzată de Petrușchin. Mai marele de la Chișinău s-a pronunțat: „Dacă este specialist, are diplomă, voi nu aveți cum să o refuzați. Dacă nu se va descurca în lucru, atunci

o să aveți motiv s-o dați afară." Și așa vigilentul Petrușchin și-a călcat pe inimă și m-a numit învățătoare, dar nu la Sângerei, centrul raional, ci într-un sat din apropiere, Biliceni, sub observație strictă.

Satul Biliceni era pur moldovenesc, iar școala era cu șapte clase. Învățătorii erau în majoritate moldoveni: directorul era un evreu care terminase Facultatea de Drept de la Universitatea din Iași, șeful de studii avea Liceul „Ion Creangă” din Bălți, iar acum urma prin corespondență Facultatea de Matematică. Mai era o evreică tânără, o fată foarte cuminte, care predă matematica, și o rusoaică la limba rusă. Conducerea era înțeleaptă și colectivul era bun, așa că m-am acomodat repede. Totuși, eram cu mare grijă, eram foarte rezervată în discuții, mă feream să fac vreo greșală; dacă mă întreba cineva unde am învățat, cu mare sfială spuneam că la Iași, căutam să vorbesc cât mai puțin despre trecut.

Primul meu an de lucru la școala din Biliceni a trecut cu bine. În vacanță, am mers la părinți, unde rămăsese fiica mea care învăța în clasa a șaptea la școala rusă, deoarece nu cunoștea încă bine limba română. Școli cu predare în limba rusă erau numai în centrele raionale și orașe, căci acolo se stabileau musafirii nepoțiți, care fugeau de la baștina lor, din Rusia, de munca în colhoz și se aranjau în posturi de conducere, învățându-ne pe noi cum să construim socialismul. Erau deja mulți venetici și continuau să sosească familii întregi și, dacă vedeau că-i bine, apoi pofteau și rudele, prietenii sau vecinii lor să

Basarabia a devenit teritoriu de colonizare pentru cetățenii sovietici care nu aveau chef să lucreze

vină. Ocupau casele celor deportați sau li se construiau case noi, special pentru ei. Au venit oameni fel de fel, în general flămânzi și goi, dar s-au îmbrăcat și s-au săturat la noi, s-au boierit, că peste un an-doi nici nu-i mai

recunoșteai. De la tribuna lor de oameni de conducere au început a se uita cu mare dispreț la moldoveni, punându-i în postura de oameni inferiori. Îi auzai deseori exprimându-se cu „moldovan-baran” (moldovean-berbec) sau „moldovan-țigăan” (moldovean-țigan) și alte epitete, cu intenția de a înjosi și a jigni. Moldovenii, blânzi din fire și înfricoșați de teroarea instaurată, tăceau și răbdau. Pe fiica mea colegii de la școală, care erau ruși nou veniți, au întâmpinat-o ostil și mai ales băieții o băteau. Ea i se plângea directoarei, dar aceasta nu-i răspundea decât: „Dava! zdaci” (răspunde-le cu aceeași monedă). Așa că fata le-a răspuns tot cu pumnul și într-un final au lăsat-o în pace.

Primii nepoțiți care au venit la noi erau familii de bețivani și leneși; judecam asta după felul lor de a se comporta în viața de zi cu zi și după copiii lor, colegii pe care îi avea fata mea la școală, din care nu s-a mai ales nimic mulți au ajuns pungași și bețivani prin Chișinău.

Contabil la colhoz era o fată din sat, destul de deșteaptă. Când venea la mine, mai intram

în vorbă cu ea despre cum e în colhoz, despre felul cum își aranjaseră sătenii viața. „În principiu, îmi spunea Maria Vasilievna, n-ar fi rău, pă-mântul e al statului, fiecare lucrează și primește după munca

Ecaterina Chele și fiica ei

depusă. Dar avem prea mulți lefegii, mâncăi zadarnici, care nu fac nimic și primesc lefuri mai bune decât cei care muncesc din greu. Sunt acei lucrători ideologici, al căror lucru nu se vede, nu-l poți pipăi, nimic concret, vorbărie zadarnică ce nu ridică cu nimic nivelul de cultură al colhoznicului, cu nimic nu-l face mai sănătos moral, mai înțelept. Ba din contra, îl contaminează cu tot felul de șmecherii, îl face mai mincinos. Cum să nu fie așa dacă tot ce i se spune se bazează în primul rând pe minciună? Nu vă pot spune fapte concrete, că mă vor învinui, știți că îmi este frică... Trebuie să închizi ochii la tot și să aprobi orbește totul. Acești lucrători privilegiați, pe lângă leașa pe care o primesc, își scriu din colhoz tot felul de produse la un preț mai scăzut. Dar nu-i numai atât. Dacă fiecare colhoznic ar primi tot ce i se cuvine după ce statul își ia dijele lui de tot felul, ar fi destul de bine, dar nu se întâmplă așa. Fel de fel de șefi de la raion vin cu tot felul de indicații, de multe ori se amestecă în lucrul propriu zis, se dau drept stăpâni și-l pun pe președinte în situația de a le da de toate și fără bani. Sunt ca niște saci fără fund, oricât le-ai da, tot nu e destul. Sunt nou-veniți, nici măcar nu ne cunosc limba, dar se poartă ca și cum lor se cuvine să le dai de toate și oricât. Câte documente trebuie să fac ca să justific jaful! Hârtii, hârtii peste hârtii; cum se spune, hârtia rabdă totul. Nu am de ales, altfel zbor din lucru... Toamna cară cu mașinile din câmp struguri, mere, legume de tot felul, fără ca cineva să cântărească cât au luat. E jaf la drumul mare, și ce-i mai rămâne sârmanului rob al pământului să primească?"

Colhozul era o adevărată școală unde învățai cum să furi mai mult

La școală, șef de studii a fost numit un învățător cu Școala pedagogică la bază și care își făcea studiile prin corespondență la Facultatea de Limba Rusă. Era stofă de

fabricație nouă, eu nu prea stăteam la discuții cu el. O dată, înfumuratul șef de studii, care era mândru de postul pe care îl ocupa, îmi vine să asiste la o lecție de citire. Țin să menționez că textele din manualele de citire erau neinteresante, fără conținut, era greu să scoți din bucata citită vreo idee solidă, vreo „învățătură”. Mi-am ținut lecția ca de obicei, iar la sfârșit arogantul șef îmi spuse pe un ton disprețuitor: „Dumneata nu ai procedat corect din punct de vedere metodic, trebuia citit paragraf cu paragraf și de scos ideea din fiecare.” Eu i-am răspuns răspicat: „Să am iertare, tovarășe șef, citirea paragraf cu paragraf se face atunci când bucata de text are un conținut descriptiv, dar din bucata studiată astăzi, din toată e greu să desprinzi o idee logică!”, „Dumneata ai școala veche! mi-o tăie el. Și apoi, vorbești prea românește, noi trebuie să învățăm copiii să vorbească

moldovenește!” „Eu vorbesc limba lui Eminescu, a lui Alecsandri, a lui Creangă. Ei nu au știut că există două limbi” i-am răspuns.

Dacă în Siberia prima încercare de a-mi călca pe inimă și a mă conforma realității a fost lupta pentru existență, instinctul de conservare, căram la viziună tot ce se putea mânca, aici era mai greu. Ar fi trebuit însușite: linguşirea, făţărnicia, minciuna, contopite cu masca unui patriotism fals și iefin. Fără acestea pluteai ca o frunză pe apă și oricând te puteai scufunda. ■

Soțul și tatăl dispărut în imensitatea Siberiei, (aici la vârsta de 19 ani)

(Va urma)

Telex Telex Telex Telex Telex

GRAND PALAIS

Președintele Franței, Emile Loubet, a inaugurat cu mare pompă – s-au utilizat 12.000 becuri electrice – noua construcție. În timp, ea a căpătat cele mai diverse destinații, de la spațiu expozițional pentru opere de artă, până la hipodrom. S-au instalat aici tot felul de birouri, chiar și o cantină studențească.

Plasat pe un sol cu o puter-nică pânză freatică, Grand Palais a început să se afunde, iar structura metalică să cedeze. În 1993, în urma unui accident produs de o piesă metalică ce a cedat, palatul a fost închis.

În anul 2001 s-a deschis șantierul de restaurare. O operă deosebită, ce presupunea recondiționarea a 6.000 tone de oțel: cupola are 16.000 m² de geamuri. Presa franceză anunța redeschiderea Grand Palais pentru această lună. Publicul va păși pe oglinzi dispuse pe sol, care-i vor crea senzația că merge pe cupolă. În

aula centrală vor fi expuse opere de artă prea puțin cunoscute, se vor organiza spații de odihnă, baruri, pentru a da un cadru cât mai convivial. Se vor oferi spre admirație și două sfere, reprezentând Pământul și Cerul, creația lui Coronelli, pentru Ludovic XIV. Ele vor fi suspendate la 5 m de sol.

Operațiunile de restaurare nu se încheie aici. Până în 2007 vor fi refăcute mozaicurile, ceramica și statuile fațadei. Iar din 2008 se va trece la instalațiile tehnice din subsol, pentru ca palatul să devină un spațiu expozițional demn de secolul XXI. Singura problemă este ca statul francez să se decidă dacă va investi suma necesară: între 40 și 100 milioane euro.

Cu patru ani înainte de organizarea Expoziției universale de la Paris, din 1900, s-a lansat concursul de arhitectură pentru crearea cartierului care să găzduiască manifestarea. Locul ales se găsea între malul drept al Senei și Champs-Élysées. S-a construit un nou pod, în prelungirea perspectivei Domului Invalizilor, numit după țarul Rusiei, Alexandru III (1881-1894), s-a tăiat o stradă nouă (astăzi poartă numele fostului prim-ministru britanic Winston Churchill) și s-au ridicat două mari pavilioane: Grand Palais și Petit Palais. Un critic din epocă tuna și fulgera contra creației în stil Art Nouveau, Grand Palais, considerând-o „artă de braserie, de cabaret de noapte”.

În anul 1970, între președintele de atunci al Franței, Georges

Pompidou, și primul ministru, Jacques Chaban Delmas, s-a iscat o vie polemică. Chaban Delmas susținea nevoia „liberalizării” informației televizate. Îl sprijinea pe Michel Bassi, un cunoscut ziarist, să realizeze o emisiune de televiziune, un *talk-show*, i-am spune azi, în care să invite un reprezentant al puterii și unul al opoziției. Pentru Georges Pompidou o asemenea emisiune

ISTORIA TALK-SHOWULUI

„nu putea decât să slăbească pe membrii guvernului, opunându-le adversarii politici”.

Până la urmă, la 17 februarie 1970 se lansa emisiunea *Cu arme egale*. În septembrie 1971, în preajma „duelului” dintre Jacques Chirac și Georges Marchais, conducătorul de atunci al Partidului Comunist Francez, aflând că liderul comunist vroia să îl atace pentru lucrările de restaurare efectuate la castelul său Bity, viitorul președinte l-a amenințat că va scoate dosarul Messerschmitt. Comunistul Marchais plecase voluntar în Germania lui Hitler, să lucreze la celebrele

uzine producătoare de avioane de vânătoare.

Despre toate acestea și multe alte amănunte din culisele mandatelor a cinci președinți ai Franței, începând cu Charles de Gaulle, vorbește Michel Bassi, într-o carte apărută la Editura J.-C. Lattès.

Michel Bassi, reporter la *Le Figaro*, a creat, împreună cu Alain Duhamel, prima emisiune de dezbateri politice televizată *Cu arme egale*, a fost purtător de cuvânt al președintelui Valéry Giscard d'Estaing, a condus Radio Monte Carlo, apoi *France Soir Magazine*.

NIXON MOVIES

Mark Feeney

Cinci ani și jumătate, cât a fost președinte al Statelor

NIXON ȘI WESTERNURILE

Unite (1969-1974), Richard Nixon a vizionat la Casa Albă și la Camp David 535 de filme, din care 56 westernuri. Mark Feeney, care a publicat o carte cu titlul *Nixon și filmele*, afirmă

că președintele a văzut de trei ori *Ocolul pământului în 80 de zile*, filmul său preferat. Nixon nu adormea niciodată în timpul proiecției, nu mânca și nu vorbea.

FURNIZORI PENTRU SS

Hartmut Topf și-a petrecut o bună parte a vieții încercând să priceapă de ce firma familiei sale, Topf și fiii, a acceptat, în perioada regimului nazist, să construiască crematorii la Auschwitz, în care au fost arși milioane de deținuți.

Problemele lui Topf au ajuns în centrul atenției în luna iulie a acestui an, când la Berlin s-a deschis o expoziție consacrată colaborării acestei mici firme cu naziștii. Dacă în ultima vreme în Germania s-a vorbit mult de implicarea marilor firme, precum IG Farben, în asasinatelor în masă comise în lagărele de concentrare, despre contribuția unor firme mici nu s-a discutat.

Care au putut fi mecanismele care i-au împins pe Ernst-Wolfgang și Ludwig Topf, verii tatălui

lui Hartmut, să accepte colaborarea cu SS-ul? Nu erau fanatici naziști, nu riscau nimic dacă refuzau, nu câștigau mare lucru și erau plătiți cu mare întârziere. Să fi fost doar „provocarea” tehnică?

Firma a fost întemeiată în 1878, la Erfurt, de un străbunic, lângă dealul Ettersberg, locul unde avea să se construiască lagărul de concentrare Buchenwald. După anii 20 ai secolului trecut, în Germania s-a răspândit obiceiul incinerării. Inginerul șef al firmei, Kurt Praefer, a avut ambiția să construiască cuptoare în care flacăra să nu intre direct în contact cu coșciugul, arderea să fie fără fum și miros. Atunci când l-au interogată rușii, în 1948, Praefer n-a arătat nici un fel de remușcări. A murit în 1952, în Gulag.

Ludwig Topf s-a sinucis în 1945. Fratele său, Ernst-Wolfgang, a fugit în Germania Occidentală. Judecat de americani, a scăpat fără condamnare. Și-a reluat vechea meserie până în 1963, când a dat faliment.

Instalațiile firmei Topf și fiii din Erfurt au fost naționalizate de regimul comunist din Germania de Est și au funcționat până în 1996.

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Călătorind în viață cu Iorgu Iordan

La una dintre reuniunile internaționale ale lingviștilor, academicianul Iorgu Iordan al cărui portret ne este prezentat de discipolul său, Marius Sala (Magazin istoric, nr. 7-9/2005) – remarcă de la prezidiu că folosul cel mai mare și mai durabil al conclavurilor oamenilor de știință din întreaga lume este apropierea umană dintre participanți. „Profitul științific este mult mai modest, spunea Iorgu Iordan, chiar când rapoartele și comunicările sunt foarte valoroase. Știința, oricare, se învață mai bine din cărți și studii de specialitate, acasă, în condiții normale de lucru.”

Continuăm, așadar, periplul prin lumea lingviștilor, însoțindu-l pe Iorgu Iordan în călătoriile de studii, unde el și învățăcelul pe atunci Marius Sala au cunoscut mulți viitori prieteni.

DIN NOU ÎN OLANDA, APOI LA MADRID

MARIUS SALA

La doi ani după „experiența Amsterdam“, în 1965, am ajuns din nou cu Iorgu Iordan în Olanda. De această dată am fost la Nijmegen, la al doilea Congres de Hispanistică. Publicasem deja o serie de articole despre iudeospaniola din București (primul, în 1959). Am primit o invitație la congres de la Harri Meier, profesor de lingvistică romanică la Bonn, unul dintre organizatorii congresului. I-am arătat scrisoarea Moșului, care mi-a spus că va merge și el (după câteva zile, m-a chemat să-mi spună că s-a aprobat la Academie propunerea de a merge amândoi). Bucuria mea, pe care nu m-am străduit s-o ascund, mi-a fost secerată când mi-a spus că va trebui să prezint comunicarea în spaniolă. „Bine“, i-am zis, „dar eu nu știu să vorbesc spaniola“. „Dacă nu poți, o să rămâi mata acasă“, mi-a răspuns sec.

Comunicare învățată pe de rost

Trebuie să precizez că eu făcusem anchete la sefarzii din București, dar cu întrebări puse în română. Știam câteva bune zeci de cuvinte spaniole. Disperat, m-am gândit să pregătesc textul în română (i-am dat să-l citească și i-a dat drumul) și, după aceea, l-am rugat pe colegul și prietenul meu de atunci, D. Copceag, să-l traducă. L-am înregistrat la magnetofon și, timp de mai bine de o lună, în casa mea îmi auzeam, când nu dormeam, vocea gravă, puțin afectată. Chiar când citeam sau scriam altceva, magnetofonul tot mergea. Am ajuns, înainte de a pleca, să știu textul pe de rost (Iordan s-a mulțumit să-i confirm existența textului spaniol). Eu, repet, nu vorbeam spaniola; luasem doar patru ore de spaniolă, în care ajunsesem să învăț că, în această limbă, sunt două verbe pentru „a fi“: *ser*, când e vorba de o stare permanentă, și *estar*, pentru o stare trecătoare, iar pentru ilustrarea acestei distincții învățasem o poezie a lui Ruben Dario.

Îmi amintesc că, la cocteilul de deschidere, am mers cu Iordan, dar eram înfricoșat că nu voi putea să mă descurc în pauzele congresului (înțelegeam textele doar dacă erau citite „ome-nește“, adică nu prea repede). Prima întâlnire am avut-o cu W. Krauss, prieten de-al lui Iordan, profesor la Leipzig. Când m-am prezentat, am știut să-i spun ca un papagal *yo*

Mama și cei trei băieți: Marius (în dreapta),
Corneliu, și Dan

trabajo bajo la dirección del profesor Iorgu Iordan en el Instituto de Lingüística de Bucarest (lucrez sub conducerea profesorului Iorgu Iordan la Institutul de Lingvistică din București). Restul discuției au fost râuri de *si* (da) sau de *no* (nu), însoțite de o mimică de care nu-mi face plăcere să-mi amintesc, până când am trecut, ca din întâmplare, la franceză și, spre bucuria mea, Krauss a continuat în franceză. Pe coridoare vorbeam franțuzește cu o serie de colegi cărora le fusesem prezentat de Iordan. El mă declara *mi alumno* (elevul meu).

A venit ziua cea mare, în care eu trebuia să-mi prezint „opera“ într-o ședință de secție. Era o sală de seminar de forma unui mic amfiteatru, în care nu încăpeau mai mult de 30 de persoane. Sala plină, nu pentru că vorbea Sala, ci pentru că, la fel ca și la alte congrese ale Asociației Internaționale a Hispaniștilor, erau puțini cei care făceau lingvistică și veneau toți, la toate comunicările. Iordan, la cei 77 de ani ai săi, stătea, destul de înghesuit, în primul rând.

Am „recitat“ comunicarea, pe care o știam pe de rost, astfel că îmi permiteam uneori să nici nu privesc textul. Dădeam impresia că ceea ce spun sunt unele completări. După 15 minute, am zis *gracias por su atención*, și aceasta o formulă învățată *par coeur*. Lumea care mi se adresase în franțuzește se întreba de ce nu vorbisem spaniola, pretextând că nu știu limba.

Surpriza a continuat când am răspuns, în spaniolă, la întrebările puse de patru persoane. A fost o experiență unică: cunoscând textul pe de rost, luam fragmente din diverse fraze și le combinam, astfel că au rezultat texte inteligibile (nu mă îndoiesc că erau cu greșeli!).

Moșu' e în admirație

Ultimul care a vorbit a fost Iordan. S-a ridicat cu greu și-l vedeam tulburat. A început prin a spune că e de acord cu conținutul lucrării elevului său; a mai spus și alte lucruri bune despre anchetele făcute de mine la sefarii din București, pe care i-am „descoperit”. După ce a terminat cu prezentarea, cam elogioasă, a făcut o mică pauză. S-a luminat și mai mult la față, s-a îndreptat de spate și, după un tușit tipic, s-a întors cu spatele la mine (eu eram la catedră) și a zis, răsând, dar și aproape scandalizat, ceva de felul: „Dv. știți că omul ăsta nu vorbește spaniola și a venit aici și v-a răspuns în spaniolă?” Colegii au râs și l-au asigurat că știau că nu știu spaniola.

Este singura dată când mi-a zis, după ședință, un *bravo dom'le*, cu gura până la urechi. I-am povestit cum am ajuns să învăț textul pe de rost. Țin minte că era ultima comunicare din acea zi (pe la 6 seara) și am început să vorbesc o *francoespañol*. Am recomandat ulterior și altora metoda de a învăța texte întregi pe dinafară (dar e important să știi unde vei folosi limba învățată astfel; cu spaniola din comunicarea mea muream de foame într-un restaurant!). Mulți dintre cei prezenți acolo (unii mi-au devenit prieteni) și-au amintit peste ani de „tânărul” hispanist român (aveam 33 de ani).

Fac acum o mică paranteză. La aproape trei decenii de la întâmplare, în 1991, regretatul meu prieten Kosta Kazazis, profesor la Chicago, bun cunoscător al limbii române, m-a întrebat, pe când mă aducea în oraș de la aeroportul O'Hara, cum am ajuns să mă ocup de iudeospaniolă. I-am povestit despre începuturi și n-am uitat să-i relatez întâmplarea de la congresul de la Nijmegen. A ridicat mâinile de pe volan, deși avea 110 km la oră. A tras pe dreapta și mi-a cerut ca, a doua zi, după prezentarea sa de rigoare, să povestesc ce îi spusese lui. Nu mi-a spus de ce. Am urmat întocmai regia stabilită de el. Lumea s-a amuzat, dar s-a amuzat și mai tare când a aflat că însuși Kazazis, când a venit prima dată în România, la cursurile de vară de la Sinaia, știa pe de rost doar... *O scrisoare pierdută* a lui I.L. Caragiale. A făcut imprudența să se adreseze pe stradă unei doamne în vârstă ca în piesa lui Caragiale. Urmarea a fost o consternare totală.

O corrida nu se ratează

Printre lingviștii prezenți la Nijmegen era unul mai tânăr decât mine, H. López Morales, care avea 29 de ani! Cubanez de fel, dintr-o familie cu tradiție, s-a stabilit cu familia în S.U.A., unde a devenit profesor la Austin, în Texas (ulterior a fost profesor la Houston și la San Juan de Puerto Rico). Mic de stat, plinuț, ca mulți meridionali, era considerat de toți o mare speranță. Era foarte prețios când vorbea și își mișca și buzele în mod corespunzător. Era o plăcere să-l vezi cum ridică și ține paharul de vin și cum bea cu discreție.

A fost surprins că, spre deosebire de alți colegi, nu am fost inhibat să vorbesc cu el, ba chiar că zăbovesc mai mult decât cu alții (era aproape de același leat cu mine). Într-o zi m-a întrebat dacă nu mi-e frică să mă văd cu el, pentru că el era fugit din Cuba, cu familia (cubanezii le spuneau celor de felul lui *gusano*, „contrarevoluționar”, de fapt „vierme”).

I-am spus că, în română, nu există termenul *gusano*. A râs și m-a bătut frățește pe umăr (o să revin la acest personaj fermecător). Mai mult: l-am dus pe Humberto (toți îi spun așa, fiindcă unul este Humberto), la Moșu Iordan, care era încântat că a mai cunoscut pe cineva. Când am rămas singur cu Iordan, i-am relatat amuzat povestea cu *gusano*. A tușit și mi-a zis cam așa: „Și ce dacă? Nu-i bun în meserie?” Cu Humberto am rămas bun prieten până astăzi. Stabilit la Madrid, unde este secretar al academiilor de limbă spaniolă, știe tot ce se-ntâmplă în hispanistică, ba chiar ceva mai mult. Se supără dacă nu-l „cercetez” (cum spunea mama mea în Ardeal) în vizitele mele madrilene. Îi face plăcere să-și amintească de tinerețile noastre. Așa am intrat, datorită lui Iorgu Iordan, în lumea mare a hispaniștilor.

Granada, fotografie cu colegi lingviști

La câteva zile după congresul de la Nijmegen, am participat la al XI-lea Congres de Lingvistică și Filologie Romanică de la Madrid. Din delegația română, mai numeroasă decât la congresele precedente (Florența, Lisabona, Strasbourg), au făcut parte Al. Rosetti, B. Cazacu, I. Coteanu, D. Macrea, Iorgu Iordan și cu mine, noi doi venind de la Nijmegen. Moșu era mai mult decât încântat să revadă țara care-l fascina; îmi povestea că a mai fost la o coridă și era impresionat de punctualitatea cu care începea spectacolul, care nu-l impresiona prea mult în sine. „Trenurile pot întârzia, dar corrida ba”, îmi spunea el. Făcea comentarii cu privire la prețul biletelor, mai mare dacă erau locuri la umbră (calcula că prețul unui bilet la umbră și bine plasat, așa cum ne plasase Quilis, secretarul congresului, era cel al unei perechi de pantofi; nu știu de ce, când vorbea și despre trecut, etalonul diverselor prețuri erau mereu pantofi și stofa englezească pentru un costum!).

Stăteam la un hotel din Gran Vía, una dintre străzile centrale ale Madridului, oraș pe care-l admira fără limite. Atunci m-a învățat de ce cele mai impunătoare clădiri erau (ca și astăzi, până și la noi în țară) cele ale băncilor. Calcula cât câștigau băncile, de parcă ar fi lucrat acolo. Am fost și la un film cu James Bond 007, atunci lansat, pe care l-am propus eu. Am mers seara la 11, oră normală pentru madrileni, mai ales vara. Moșu își făcuse siesta de fiecare zi și, după ce am cinat, am ajuns într-una dintre sălile de cinema de pe Gran Vía. Ne-am instalat la balcon și nu a trecut mult timp până când l-am văzut că picotea, apoi chiar a adormit. Când s-a trezit, după vreo zece minute, primul comentariu a fost: „Văd că ăștia sunt cam rasiști, fiindcă oamenii răi sunt numai din rasa galbenă.” Mi-a fost teamă că va vrea să iasă din sală. În absența unei replici din partea mea (eram captivat de Sean Connery), a adormit din nou și s-a trezit spre sfârșitul filmului, când mi-a declarat că nu l-a pasionat filmul. L-am crezut, mai ales că a adăugat: „Văd că pe mata te-a pasionat.”

Mărea bucurie a lui Coteanu

La congres am întâlnit o serie de romaniști pe care îi cunoscusem la București în 1959, cu

Alonso Zamora Vicente, secretar perpetuu
al Academiei Spaniole

ocazia colocviului de romanistică. Am cunoscut personal la acest congres, în condiții ciudate, pe A. Zamora Vicente, multă vreme după aceea secretarul perpetuu al Academiei Spaniole și autorul celui mai bun manual de dialectologie spaniolă. Am făcut această afirmație și într-o recenzie publicată la noi. Într-o pauză a congresului, fiind la intrarea într-o aulă, am simțit că mă trage cineva după ușa și îmi spune: „Sunt Zamora Vicente. Nu vin la ăștia la congres (el fusese exilat în Argentina și revenise acasă, deși mai trăia Franco). Am venit să te cunosc.” A dispărut ca într-un nor, așa de repede, încât nici n-am reținut cum arată. După ani ne-am revăzut și am stabilit o statornică amicitie până azi (am și colaborat la un volum omagial în cinstea sa). Gestul lui Zamora Vicente l-a impresionat pe Iordan, care mi-a vorbit cu căldură (chiar aprins) despre lingviștii spanioli care s-au exilat la instalarea lui Franco (T. Navarro Tomás, Amado Alonso, J. Corominas).

Întoarcerea la București a fost cu peripeții. Fiind la sfârșitul verii, abia am găsit, cu ajutorul lui Quilis, locuri la avion, mai ales că I. Coteanu, atunci director adjunct al institutului, ajunsese la Madrid prin Barcelona și nu avusese timp să-și rezolve rezervările pentru întors. Nu putuse să treacă prin Paris, ca ceilalți români ce veniseră de la București, fiindcă fusese expulzat din Franța, din motive politice, în anii '50. Iordan și cu mine aveam rezervări prin Paris. Moșu l-a sugerat lui Coteanu să încerce să se întoarcă la fel ca noi doi, prin Paris, cu riscul să nu i se permită o escală de o zi, fără viza franceză. După o călătorie ne bună, cu compania *Aerolineas argentinas* (avionul a zburat multă

vreme printre nori, la o altitudine mai joasă decât de obicei), am ajuns la prânz la Paris.

Iordan a cerut să-l vadă pe șeful agenției TAROM de la Orly, un celebru fost jucător de rugby. I-a explicat situația lui Coteanu, care stătea „în afara Franței”, împreună cu mine, fiindcă el nu putea intra pe teritoriul francez. Nu știu ce a făcut, „omul nostru” de la TAROM, dar a venit după un sfert de oră cu o viză pentru 24 de ore. Ce a urmat a fost unic: nu l-am văzut niciodată pe Coteanu atât de expansiv, chiar emoționat. Ne-am instalat la același hotel, n-am mai mâncat, Moșu s-a apucat să-și facă „siesta”, iar Coteanu ardea de nerăbdare să bea o cafea la bistroul cel mai apropiat. Am stat cu el și l-am văzut, pentru prima dată, povestind (nu tot!) despre cum era Parisul în urmă cu vreo 20 de ani.

Am umblat aproape două ore pe străzi; am înțeles atunci că a fost îndrăgostit de Paris. M-am bucurat că această experiență s-a petre-

cut de ziua mea, la 8 septembrie. I-am invitat pe cei doi la un „dineu” la hotel, mai exact în camera de la hotel: în jurul unei mese modeste de hotel, deasupra căreia atârna, parcă spânzurat, un bec care dădea o lumină suficientă ca să vedem că mâncăm un pui la totisior, cumpărat de mine din colțul străzii, și pe care – nu se putea altfel – l-am „acompaniat” cu un vin roșu de Bordeaux. N-a rămas nimic din el. Bine dispuși, am ieșit la plimbarea tradițională în trei. La întoarcerea la hotel, Coteanu a zis că vrea să meargă în Cartierul Latin. A doua zi dimineața era nedormit. Mi-a spus că s-a întors la hotel la ora 3 dimineața, pe jos. Se vedea de la o poștă că ar mai fi dormit doar 2-3 ore pe noapte, dacă ar mai fi putut rămâne câteva nopți la Paris. A putut ieși fără probleme din Franța, pe care a iubit-o atât de mult. ■

(Va urma)

China nu-și uită niciodată prietenii

Această propoziție, concisă și emoționantă, a fost rostită de mai multe ori în cadrul unei reuniuni desfășurate la București în această vară.

„La fel de prietene cu noi toți, la fel de importante în ochii noștri prin vechea lor civilizație, prin istoria lor și mai ales prin înaltele funcțiuni care le-au fost la amândouă încredințate în organizarea vieții internaționale actuale... China și Japonia sunt prin funcția lor de membre ale Consiliului [Societății Națiunilor] judecătorii noștri în diferențele care s-ar putea ivi în viitor între noi.” De la tribuna Adunării extraordinare a Societății Națiunilor de la Geneva, din martie 1932, convocată la sesizarea Chinei, victimă de șase luni a agresiunii Japoniei, Nicolae Titulescu pune în evidență prin aceste cuvinte să punteze poziția țării sale, condiționată geografic, față de acest conflict. „Vocea justiției s-a făcut auzită prin glasul României”, a replicat atunci diplomatul

Yen, primul delegat al Chinei la acea Adunare. 14 ani avea să lupte națiunea chineză împotriva militarismului nipon. Din septembrie 1931 până în septembrie 1945. Cu jertfe enorme, al căror număr este încă în discuție, cum ați putut citi în numărul din august al revistei.

Luni 29 august 2005 Ambasada Republicii Populare Chineze în România a găzduit un simpozion comemorativ consacrat aniversării a 60 de ani de la victoria în războiul de rezistență a poporului chinez împotriva agresiunii japoneze, manifestare la care i-au stat alături Asociația Română de Prietenie cu R.P. Chineză, Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale din România și revista *Magazin istoric*. „Oamenii ar trebui să nu uite asemenea catastrofe, iar statele vinovate de declanșarea aceluia război să aibă curajul să privească adevărul în ochi, pentru ca atrocitățile de acest fel să nu se mai întâmple”, a spus în alo-

cuțiunea de deschidere a reuniunii Excelența Sa domnul ambasador al Chinei la București, Xu Jian, care a exprimat deopotrivă recunoștința poporului său statelor pe care China a putut conta atunci. În cadrul simpozionului doamna Anna Eva Budura, sinolog de prestigiu, a prezentat contextul internațional în care s-a desfășurat îndelungul război chino-nipon și eroica odisee a soldatului chinez, pe baza ultimelor date ale istoriografiei de la Beijing. Domnișoara Tania Iancu, fiica medicului David Iancu, cel care alături de un alt coleg, Bucur Clejan, a lucrat șase ani în centrul Chinei, în anii războiului, îngrijind răniții, a relatat despre atașamentul tatălui ei față de oamenii cărora le-a fost tălmăduitor. Domnul Florea Dumitrescu, fost ambasador al României la Beijing, a vorbit despre masacrele practicate de japonezi asupra populației civile. ■

Florentina DOLGHIN

FESTIVALUL PLAGIATULUI

În 13 mai 2003, la Facultatea de Litere din Cluj, a fost organizat un „simpozion tematic“, în cadrul căruia „masteranzii a două secții [...] și-au delectat asistența [...], marți de dimineața până seara, aseasonat cu cântece de epocă «cinstind cum se cuvine, în spiritul entuziasmului revoluționar, chiar și evenimentele mai mici din trecutul glorios al patriei» noastre“.

Cu această informație, semnată Șt.B., în *Caietele Echinox*, vol. 7 (Editura Dacia, Cluj, apărute sub egida Centrului de Cercetări asupra Imaginarului din cadrul Universității „Babeș-Bolyai“) se deschide un „grupaj «aniversar»“ consacrat Festivalului Mondial al Tineretului, de la București, din august 1953.

Strădaniile tinerilor învățăcei sunt încurajate, firesc, de prezentatorul grupajului, care și precizează că publicarea comunicărilor respective reprezintă, pentru mulți dintre semnatari, „un debut absolut sau chiar șansa unică de a prinde coloanele vreunei publicații culturale“. Cititorul „clement și darnic în concesiile“ este atenționat că „trebuie să țină seama și de aceste aspecte“.

Cu acest îndemn am încercat să citim și noi grupajul respectiv. Am fost atrași îndeosebi de comunicarea care îl deschide și care, suntem avertizați, conține „fragmente de stenograme prevalat [sic!] de Ioana Goșman [semnatarea articolului – n.n.] din arhivele Comitetului Central“. Stenogramele „transcrise de către Ioana Goșman mai precizează entuziasmul Șt.B. conțin o propoziție senzațională [...] sub egida căreia așezăm întregul nostru grupaj, regretând că puterile noastre puține sau inabilitatea noastră arhivistică ne-au împiedicat să scoatem la iveală și alte «perle» similare“.

Curioși să admirăm „perlele“ scormonitoare de arhive, firesc, am purces la lectură. La pomul laudat am ajuns, de data aceasta, cu sacul... burdușit: ceea ce Ioana Goșman semnează în respectivul volum 7 al *Caietelor Echinox* a fost publicat cu câțiva ani înainte în revista noastră, *Magazin istoric*, nr. 12 (369), decembrie 1997, pp. 10-12. Același text, sub semnătura redactorului nostru Ioan Lăcustă, care a descoperit și transcris selectiv documentul respectiv, o stenogramă a discuțiilor

din cadrul Biroului Culturii de pe lângă Consiliul de Miniștri, din 23 martie 1953.

Preluând în totalitate textul din *Magazin istoric* Ioana Goșman uită să-și ascundă măcar urmele furtului, afirmând răspicat: „În continuarea stenogramelor din acest Birou, prezentate în nr. 8 (despre sport) și nr. 9 (despre presă și artă), iată, oferim...“. Era, de fapt, trimiterea făcută de colegul nostru la două numere ale revistei, cele din august și septembrie, unde a publicat și alte fragmente din aceleași stenograme, aflate *nu* în „arhivele Comitetului Central“, cum crede Șt.B, ci în cu totul alte fonduri.

Dar autoarea „prevalării“ nici nu înțelege textul atât de inabil însușit. Atribuire lui Emil Bodnăraș cuvinte rostite de Miron Constantinescu și acestuia afirmații ale celui dintâi. Neștiind care sunt comentariile celui care a făcut selecția, Ioana Goșman jonglează cu semnele citării după cum are chef și fantezie, făcând-o pe Ghizela Wass, de exemplu, să rostească în 1953 sintagme scrise... de domnul Ioan Lăcustă în 1997! Și multe alte asemenea năstrușnicii, trădând, într-adevăr, „inabilitatea arhivistică“ a respectivei scormonitoare de fonduri... nevăzute vreodată.

Și pentru ca ridicolul să devină grotesc, Șt.B. are o lungă tiradă la adresa arhivelor sigilate cu numărate lacăte, unde tinerii cercetători pătrund atât de greu, motiv să laude, încă o dată, „osărdia“ tinerei Goșman. Nu este decât un alt episod dintr-o serie a cărei culme de neegalat, sperăm a atins-o revista *Historia*, care a „copiat“ și reproduș opt articole din *Magazin istoric*, servindu-le cititorilor drept noutăți de ultimă oră (*Magazin istoric*, nr. 11/2003).

În final, le adresăm academica urare: „Vivat! Crescat! Floreat!“ ■

UN AVIATOR CENTENAR

MIHAIL PAVLOVSKI

Comandor (r) aviator CONSTANTIN IORDACHE

Mihail Pavlovski s-a născut la 7 octombrie 1905, la Cetatea Albă. După absolvirea liceului din localitatea Comrat, județul Tighina, în 1925, s-a înscris la Școala de Ofițeri de Aviație pe care a promovat-o la 1 iulie 1927 cu gradul de sublocotenent.

Peste un an, sublocotenentul aviator Mihail Pavlovski a fost brevetat pilot în cadrul Școlii de pilotaj de la Tecuci pentru ca, în 1929, să urmeze și cursurile Școlii de vânătoare de la Buzău. Revenit la Tecuci, a urmat și Școala de instructori de zbor.

Reținut ca instructor de zbor în cadrul Școlii militare de pilotaj de la Tecuci, la cerere,

a fost mutat la 1 aprilie 1936 la Flotila de Luptă de la Pipera. În acest răstimp, între anii 1933 și 1934, Pavlovski a frecventat și Institutul militar de educație fizică, pe care l-a promovat cu mențiunea „Magna cum laude”.

Ajuns la Flotila de Luptă de la Pipera, în același an a fost trimis în Anglia, unde a urmat și promovat cursurile Școlii de zbor fără vizibilitate.

litate.

La revenirea în țară a fost detașat la Compania aeriană LARES, zburând pe liniile aeriene interne și externe ale acesteia.

Agresiunea Germaniei asupra Poloniei, de la 1 septembrie 1939, l-a găsit pe Mihail Pavlovski comandant de echipaj al unui avion de pasageri pe aerodromul de la Luov (azi Lvov în Ucraina). După încetarea bombardamentului german asupra aeroportului, Pavlovski a reușit să decoleze de pe pista plină de gropile făcute de bombe, salvând avionul și echipajul.

Din anul 1939, Mihail Pavlovski a revenit în aviația militară, succesiv încredințându-i-se comanda unei escadrile de bombardament, comanda Școlii de bimotore și comanda Grupului Aero-Transport Militar.

În această ultimă calitate, a coordonat și a executat personal numeroase misiuni de transport materiale de aviație, muniție, combustibil și personal navigant și tehnic pe front și dinspre front, atât în Est, cât și în Vest, în multe situații contribuind la evacuarea

de răniți, precum și a personalului și trupe de pe aerodromurile din zonele atacate de către trupele sovietice în ofensivă.

În aceste misiuni, avioanele de transport au fost ținte facile atât pentru aviația de vânătoare inamică, cât și pentru artileria antiaeriană, adesea revenind la aerodrom cu numeroase lovituri de proiectile și de schije.

În amintirile sale, consemnate în anul 2001 într-o carte intitulată *O pasiune de o viață*, Mihail Pavlovski menționa:

„La 7 decembrie 1942, pe un ger de minus 25° Celsius, zburând spre Stalingrad, aproape de verticala orașului ajunsesem la 3.000 metri înălțime când, deodată, echipajul a tresărit la sunetul sirenei de alarmă de la bordul avionului, un Junkers-52, acționată de mitraliorul din spatele fuzelajului care anunța pericolul. Nici o fracțiune de secundă n-a trecut până ce o ploaie de proiectile de toate ca-

librele a ciuruit tot avionul, iar pe lângă noi au trecut fulgerător trei avioane de tip american, dar cu steaua roșie pe fuzelaj. Americanii se hotărâseră deci să-i ajute pe ruși! Am redus manetele motoarelor și într-o spirală dezordonată, simulând căderea liberă a avionului fără control, dar cu ochii mari la vitezometru, timp în care avionul a mai fost atacat de câteva ori. Inamicul, satisfăcut de prada bănuțată sigură, a renunțat la atac. După aterizarea avionului la Pitomnic, m-am îngrozit, prin ce atac au trecut (și au scăpat) echipajul și avionul nostru. Am făcut în grabă turul avionului pentru a analiza avariile. Elicea de la motorul drept a fost perforată, păstrând o amintire cât o palmă. Un cilindru și țeava de eșapament au fost găurite. Țeava mitralierei a fost atinsă și îndoită de un proiectil, devenind piesă de muzeu în mâna viteazului mitralior de bord Rădoi.

Profundorul a fost perforat și toată suprafața avionului făcută ciur de zeci de proiectile. Recunosc că echipajul, format din cinci membri, a avut mare noroc și am scăpat deci, ca prin minune, neatinși.

În august 1944, aflat pe aeroportul de la Băneasa, Mihail Pavlovski a participat la luptele duse împotriva trupelor germane care voiau să ocupe aeroportul.

După terminarea războiului, între anii 1946 și 1949, cu gradul de căpitan-comandor aviator, Mihail Pavlovski a fost directorul Aerobazei Băneasa și pilot șef al Aviației Civile.

În anul 1949, după ce timp de patru ani a condus liniile aeriene civile, cu toate greutățile din acel timp ce implica buna funcționare a acestora, în loc de aprecierile ce pe drept îi reveneau, autoritățile comuniste, la ordinul consilierilor sovietici, și-au adus aminte că Pavlovski este basarabean și că pe frontul de Est le-a pricinuit rușilor destule „surprize”. La 13 septembrie 1949 l-au arestat și, fără a fi judecat, a executat o detenție de cinci ani, mai întâi la închisoarea de la Jilava, apoi la Canal.

În anul 1954, la ieșirea din detenție, în foaia de eliberare i se

menționa: „Arestat pentru trecerea ilegală a frontierei”. O situație ilară, dacă n-ar fi tragică pentru că, în realitate, Pavlovski a fost arestat în propria locuință.

După 1954, pentru a-și asigura existența, la fel ca în cazul multor militari și aviatori, cu greu a reușit să se angajeze în cadrul unei cooperative de cartonaje, prestând munci sub demnitatea și pregătirea sa.

Abia după evenimentele din decembrie 1989, din România, recunoscându-i-se meritele, la 7 august 1992, Mihail Pavlovski a fost înaintat la gradul de general de flotilă aeriană în retragere. ■

SUFLETUL CAPITALEI

Bucureștii vor avea, ca și alte capitale europene, un muzeu național în aer liber: centrul istoric al orașului, inima lui, care, alături de muzeele clasice, va reconstitui viața cotidiană artistică și comercială din perioada interbelică. Cel puțin așa ne promite Primăria.

Pentru nostalgici sună ca o provocare. La viașare, înainte de toate: va reînvia, astfel, pe harta geografică a orașului, un spațiu-timp redând atmosfera pitorească – demult dispărută sub zidurile coșcovițe, fațadele cojite, tencuielile căzute, clădirile dărăpănate, pavajul nerefăcut – a micului comerț de artă și a cafenelelor de altădată, iar pe cea afectivă, un loc cu un parfum special, unde, copii fiind, ne însoțeam adesea bunicii la târgurile mărunte. Curtea Veche, Hanul cu Tei, Covaci, Lipsani, Șelari, Smârdan, Stavropoleos, Șepcari, Gabroveni, Blănari, Eugeniu Carada, Strada Franceză sunt toponime care au păstrat pentru multe generații de locuitori ai Capitalei ceva din aerul romantic al bucureșteanului de la sfârșitul veacului XIX.

De mai multă vreme, Banca Națională a României a inițiat o serie de reuniuni și discuții pe această temă (*Magazin istoric*, nr. 5/2005). I s-au alăturat o serie de asociații și fundații. Într-o conferință de presă desfășurată la 29 iunie 2005, la Amsterdam Grand Café, din strada Covaci, urmată de un seminar, Administrația Generală a Municipiului București, prin Centrul de Planificare Urbană și Metropolitană București,

în parteneriat cu Fundația Pro Patrimonio și Ordinul Arhitecților din România, și-au anunțat intenția de a revitaliza acest spațiu. 57 de străzi, pe o suprafață de 54 de hectare, 97 de clădiri monument istoric (la a căror refacere va participa și Ministerul Culturii și Cultelor) și 127 de imobile ambientale, cu conotație istorică, vor contura, revenite la viață, un trecut agreabil, total necunoscut tinerilor.

S-au dezbătut acolo, de către reprezentanți ai societății civile, ai unor instituții publice, specialiști în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului, strategia de urmat, planul de acțiuni și soluțiile identificate. „Primăria, a spus primarul general al Capitalei, domnul Adrian Videanu, are acum resursele necesare și nu ne putem permite să așteptăm prea mult. Banca Națională este alături de noi, fiind interesată, la rândul ei, de refacerea fostului centru financiar-bancar al Bucureștilor.”

O expoziție de fotografii vechi ale fostului centru al orașului, de documente vizuale, hărți, desene, gravuri, deschisă la Galeria ArtTei, familiarizează deja publicul cu un viitor în curând palpabil. În fond, există o Vienă veche, un Paris de altădată, o Pragă veche, într-un cuvânt, așa-numitul oraș vechi, cel arătat cu mândrie turiștilor străini. De ce Bucureștii nu și-ar etala o imagine cândva emblematică? ■

Florentina DOLGHIN

La șase luni după ce Ion Antonescu declarase război Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii, doar pentru a-și dovedi loialitatea față de Hitler, una dintre cele mai importante reviste americane publica o hartă pe care România era încă reprezentată în hotarele ei de dinainte de iulie 1940. Oricâte eforturi va fi depus Brutus Coste, acest lucru nu ar fi fost posibil fără acordul tacit al autorităților americane.

Putem publica, datorită doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor, și cu sprijinul colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU, un document mic prin dimensiuni, dar plin de semnificații, aflat în păstrare la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, de la Stanford University.

PENTRU AMERICANI, ROMÂNIA MARE ÎN 1942

Nr. 2.662

Lisabona, 11 Decembrie 1942
Legățiunea Regală a României
în Portugalia

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă înainta aci alăturat un raport al domnului secretar de Legățiune Brutus Coste, intitulat *Basarabia și Transilvania*, înglobate în teritoriul României într-o hartă publicată în iunie a.c. de revista americană *Fortune*.

Victor G. Cădere

Domniei Sale

Domnului Mihai Antonescu

Vice-președinte al Consiliului de Miniștri,
Ministru al Afacerilor Străine

București

Lichidarea afacerilor fostei Legățiuni a României în Statele Unite

Nr. 30 vol.

Basarabia și Transilvania înglobate în teritoriul României într-o hartă publicată în iunie a.c. de revista americană *Fortune*

Lisabona, la 20 noiembrie 1942

Domnule Ministru,

Revista lunară americană *Fortune*, scoasă de Societatea „Time inc.” (proprietatea d-lui Henry Luce), care editează și cunoscutele reviste săptămânale *Time* și *Life*, a publicat, ca anexă a caietului său pe luna iunie 1942 aci alăturată hartă a lumii atlantice.

Pe această hartă, întocmită de cunoscutul cartograf Richard Edes Harrison, *Basarabia* și *Bucovina de Nord* sunt încorporate în teritoriul

României, în timp ce Ucraina și restul Rusiei aflate sub ocupație apar în culoarea rezervată teritoriilor ocupate. *Transilvania de Nord* apare și ea în cadrul României (conturul țărilor fiind trasat cu liniuțe), indicându-se printr-o linie punctată linia demarcațională dictată la Viena. Cadrilaterul este tratat în același fel.

Îmi permit a raporta că modul în care Basarabia și Transilvania sunt reprezentate pe această hartă este, măcar în parte, rezultatul stăruințelor pe care le-am depus, împreună cu foștii mei colaboratori de la Washington, pe lângă institutele cartografice, ziarele și revistele politice americane. Am demonstrat Societății Geografice Americane, care furnizează hărți pentru numeroase publicațiuni, firmelor editoare de hărți, precum și ziarelor și revistelor politice mai importante că Basarabia și Bucovina de Nord fuseseră numai evacuate în iulie 1940, suveranitatea României asupra lor fiind neîntreruptă din punctul de vedere al dreptului internațional, și că statutul Transilvaniei de Nord este acela al unui ținut aflat sub ocupațiune străină determinată de o sentință arbitrară impusă României sub amenințarea forței și pe care ea a declarat-o caducă.

Faptul că *Fortune*, revista marelui industrie și în general a claselor diriguitoare americane, s-a arătat sensibilă la argumentele care i-au fost înfățișate și nu le-a nesocotit nici măcar după declarațiunea de război împotriva Statelor Unite din 12 decembrie 1941 mi se pare un fenomen îmbucurător pentru noi.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Brutus Coste ■

UN CONDOTIER AL SECOLULUI XX

Înceiam primul episod al prezentării vieții lui Junio Valerio Borghese, din numărul trecut, cu ideea că italienii au învățat din primele experiențe ale acțiunilor de comando subacvatic. Într-adevăr, următoarea acțiune întreprinsă contra bazei engleze din Gibraltar s-a soldat cu un succes. În dimineața zilei de 20 septembrie 1941 trei nave au sărit în aer (două tancuri petroliere și o navă de transport). Borghese a fost primit în audiență de regele Victor Emmanuel III și decorat.

Tot un succes poate fi considerată și operațiunea întreprinsă de italieni, în decembrie 1941, împotriva portului Alexandria, din Egipt. Ultimele două nave de război pe care le mai aveau britanicii în Mediterana au fost scoase din luptă: Valiant și Queen Elizabeth. Contramarșalul britanic G.H. Creswell, care răspundea de apărarea portului, a fost schimbat din post, deși fusese coleg cu amiralul Andrew Cunningham, comandantul flotei britanice din Mediterana, la Academia Navală de la Dartmouth. Gurile rele susțineau că doar acestui

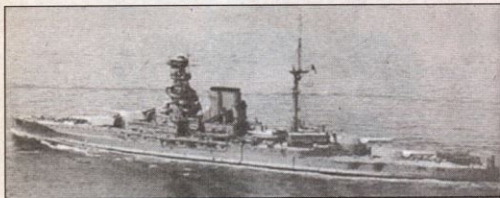
amănunt îi datorase și numirea.

Atac contra New Yorkului

Succesul a fost totuși umbrat de pierderea tuturor celor șase oameni angrenați în operațiune. Cele trei echipaje au fost capturate de britanici fie din cauza unor defecțiuni la costumul de scufundare sau la aparatele de respirat (care i-au împiedicat pe membrii a două echipaje să poată înota până la punctul de întâlnire, de unde trebuia să fie recuperați), fie unei întâmplări

stupide. Al treilea echipaj a reușit să înnoate până la țarm, după ce plasase încărcătura explozivă. S-au dat drept marinari francezi și au încercat să ajungă la locul de unde urma să-i recupereze submarinul Zaffiro. Dar au constatat că primiseră, la plecarea în misiune, lire engleze. Iar în Egipt circulau lire egiptene. Au fost obligați să schimbe banii și au atras atenția poliției egiptene. Au fost urmăriți și capturați la doar 15 km de coastă. Submarinul italian i-a așteptat două zile, în zadar.

Semnificative pentru impactul operațiunii desfășurate de italieni în portul

manii au preferat să utilizeze toate resursele de care dispuneau pentru a scufunda cât mai multe nave comerciale care aduceau mărfuri și arme din S.U.A. către Marea Britanie.

Atunci, Borghese a reușit să îl convingă pe contraamiralul

Alexandria sunt cuvintele unui marinar britanic, de pe vasul Queen Elizabeth: „Noi toți ne obișnuisem să considerăm că marina italiană era inefficientă, chiar lașă... Totuși, curând ne-am schimbat punctul de vedere despre inengiozitatea și eroismul lor.“

În iunie 1942, un contingent de bărci cu motor de atac și de minisubmarine a fost trimis în Marea Neagră, unde a operat până în martie 1943. Veniseră la cererea germanilor, pentru a contribui la blocada Sevastopolului. Nu au obținut rezultate deosebite. Jack Greene și Alessandro Masignani (autorii celei mai recente cărți consacrate lui Borghese, *The Black Prince and the Sea Devils* Prințul negru și diavolii mării, apărută la Da Capo Press, în 2004) contestă afirmația unor istorici italieni, care susțin că una dintre bărcile italiene de atac ar fi scufundat nava amiral a flotei sovietice din Marea Neagră, Tașkent.

Plin de îndrăzneală a fost un alt proiect, conceput de Junio Valerio Borghese: un atac împotriva portului New York.

Japonezii trimiseseră deja, după atacul contra flotei americane de la Pearl Harbor, un submarin pentru a bombarda coasta californiană. Provocaseră distrugerii minime, dar operațiunea avusese un efect psihologic mult mai mare.

Cele două nave britanice lovite în portul Alexandria:
Valiant și Queen Elizabeth

Nici italienii nu sperau să obțină rezultate concrete mai bune. Mizau pe același efect psihologic. Planul prevedea transportarea peste Atlantic a unui vehicul de luptă submarin, care să fie lansat în dreptul lui Fort Hamilton, de unde urma să parcurgă în imersiune Hudson River. Scafandrii de la bordul său trebuia să pună încărcături explozive pe coca unor nave comerciale aflate la chei, lângă West Street.

A fost ales pentru această misiune un minisubmarin produs de firma Caproni. Era o cunoscută firmă de aviație, căreia marina italiană îi solicitase colaborarea încă din perioada interbelică. Minisubmarinul putea transporta un echipaj de două persoane. Problema era însă cum să ajungă minusculea navă până în apropierea coastei americane?

Julio Valerio Borghese s-a dus până la Paris, pentru a încerca să îl convingă pe amiralul Dönitz, comandantul flotei de submarine germane, să îi pună la dispoziție una dintre navele sale. Ger-

Romolo Polacchini, comandantul bazei italiene de submarine din Bordeaux, să îi pună la dispoziție submarinul Leonardo da Vinci. În iulie 1942, acesta a intrat în șantierul naval din Bordeaux și a fost transformat pentru a putea transporta minisubmarinul ce urma să atace portul New York. Tunul și afetul de pe puntea din față au fost îndepărtate și s-a creat un cuib între coca submarinului și suprastructura punții, unde să fie adăpostită mica navă de luptă. În septembrie 1942 au început probele de marș în mare, de eliberare și recuperare a minisubmarinului.

La 15 septembrie 1942 probele s-au încheiat și Leonardo da Vinci era gata să plece în misiune în câteva zile. Planul prevedea însă ca operațiunea să aibă loc în decembrie, când noaptea se lasă repede și asigură protecție o perioadă mai lungă. În plus, italienii nu dispuneau de informații suficiente despre situația din portul New York și sperau să le obțină.

Documentele care vorbesc despre acest plan sunt foarte puține. De aceea, este aproape imposibil de stabilit ce anume a determinat amânarea operațiunii pentru decembrie 1943. Unele surse vorbesc despre faptul că Borghese dorea să dispună de o variantă îmbunătățită a submarinului. Sigur este că la 22 mai 1943 Leonardo da Vinci, aflat în misiune, a transmis către bază ultimul semnal radio. În anul 1945, Amiralitatea britanică a confirmat faptul că în ziua de 23 mai 1943, la ora 11.35 G.M.T., distrugătorul Active și fregata Hess au scufundat submarinul italian. Nu au existat supraviețuitori. Borghese pierdea mijlocul de transport. Armistițiul din septembrie 1943, în urma căruia Italia părăsea Axa, a pus capăt definitiv oricărei tentative de a mai ataca teritoriul american de pe mare.

Ordine care nu au mai venit

În 1945, minisubmarinul destinat acestei operațiuni a fost descoperit la Bordeaux. În condiții neclare, el a fost trimis apoi la fiare vechi. Nici alte exemplare din această clasă de minisubmarine nu au supraviețuit în vreun muzeu, astfel încât azi nu dispunem decât de fotografii de epocă și de reconstituiri.

În seara zilei de 8 septembrie 1943, mareșalul Pietro Badoglio a anunțat la radio că guvernul italian a încheiat un armistițiu cu Aliații. Nu a precizat nimic în legătură cu Germania, dar a cerut trupelor italiene să reacționeze la orice agresiune. Cea mai mare parte a militarilor italieni au fost

luați prin surprindere și au așteptat apoi, câteva zile, ordine cum să procedeze. Dar aceste ordine nu au sosit. Germanii au trecut la dezarmarea unităților italiene peste tot unde acest lucru a fost posibil.

Au existat și unități militare italiene care nu au dorit să se alăture Aliaților. Cazul cel mai faimos l-a constituit Flotila Decima MAS. În memoriile sale, Borghese povestea că a aflat vestea armistițiului de la radio. El povestește că i-a fost imposibil să capete ordine clare de la șefii săi. Punctul de vedere al marinei italiene era altul. Potrivit acestuia, se dăduseră ordine precise să se distrugă tot echipamentul special de luptă, care a ajuns până la Borghese. Episodul

În primele ore, germanii au întreprins mai multe tentative pentru a pătrunde în cazarma Flotilei, dar au fost respinși cu ușurință de militarii antrenati de sub comanda lui Borghese. În seara zilei de 9 septembrie, ofițerii italieni s-au adunat pentru a discuta ce aveau de făcut în viitor. Peste două zile, Borghese a adunat întreg efectivul și le-a cerut celor care nu doreau să rămână alături de el să părăsească unitatea. Cea mai mare parte a oamenilor a preferat să plece acasă.

La 12 septembrie a sosit căpitanul de corvetă Max Berninghaus, cu care Junio Valerio Borghese a încheiat un acord scris, care s-a păstrat doar în versiunile celor care au asistat la parafarea lui. Borghese devenea un condotier modern, în slujba Germaniei, păstrându-și o mare autonomie de acțiune și autoritate deplină asupra subordonaților. Germanii aveau mare nevoie de echipamentul și de oamenii acestei unități speciale și au acceptat târgul. ■

(Va urma)

**Cristian TRONCOTĂ,
Dorin MATEI**

Submarinul Leonardo da Vinci cu minisubmarinul la bord...

rămâne încă foarte controversat. Mai târziu, în cursul interogatoriilor luate de Aliați după ce l-au capturat, Borghese a declarat că el considera că Marea Britanie reprezenta un dușman mult mai periculos pentru Italia, decât Germania.

...și singurul exemplar descoperit la Bordeaux

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

După moartea lui George Enescu la Paris, despre care am scris în nr. 6/2005, la mijlocul lui 1955 a avut loc un demers mai puțin cunoscut atunci. Despre acesta relatează muzicologul Viorel Cosma, autorul unor importante studii, evocări sau culegeri de documente enesciene (recent, monografia sa Enescu a apărut la Tokyo).

„**M**oartea lui George Enescu a însemnat pentru noi, pentru Uniunea Compozitorilor, un moment dramatic, dar și unul de descătușare. Până atunci, plecarea din țară a lui Enescu, în 1946, a constituit trecerea sa pe lista neagră a regimului. Cei care păraseau România erau decretați dușmani ai poporului. Și Enescu, chiar dacă era o personalitate uriașă a culturii românești, după 1948-1949 intrase și el în același con de umbră. Lucrările au început să i se cânte din ce în ce mai puțin. Noi, criticii muzicali, nu prea mai aveam voie să scriem despre el. Practic, în clipa în care Enescu a murit, am simțit această descătușare. Așa era regimul: în clipa în care omul a murit și nu mai putea să spună ceva rău despre comuniști, dacă era o mare personalitate, toată lumea îl îmbrățișa și se vorbea despre el cât se poate de bine.

Moartea lui Enescu era oarecum așteptată. Se știa că era suferind, destul de grav. În 1952 a avut primul atac cerebral, în timpul unui concert la

Londra, unde a căzut pur și simplu de la pupitrul orchestrei pe care o dirija. Dus imediat cu avionul la Paris, a fost tratat și s-a refăcut. În 1954, a suferit al doilea atac cerebral, când a rămas pe jumătate paralizat.

După moartea lui Enescu, Uniunea Compozitorilor mi-a aprobat o cerere pe care am făcut-o să mă deplasez pe urmele compozitorului pentru a întocmi un material foarte mare pentru revista *Muzica*. În aceste investigații urma să merg pe firul tuturor moșilor și strămoșilor săi, al familiei sale, începând de la Liveni, trecând apoi la Cracalia, la Dorohoi, la Mihăileni, la Săveni, unde era înmormântată mama lui, la Zvoriștea și așa mai departe. Am cercetat toate satele din finutul Dorohoiului și m-am întâlnit cu toți cei care mai trăiau din vremea lui Enescu și care puteau să-mi ofere documente legate de viața și activitatea sa.

Noi, la acea dată, din păcate, nu știam aproape nimic despre ce se afla și se întâmpla pe acest tărâm al moștenirii enesciene. Erau oameni care trăiau într-un anonimat deplin. Nimeni nu auzise de ei. Întâmplările și evocările erau atât de multe și de felurite, încât pur și simplu aveam impresia că până atunci Enescu, omul, nici nu fusese cunoscut în adevărul său intim. Am cules atât material, încât de jumătate de secol valorific tezaurul documentar strâns atunci.

Am aflat de legăturile lui Enescu cu satul românesc, cu oamenii, cu publicul moldovenesc, în special cu cel din Doro-

Toamna se numără... ciorchintii

hoi, dar mai ales de legăturile lui cu țăranii, care încă mai trăiau și aveau atâtea amintiri frumoase despre el. La întoarcere în București, am redactat un material documentar vast către Uniunea Compozitorilor, în care arătam ce lucruri am găsit, ce informații am cules și propuneam ce ar trebui făcut pentru memoria marelui nostru muzician.

În acea călătorie documentară am aflat că tatăl lui Enescu, Costache, a avut un copil din flori, pictorul Dumitru Bășcu. Nimeni nu știuse nimic despre acest frate al lui Enescu până atunci. Era un pictor de biserici care în momentul respectiv locuia la București. Rudele lui erau însă la Cracalia, la Dorohoi și mi-au vorbit de el.

Am cunoscut, tot în investigațiile de atunci, pe Elena Dinu (Didica), fiica naturală a lui George Enescu, care mi-a oferit foarte prețioase documente. Nu avea scrisori de la Enescu, în schimb păstrase toate fotografiile făcute la cererea lui, toate chitanțele pentru banii trimiși de acesta de la Paris. Elena Dinu, în 1955, era croitoreasă la Opera Română din București. Mai trăia și mama ei, pe care, de asemenea, am cunoscut-o, și care mi-a povestit împrejurările în care s-a născut acest copil din flori. Era jupăneasă în casa lui Costache Enescu și așa s-a petrecut legătura dintre ea și George, din urma căreia a avut-o pe Elena.

Am cunoscut atunci pe fratele de lapte al compozitorului. Mama lui Enescu a avut 12 copii. Patru dintre aceștia s-au născut morți. Opt s-au născut vii, dar șapte au murit destul de repede, singurul rămas în viață fiind George. Din clipa aceea, mama lui și-a dat seama că avea o boală, probabil moștenită, și nu era bine să alăpteze copilul. A angajat o țărană să-i alăpteze copilul. Fiul țăranii, care fusese alăptat și el odată cu Enescu, mai trăia și se mândrea că-i «frate de lapte» cu un atât

Fascinația primelor litere

de mare om. Povestea de jocurile lor copilărești, cum Enescu făcea viori, participa la horele satului și multe altele.

Am aflat că tatăl muzicianului, Costache Enescu suferea de parkinson. Își construise o gabrioleță cu arcuri speciale cu care făcea zilnic drumul până la Dorohoi, cam 40 de kilometri, zguduitorile trăsuri fiindu-i recomandate de un medic drept „tratament” sigur împotriva bolii de care suferea. Am mai aflat că mama lui Enescu a fost operată la Viena, unde i-a fost scos

uterul și apoi s-a despărțit de soț, ea trăind la Mihăileni, iar el la Cracalia.

Toate acestea și multe altele le-am relatat în materialul acela amplu, din revista *Studii muzicologice*, cu detalii extrem de interesante, pe care am încercat să le pun în circulație. Dar n-am putut integral. În primul rând din cauză că în virtutea concepției comuniste de atunci, marele Enescu trebuia să apară ca o personalitate desăvârșită. Ca un zeu care n-a iubit, nu s-a încurcat cu nimeni, n-a făcut copil din flori, n-a cântat cu lăutarii și multe altele. Nu se putea vorbi de faptul că majoritatea înaintașilor săi fuseseră preoți, după cum nu erau agreate nici detaliile privind intimitățile familiei sau legăturile sale pasagere.

Și mai era ceva. Consiliul de Miniștri hotărâse o serie de măsuri privind cinstirea amintirii lui Enescu, printre care și înființarea unui muzeu memorial la București. Cel care dorea să devină directorul acestuia (și a și ajuns!), Romeo Drăghici, a socotit probabil că tânărul Viorel Cosma, care știa foarte multe lucruri despre Enescu, i-ar fi un adversar redutabil. Ca să-mi bazeze orice probabilitate de afirmare, a făcut un lung memoriu pe care l-a trimis la Comitetul Central, la Consiliul de Miniștri, la Uniunea Compozitorilor prin care arătând că eu vreau să denigrez memoria

Prezidiul celui de-al IV-lea Congres al A.R.L.U.S.

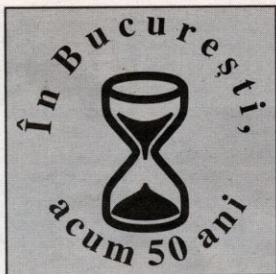
lui Enescu și să inventez fapte inexistente, spunând numai minciuni.

A reușit astfel să-mi blocheze publicarea rezultatelor cercetărilor mele de atunci. A trebuit să treacă 10-15 ani până să le pot face publice. Abia atunci, când Romeo Drăghici s-a convins că eu urmăream să fac o cu totul altă carieră decât aceea de muzeograf la Muzeul „George Enescu” mi-a dat libertatea de publicare a multor materiale biografice inedite”.

Iștire din lumea istoricilor reține atenția ziarelor: participarea românească la cel de-al 10-lea Congres Internațional al Istoricilor (Roma, 2-11 septembrie). Se întâlnesc delegați din peste 60 de țări, lucrările desfășurându-se pe 6 secțiuni.

Delegația română prezintă două comunicări: acad. P. Constantinescu-Iași (conducătorul ei), *Realizările istoriografiei R.P.R. după 23 august 1944* și acad. C. Daicoviciu, *Statul și cultura dacilor*. Prof. L. Banyai vorbește despre situația românilor în cadrul dezbaterii privind *Slavii în Imperiul habsburgic în prima jumătate a secolului XIX*, iar acad. David Prodan a prezentat situația țărănimii transilvănene la tema *Agricultura și starea țăranilor în veacul XVII și XVIII în Europa*.

La 12 septembrie, acad. C. Daicoviciu, prof. L. Banyai și acad. P. Constantinescu-Iași se află la Palermo, pentru a depune o coroană de flori la locul unde a fost înmormântat Nicolae Bălcescu. În „Cimitirul Capuținilor” (după cum scrie autorul), din Palermo, relatează P. Constantinescu-Iași, în *Contemporanul*, din 23 septembrie, sunt conduși de un călugăr în „catacombe”, unde se presupune că s-ar fi aflat și corpul mumificat al lui Bălcescu (*Magazin istoric*, nr. 11/1977). „De-a lungul pereților, începând de sub boltă și până la sarcofagile îngră-

mădite jos, de-a lungul pereților, câteva rânduri de cadavre mumificate, în cea mai mare parte călugări capuțini, cu rasele lor călugărești, unii legați cu funii, cu fețele de schelet, uneori păstrând părul pe cap și la barbă. Sunt atârnați pe pereți, cu capetele aplecate, cu orbitele goale și dantura vizibilă, cu picioarele încovoiate.”

Călugărul „știe despre Bălcescu”, dar „nu se cunoaște locul precis al mormântului său”. Coroana nu este depusă la intrarea în catacombe, ci „la mica capelă ce exista pe timpul lui Bălcescu”. O altă coroană a fost lăsată „pe placa pusă acum vreo 20 de ani de o delegație din țară pe casa ridicată în locul hotelului «Alla Trinacria», unde a închis ochii Bălcescu”.

Ambele coroane aveau inscripția: „Marele patriot și gânditor Nicolae Bălcescu din partea delegației R.P.R. la Congresul Internațional al Istoricilor din 1955.”

Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 30 septembrie-1 octombrie 1955 hotărăște convocarea celui de-al doilea Congres al P.M.R. la 23 decembrie același an. Gheorghe Gheorghiu-Dej este ales, la aceeași plenară, prim secretar al C.C., Gh. Apostol, eliberat din această funcție, este ales președinte al Comitetului Central al Sindicatelor (în locul lui Stelian Moraru) iar Iosif Chișinevski secretar al C.C. al P.M.R.

La 3 octombrie au loc lucrările celei de-a 7-a Sesiuni a Marii Adunări Naționale a R.P.R. Gh. Gheorghiu-Dej solicită eliberarea sa din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și îl propune în locul său pe Chivu Stoica, „cunoscut poporului nostru încă din anii grei ai regimului burghezo-moșieresc și dictaturii fasciste”.

Mihail Sadoveanu - la 75 ani

Se înființează Oficiul Național de Turism „Carpați” (O.N.T.). Cea dintâi

excursie în străinătate este organizată la 27 septembrie, când un grup de 87 turiști pleacă în U.R.S.S. cu trenul din Gara de Nord. La excursiile O.N.T., precizează un comunicat Agepres, „se poate înscrie orice cetățean român, pe baza unei cereri de viză însoțită de achitarea costului călătoriei, în care sunt cuprinse toate cheltuielile legate de programul stabilit“. În realitate, aprobările pentru aceste excursii și pentru oricare alte plecări în străinătate se acordau restrictiv, discriminatoriu, doar acelor persoane socotite că prezintă garanții pentru regim: nu aveau rude în străinătate, nu erau suspectate de atitudine ostilă partidului și statului, aveau o conduită cetățenească și familială exemplară, se bucurau de aprecierea colectivului în care lucrau, a vecinilor de stradă sau de bloc etc.

Tândărică, marioneta-vedetă și „sufletul“ său, Dorina Tănăsescu

Preocupări pentru îmbunătățirea transportului în comun și a curățeniei orașului. La un an de la înființarea serviciului de taximetre (GETAX), parcul acestuia s-a mărit de la 40 la 140 mașini, iar numărul stațiilor a crescut de la 7 la 52. S-au efectuat 1.287.221 curse și s-au transportat trei milioane de pasageri. La Întreprinderea de Canalizare, Apă, Salubritate (I.C.A.S.) se fabrică prima „automăturătoare colectoare“. Tot I.C.A.S. organizează spălarea străzilor noaptea cu „echipe de măturători“, între orele 23.00 și 07.00.

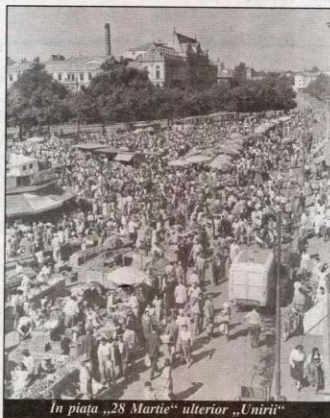
Întreprinderea „Electromontaj“ execută lucrări de reamenajare a

iluminatului public stradal, introducând „stâlpi de folosință comună, care vor susține rețeaua de iluminat, cablurile I.T.B. și ale stațiilor de radioficare“.

Joi, 1 septembrie 1955, începe noul an școlar. După cum notează *Scânteia* din 2 septembrie, „funcționează peste 120.000 școli elementare, cuprinzând 1.200.000 elevi; un număr de peste 81.000 elevi învață în cele 310 școli medii, iar alți peste 7.500 frecventează cursurile a 41 școli pedagogice“. Funcționează 40 institute de învățământ superior, cu peste 126 facultăți și 60.000 studenți.

Pentru semnatarul acestei cronici, școala își deschide pentru prima dată porțile. Intram în clasa I a unei școli sătești dintr-o comună din nordul Dobrogei. Amintirea mea nu păstrează nimic din fiorii întâlnirii cu lumea abecedarului, a aritmeticii, a creionului, a tocului cu peniță și a călimării cu gât întors, pentru a nu se vărsa cerneala. Doar faptul că, trei zile

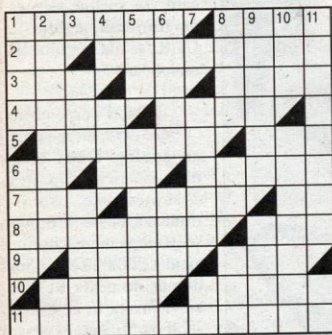
mai târziu, duminică 4 septembrie, pe scena căminului cultural sătesc (fost „restaurant“ al unui „exploatare local) recitam, pentru prima oară în fața unui public numeros, versuri din volumul lui Cicerone Theodorescu, *Făurari de frumusețe*, nu demult apărut: „De pe-acum încep să-nvețe/ Frumuseții făurari/ Să dea vieții frumusețe/ Când s-or face oameni mari...“ ■

În piața „28 Martie“ ulterior „Unirii“

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

DIN ISTORIA AVIAȚIEI

ORIZONTAL: 1) Inginer constructor de avioane, inventator și pilot român, unul dintre pionierii aviației mondiale (1882-1913, Aurel) – Înconjur. 2) Sufletul lui Vuia! Savant român, născut la 15 septembrie 1901, care a pus bazele învățământului aeronautic românesc (Elie). 3) Ultimele din escadrilă! – Zece! Rație de alimente. 4) În acest loc – Împreună cu fratele său Petru a proclamat, în 1186, imperiul bulgaro-vlah. 5) Alarmă – Intrare în Dobrogea! 6) Henri Coandă – Poftim – Hazlii. 7) Lute! Unitate de măsură a forței (Fiz.) – Intrare în grafic! 8) Renumit aviator și constructor de avioane francez care a traversat pentru prima oară, în 1909, Canalul Mânecii cu avionul (Louis, 1872-1936) – Învățat astrolog în trecut. 9) Cerculă în Iran – Primele menționate! 10) Probă de zbor – Aici a avut loc, la 18 martie 1906, în premieră mondială, ridicarea în văzduh a primului avion construit de inginerul român Traian Vuia. 11) Căpitan

de aviație român, cu proteze la ambele picioare, care a realizat primul zbor direct București-Paris (2 300 km) în 13 ore și 20 minute, în vara anului 1926 (Gheorghe).

VERTICAL: 1) Inginer și inventator român care la 18 martie 1906, în Franța, a efectuat primul zbor din lume realizat cu mijloace proprii de bord – Defecțiune la motor (Reg.) 2) Numele primului avion construit de Traian Vuia – Capăt de pistă! 3) Încep aclamationile! – Loc de aterizare. 4) Final de trafic! – Cerculă în Japonia – Pericol posibil. 5) Situație – Dispuși în forme de raze. 6) Înălțat în văzduh – Extrase din fiole! 7) ... Exupéry, aviator și scriitor francez care a descris episoade dramatice din viața de aviator (1900-1944) – Primele planoare! 8) A suspina adânc – În plan! – Ministerul Afacerilor Externe. 9) Inginer român, pionier al aviației mondiale, născut la 7 iunie 1886, care a realizat primul zbor aero-reactiv din lume, la 14 decembrie 1910 (Henri) – (Mod de) funcționare a unui sistem tehnic. 10) Solid în fond! – Care ține de structura unui organism. 11) Primul pilot care a traversat Atlanticul, în 33 ½ ore în mai 1927 – Premiul primit a fost de 25.000 de dolari (Charles) – Primele survoluri!

Bibliografie *Magazin istoric*, nr. 7/1970 și nr. 11/2002.

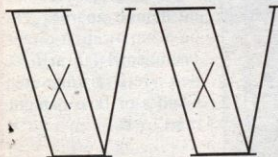
Dumitru CIREAȘĂ

SCRIITOR FRANȚEZ

(Pierre Carlet de Chamblain,

1688-1763)

(Monoverb: 4-8)

Dumitru CIREAȘĂ

Soluție integrată: **JUDECATA LA ROMÂNI**

(nr. 8/2005)

F – J – CAM – A – JURATI – ISC – RELE – ESCU – STAB – CNEAZ – T – LEGA – LUA – AGA – RUG – NT – A – PAZITE – GLOABE – I – O – CS – I – CRAS – TEIS – PLANA – CASTELAN – N – VORNIC – AD – PARAT – AFLA.

Soluție integrată: **CELE MAI VECHE STATE**

(nr. 9/2005)

I – T – STI – ASIRIA – UR – REAL – ODE – ZA – G – PLED – EGİPT – EI – ALIC – ELAM – R – PIURE – E – CAS – MORUN – S – TIP – CS – BABILON – I – COC – DERO – CHINA – TON – ITI – ROMA.

Soluție Aritmograf militar (nr. 9/2005, p. 48)

SPADA – BARDA – BOMBA – TUN – ARC – BALISTA – SANEATA – DURDA

DIALOG CU CITITORII

CINE MĂ POATE AJUTA?

Mă numesc **BOGDAN BRISCU** și am plăcerea de a vă citi publicarea în fiecare lună. De fiecare dată când apare un nou număr al *Magazinului istoric*, e o adevărată „luptă” între membrii familiei mele, pentru că fiecare își dorește să-l citească primul. Adevărul e că am crescut cu *Magazin istoric* în mână, bunicii mei fiind cumpărători și apoi abonați ai revistei chiar de la primul număr.

Dar să trec la motivul pentru care vă scriu.

Provin dintr-o familie modestă, tipic românească, din Ardeal. Prin origini, sunt pe jumătate sălăjan (din partea tatei), iar pe jumătate moț din Țara Zarandului (după mamă). Am 30 de ani și m-am născut și locuiesc în Oradea.

Bunicul din partea tatei a trăit în comuna Ip, județul Sălaj, și a fost unul dintre puținii români ce au supraviețuit masacrului din 13/14 septembrie 1940 înfăptuit de unguri. Datorită acestui masacru trăiesc eu acum, prima soție a bunicului și fițita acestuia (în vârstă de 7 ani) fiind ucise, bunicul căsătorindu-se a doua oară. Astfel, avem tristul privilegiu de a ne vedea numele de familie pe crucea martirilor din cimitirul comunei Ip.

Din partea mamei îmi cunosc strămoșii pe o perioadă mai lungă. Am să încep cu vremurile mai apropiate de noi pentru a ajunge apoi la momentul pentru care vă solicit ajutorul și/sau sfatul.

Mai mulți unchi ai mei au luptat în primul și al doilea război mondial în armata română oriunde au fost trimiși, în Est sau în Vest. Străbunicul a ajuns la Budapesta în primul război mondial.

Stră-străbunicul meu, Ioan Lazăr, originar din Vidra de Sus

(actualmente Avram Iancu din județul Alba) a avut onoarea de a fi decurion în oastea lui Avram Iancu. Un alt strămoș de-al meu și cu el ajung în miezul „problemei” a fost înobilat de Mihai Apaffi în septembrie 1680 pentru merite militare, la Iernut (județul Mureș), fiind cu acest prilej eliberat din iobăgie. Trăia în satul Lazuri, lângă comuna Hălmagiu, județul Arad. A primit diploma de înobilare și stema, fiind cunoscut sub numele de nobilul Ioan Halga de Hălmagiu. Acest nume de Halga s-a păstrat în familie până la moartea stră-străbunicii mele.

Sunt în posesia unei copii a stemei și aș dori să aflu mai multe despre acest strămoș, Ioan Halga, mai ales că din 1680, de când este pomenit prima oară în înscrisuri, și până în zilele noastre, familia mea a locuit în continuu pe acele meleaguri, iar cei din familie care au pribegit în lume, întotdeauna s-au întors la vatra noastră moțască. Reproducerea stemei pe care o am e alb-negru și e singurul lucru pe care îl dețin; nu cunosc detalii referitoare la ea, nici ce titlu a primit acest strămoș, nici în baza căror fapte de arme a fost recompensat în acest mod.

Vă rog să mă îndrumați ce demersuri să fac și la cine ca să pot să găsesc diploma de înobilare (dacă o mai fi existând pe undeva) sau în ce arhive să caut pentru a găsi date despre acel moment din septembrie 1680, care a dus la eliberarea din iobăgie a strămoșului meu. De asemenea, deși am copia stemei, nu găsesc pe nimeni ca să o poată interpreta. Aș dori să știu ce reprezintă.

I-am promis corespondențului nostru că vom încerca să îl ajutăm, făcând apel la specialiștii în domeniu. De asemenea,

îi publicăm mesajul, cu speranța că va putea căpăta și astfel sprijin.

DOUĂ BOACĂNE

Suntem obligați din respect pentru cititorii noștri care ne urmăresc cu minuție afirmațiile din toate textele să facem două corecturi: în numărul 5/2005, la pp. 22 și 26, la sugestia domnului ION VLĂDOIU din București, și în numărul 8/2005, pp. 27 și 30, chiar la sesizarea autorului, domnul ADRIAN NICOLESCU.

Despre ce este vorba? În primul caz, în două articole diferite, se afirmă că „doctrina Monroe” (principiile de politică externă ale S.U.A., limitate exclusiv la cele două Americi) vine de la numele „secretarului de stat” american James Monroe, care a enunțat-o în 1823. „James Monroe nu a fost niciodată secretar de stat”, ne corectează cititorul nostru. „În 1823 era președintele S.U.A.” Aveți dreptate, era președinte (1817-1825, două mandate) și ne cerem scuze pentru greșeală. El a enunțat doctrina în mesajul său anual, din 2 decembrie 1823, dar completăm noi acum, în realitate, ea era opera secretarului de stat James Quincy Adams. Și mai adăugăm că James Monroe a fost totuși secretar de stat (ministru de Externe) în anii 1811-1815, sub președinția lui James Madison.

În al doilea caz, fotografiile nu reprezintă ceea ce anunțăm noi în explicații, respectiv Galeria Națională din Londra și holul aceluiași muzeu; ambele înfățișează Galeria Națională din Washington.

CONTENTS (Romanian history) V. Slăvescu In the habit of giving laws • M. Ghișescu Conversing about the Revolution with the former Ambassador of Portugal, Mr. José Augusto Seabra • C.D. Zeletin The doctor Alexandru Brăescu • I. Scurtu Octavian Goga • A. Spătan Emile-Claude Gaudin, sympathizer of Romanians • S. Ispas The illegitimate royal blooded children in the Middle Ages • L.P. Nițu, I.G. Andrei The Mayor of Balcic, Gheorghe Fotino, questioned by the Securitate • G. Filitti Letters from former days • M. Stavinschi Astronomy and cultural legacy • G. Gafencu Unpublished diaries (II) • G. Aldescu-Aldea 1964. The Jucu case, analyzed by the Diplomatic Mission in Washington • E. Chele The story of a deported woman from Bessarabia (X) • M. Sala Journey through life with Iorgu Iordan (IV) • C. Iordache The pilot Mihail Pavlovski, at his 100 anniversary • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (XLVIII)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Slăvescu Déluge de lois • M. Ghișescu Entretien avec l'Ex-Ambassadeur du Portugal, José Augusto Seabra, sur la révolution • C.D. Zeletin Le Docteur Alexandru Brăescu • I. Scurtu Octavian Goga • A. Spătan Emile-Claude Gaudin, un ami des Roumains • S. Ispas Enfants bâtards des voïvodes dans le Moyen Âge • L.P. Nițu, I.G. Andrei Gheorghe Fotino, le maire de Balcic, enquêté par Securitate • G. Filitti Lettres d'antan • M. Stavinschi L'astronomie et l'héritage culturel • G. Gafencu Journal inédit (II) • G. Aldescu-Aldea 1964. Le cas Jucu à la Mission de Washington • E. Chele L'histoire d'une déportée de Bessarabie (X) • M. Sala Voyager dans la vie à côté de Iorgu Iordan (IV) • C. Iordache Mihail Pavlovski, l'aviateur centenaire • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans • Documents roumains à Hoover Institution (XLVIII)

Содержание (Румынская история) В. Слăвеску Поток законов • М. Гиșеску Беседа с бывшим послом Португалии, Жозе Аугусто Сеабра, о революции • К. Д. Зеледин Доктор Александру Брэеску • И. Скурту Октавиан Гога • А. Спăтан Филорумин Емил-Клод Годэн • С. Испае Внєбращные сыновья господаей в средневековьи • Л. П. Ницу, И. Г. Андрей Георге Фотино, мэр Балчика, под следствием Секуритате • Дж. Филиити Былые письма • М. Ставински Астрономия и культурное наследие • Г. Гафенку Неопубликованный дневник (II) • Г. Алдеску-Алдя 1964 г. Дело Джучи при миссии в Вашингтоне • Е. Келе Повесть сызлой из Бессарабии (X) • М. Сала Путешествия по жизни вместе с Иоргу Иорданом (IV) • К. Йордаке Столетний летчик Михаил Павловски • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад Румынские документы в Институте Гувера (XLVIII)

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Slăvescu Eine Flut von Gesetzen • M. Ghișescu Dialog mit dem ehemaligen Botschafter von Portugal, José Augusto Seabra, über die Revolution • C.D. Zeletin Der Doktor Alexandru Brăescu • I. Scurtu Octavian Goga • A. Spătan Emile-Claude Gaudin, ein Philorumäne • S. Ispas Bastarden rumänischer Fürsten im Mittelalter • L.P. Nițu, I.G. Andrei Gheorghe Fotino, der Bürgermeister von Balcic, verhört durch die Securitate • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • M. Stavinschi Die Astronomie und das kulturelle Vermächtnis • G. Gafencu Unbekanntes Tagebuch (II) • G. Aldescu-Aldea 1964. Der Fall Jucu bei der Gesandtschaft in Washington • E. Chele Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (X) • M. Sala Durch das Leben reisend mit Iorgu Iordan (IV) • C. Iordache Mihail Pavlovski, der hundertjährige Flieger • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XLVIII)

SUMARIO (Historia rumana) V. Slăvescu Un diluvio de leyes • M. Ghișescu Diálogo con el Ex-embajador de Portugal José Augusto Seabra sobre la revolución • C.D. Zeletin El doctor Alexandru Brăescu • I. Scurtu Octavian Goga • A. Spătan El filo-rumano Emile-Claude Gaudin • S. Ispas Hijos bastardos de príncipes en el Medioevo • L.P. Nițu, I.G. Andrei Gheorghe Fotino, el alcalde de Balcic, encuestado por la Seguridad • G. Filitti Cartas de antaño • M. Stavinschi La astronomía y la herencia cultural • G. Gafencu Diario inédito (II) • G. Aldescu-Aldea 1964. El caso Jucu en la Misión de Washington • E. Chele La historia de una desterrada de Besarabia (X) • M. Sala Viajando por la vida junto con Iorgu Iordan (IV) • C. Iordache Mihail Pavlovski, el aviador centenario • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años • Documentos rumanos en Hoover Institution (XLVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 2,50 RON - Lei 25 000 ROL

Partenerul tău pentru

INTERNET !

www.itcnet.ro

Acces Internet prin: Cablu TV / Fibra optica
Radio
Dial-up
ISDN
Linii inchiriate

Design pagini Web
Dezvoltare aplicatii WWW
Dezvoltare sisteme Internet / Intranet
Web Hosting
Cataloage si baze de date pe Internet

Calea Floreasca, nr. 167, sector 1, 014459 - București
Tel.: (4021) 232 0970, (4021) 232 1432; Fax: (4021) 232 0968
E-mail: office@itcnet.ro; <http://www.itcnet.ro>

magazin istoric

